

A Zala megyei kistéleplési könyvtárak helyzete és jövője

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	4
2. ZALA MEGYE TERÜLETI ADOTTSÁGAI.....	6
3. KÖNYVTÁRI SZOLGÁLTATÓ RENDSZER (KSZR).....	8
3.1. A KSZR JOGI HÁTTERE.....	9
3.2. MEGRENDELHETŐ SZOLGÁLTATÁSOK.....	10
3.3. A KSZR MŰKÖDÉSI INFRASTRUKTÚRÁJA, SZEMÉLYI FELTÉTELE, FORRÁSAI ÉS KÖLTSÉGEI	10
4. MOZGÓKÖNYVTÁRI ELLÁTÁS ZALA MEGYÉBEN 2005-2012.....	12
4.1. SZOLGÁLTATÁSI FORMÁK ZALA MEGYÉBEN 2005–2013 KÖZÖTT	15
4.1.1. <i>A Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár által használt forma</i>	15
4.1.2. <i>A nagykanizsai Halis István Városi Könyvtár által kidolgozott forma</i>	17
4.2. ELŐNYÖK ÉS HÁTRÁNYOK	21
5. MEGYEI SZINTŰ KÖNYVTÁRELLÁTÁSI RENDSZER KIALAKÍTÁSA – 2013.....	22
5.1. TÖRVÉNYI VÁLTOZÁSOK	22
5.2. AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS ÁTSZERVEZÉSE.....	25
6. A KISTÉRSÉGEK ÉS A MEGYEI KÖNYVTÁR ÁLTAL KOORDINÁLT SZOLGÁLTATÁS ÖSSZEHAONLÍTÁSA	31
6.1. A ZALA MEGYEI KSZR A STATISZTIKAI ADATOK TÜKRÉBEN	33
6.2. INTERJÚK A KÖNYVTÁRI VEZETŐKKEL MÚLTRÓL, JELENRŐL ÉS JÖVŐRŐL	53
7. ÖSSZEGZÉS	54
FELHASZNÁLT IRODALOM.....	57
ÁBRAJEGYZÉK	60
TÁBLÁZATJEGYZÉK	61
MELLÉKLET	62
1. <i>A Kiss Gáborral, a Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár igazgatójával 2014. február 26-án, Zalaegerszegen készített interjú szerkesztett változata</i>	63
2. <i>A Nitsch Erzsébettel, a Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár tagkönyvtárának igazgatójával 2014. február 26-án, Zalaegerszegen készített interjú szerkesztett változata</i>	68

3.	<i>A Czupi Gyulával, a nagykanizsai Halis István Városi Könyvtár igazgatójával</i> <i>2014. március 28-án készített telefonos interjú szerkesztett változata</i>	72
4.	<i>A Német Józsefnével, a Lenti Városi Könyvtár igazgatójával</i> <i>2014. április 3-án, Lentiben készített interjú szerkesztett változata</i>	79
5.	<i>A Pappné Beke Judittal, a keszthelyi Fejér György Városi Könyvtár igazgatójával</i> <i>2014. március 10-én, Keszthelyen készített interjú szerkesztett változata</i>	83
6.	<i>A Rodek Gyulánével, a letenyei városi könyvtár KSZR munkatársával</i> <i>2014. március 16-án, készített telefonos interjú szerkesztett változata</i>	87

1. Bevezetés

Zala megyében több mint 50 éves múltra tekinthetünk vissza, ha a kistelepülések könyvtári ellátásáról beszélünk. Ez alatt az emberöltőnyi időszak alatt nagyon sok és jelentős változáson ment keresztül a kultúraközvetítésnek ez a néha nagyon mostoha ága. Ezeket a változásokat a társadalmi-szociológiai, oktatási, technológiai és még sok egyéb tényező is befolyásolta. A XXI. században az infokommunikációs technológia robbanásszerű fejlődése pedig végképp megváltoztatta a könyvtárakkal szemben támasztott használói/fenntartói igényeket. Az internet (ma már a betárcsázós elérés vánszorgó bitjei helyett szélessávú elérés) térhódításával pedig megszűntek a települések és országok határai mindazok számára, akik felkészülten tudják fogadni a kínálgzó lehetőségeket.

A könyvtáraknak mindig is nagy szerepe volt abban, hogy a hátrányos helyzetben lévőket, a leszakadó térségeket közelebb hozza az élen járókhoz. Ma ennek hatványozottan igaznak kell lennie, hiszen ha Magyarország legnagyobb nyilvános, mindenki számára szabadon elérhető intézményrendszere nem működik közre e feladatban aktívan, akkor bizonyos rétegeknek (kistelepülésen élők, munkanélküliek, nők, fogyatékkal élők stb.) esélyük sem lesz a felzárkózásra. Szerencsére elmondhatjuk, hogy a könyvtárak – szociális funkciójából fakadóan – arra törekszenek, hogy a lehető legmagasabb színvonalon legyen mindenki számára, bármely időpontban elérhető a kulturális intézmények (könyvtárak, múzeumok, levéltárak) által felhalmozott tudásvagyon, és még annál is több: az interneten található hiteles tartalmak.

Mindezen munkához ma már adottak a feltételek: megfelelő jogszabályi háttér, jól működő intézményrendszer, egyedi, az igényeknek megfelelő, azokhoz igazodó, folyamatosan változó szolgáltatási struktúra (KSZR) és mindezek alfája és omegája, az a humán erőforrás kapacitás, mellyel mindez működtethető.

Dolgozatomban szeretném bemutatni a Zala megyében működő Könyvtári Szolgáltató Rendszert, annak változásait, törvényi háttérét, problémáit, vizsgálni szeretném a rendszer hatékonyságát, illetve az elkövetkező évek fejlesztési lehetőségeit. A vizsgálat kereteinek meghatározása során a téma bőséges szakirodalmának tanulmányozása mellett a Könyvtári Intézet által közreadott *PULMAN* Digital Guidelines (2003) magyar változatára támaszkodtam, mely világossá tette számomra, hogy az idő rövidsége miatt teljes körű hatásvizsgálatot nem tudok végezni. Választ kerestem azonban arra a kérdésre, hogy 2014-ben megoldottnak tekinthető-e a kistelepülések könyvtári ellátása? A szolgáltatási/finanszírozási forma szorosan

követte-e az igények változását? Vannak-e előreutató tervek az elkövetkezendő évekről? Mit gondolnak minderről a megyei és városi könyvtárak vezetői, könyvtárosai?

A Könyvári Szolgáltató Rendszer általános bemutatását követően Zala megyére vonatkozóan a 2005–2013 közötti időszakot vizsgálom, hiszen ezekben az években változtak drasztikusan a kistelepülések könyvtári ellátására fordított anyagi források, melyek jelentős változásokat hoztak a falvak életébe.

Ramháb Mária (2007. 195. o.) így foglalja össze a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma (továbbiakban: NKÖM) által 2003-ban megbízott Regionális könyvtári ellátás munkacsoport megállapításait a rendszerváltozást követő években kialakult kistelepülési könyvtári helyzetről: „A kezdetektől szűkös forrással rendelkező önkormányzatok helyenként a meglévő szolgáltatásokat sem tudták fenntartani, nemhogy továbbfejleszteni. A kedvezőtlen működési feltételek (rossz állagú, könyvtári célra alkalmatlan épületek, helyiségek, minimális gépesítés) mellett még nagyobb gond az elavult, lepusztult könyvgyűjtemények, a személyi ellátatlanság mind a ráfordított munkaidőben, mind a szakképzettségben. Sok helyen a már szakmailag is magukra maradt kultúráközvetítők saját lehetőségeik határához érkeztek.”

2. Zala megye területi adottságai

Zala hazánk egyik legkisebb területű megyéje, az ország területének mindössze 4,06%-át teszi ki (3784,4 km²). Lakónépessége a KSH 2011-es népszámlálási adatai alapján 284 285 fő, azaz itt él a népesség 2,86 %-a (Központi Statisztikai Hivatal, 2011a). Az átlagos népsűrűség a megyében 74 fő négyzetkilométerenként, ami jóval a 107 fő/km²-es országos átlag alatti, ezzel az értékkel Zala megye az ország hatodik legtrikábban lakott megyéje.

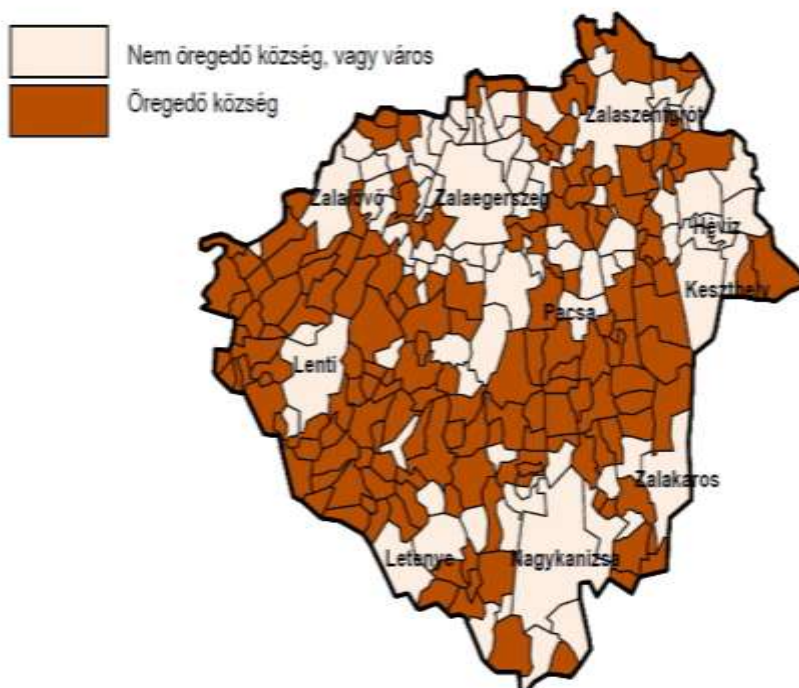
Településeinek száma 258, ez az ország településeinek 8,14%-a. A városok száma 10, itt él a lakosság 55,86%-a, 158 817 fő. A községek száma 248, melyből 161 ötszáz fő alatti (Központi Statisztikai Hivatal, 2013a).

„A népesség területi elhelyezkedése a megyében – a sajátos településhálózati adottságok következtében – rendkívül kiegyenlítetlen. Elsősorban a megye DNy-i aprófalvas térségeiben igen alacsony a népsűrűség, míg a Zalaegerszeget körülölelő agglomerálódó térségben és Keszthely-Hévíz környékének gyorsan urbanizálódó településeiben, valamint Nagykanizsa vonzáskörzetében magasabb, de még e három kistérség területén is az országos átlag alatti a népsűrűség. Zala megye településhálózatának egyik fő jellemzője az aprófalvas jelleg. A különösen veszélyeztetett, 200 fő alatti települések arányát tekintve Zala megye abszolút élen jár a régióban. A megye településeinek 28%-a tartozik ebbe a népességekategóriába, míg a szomszédos Vasban ez „csak” 16%. ” (Lechner, 2010).

Nagy számban találhatók a megyében zsáktelepülések, ahol nincs átmenő forgalom, nincs vasútvonat (esetleg megszűnt), és a buszközlekedés sem megfelelő, így nehéz a városokba való bejutás. A KSH 2013/2-es Zala megyei statisztikai tájékoztatója alapján a lakosság korösszetételét tekintve a gyermekek és az aktív korúak száma és népességen belüli aránya egyaránt csökkent az előző évekhez viszonyítva, míg a 65 évesek és idősebbek esetében 1,5%-os növekedés mutatkozik, így a korstruktúra az idősebb generációk irányába tolódott el. A kis lélekszámú falvak között egyre több az előregedő település, melyekben az infrastrukturális feltételek sem adták a fejlődéshez (nincs gázvezeték, szennyvízhálózat, korszerű úthálózat, megközelíthetőségük kedvezőtlenebb az átlagosnál. Munkaerő-piaci szempontból is hátrányosabb helyzetűek az öregedő falvak. A legfrissebb statisztikai adatok alapján a munkanélküliségi ráta Zala megyében (2013. IV. negyedév) 10,5% (Központi Statisztikai Hivatal, 2013b).

A Központi Statisztikai Hivatal 2011. márciusi jelentésében így számol be a nyugat-dunántúli falvak kulturális helyzetéről: *„A gyermekvállalási kedv mérséklődése következtében*

(Központi Statisztikai Hivatal, 2011b)



1. ábra: Öregedő falvak Zala megyében

3. Könyvtári Szolgáltató Rendszer (KSZR)

Skaliczki Judit (2007. 4-5. o.) így indokolja a KSZR létrejöttének szükségességét: „az 1997. évi CXL. tv. és a követő jogszabályok következtében megváltozott jogi környezetben, egy jól működő és egyre fejlődő dokumentum- és információ-szolgáltató rendszerrel (ODR) rendelkező könyvtárügyben olyan fejlesztés, továbblépés történhessen a használói igények kielégítése érdekében, amelyek szervesen illeszkednek az Európai Unió országok szolgáltatási rendszereihez.”

Az egyik sarkalatos pont ebben a kistélepek könyvtári ellátásának megoldása azért, hogy a könyvtári rendszer által biztosított korszerű szolgáltatásokat bárki igénye vehesse függetlenül attól, hogy az ország mely településén él, megszüntesse azt az információs szakadékot, mely a városokban és a kistélepeken élők között húzódik.

A Könyvtári Intézet szervezési és elemző osztálya 2001-ben az NKÖM megbízásából kezdte meg a kistélepek könyvtári helyzetének átfogó, országos vizsgálatát, mely a következő eredményeket hozta:

- az országban működő 3615 önálló könyvtárból 2853 települési könyvtár, melynek 90%-a községi könyvtár (78%-a szolgáltató hely);
- a községek 1%-ában több mint 5000 lakos, 6%-ában 3000-5000 lakos, 32%-ában 1000-3000 lakos, 61%-ában 1000 lakosnál kevesebb ember él. Zala megyében a települések 82,7%-ában (a 257 településből 213-ban) a lakosok száma kevesebb, mint 1000 fő (Fehér, 2002. 367-429. o.).
- a könyvtárak többsége alkalmatlan könyvtári célra, kicsi az alapterület, az állomány általában elavult, a gyarapítás nem megfelelő mértékű, az ott lakók nem jutnak kurrens irodalomhoz. Ez Zala megyében annak ellenére is így van, hogy egy viszonylag jól működő, szinte minden településre kiterjedő ellátórendszert működtet – erős forráshiánnyal küzdve – a megyei könyvtár a városi könyvtárak segítségével;
- magas a beiratkozott olvasók és a kölcsönzött dokumentumok száma, de ehhez viszonyítottan alacsony a használatok száma;
- a községi könyvtárak személyi ellátottsága nem megfelelő: megbízási díjjal vagy díjazás nélkül (88,4%) foglalkoztatottak a legtöbbször szakképzettség nélküli dolgozók.

Nyilvánvalóvá vált, hogy a kistélepek önkormányzatai (leginkább az 1000 fő lakosságszám alattiak) nem tudnak megfelelni a kor és a jogszabályok elvárásainak, hiszen nem

képesek önállóan vagy módszertani segítséggel, de hathatós állami támogatás nélkül nyilvános könyvtárat fenntartani.

3.1. A KSZR jogi háttere

A Muzeális intézményekről, nyilvános könyvtári ellátásokról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL törvény 64.§-a az önkormányzatok számára kötelező feladatként írja elő a könyvtári ellátás biztosítását, mely megvalósítható önálló könyvtár fenntartásával, a szolgáltatás megrendelésével, szolgáltatási szerződés megkötésével (ebben az esetben az önkormányzat biztosítja a szolgáltató helyet és alkalmazza a könyvtárost). 1000 fő alatti települések esetében a könyvtárbusz is megoldást jelenthet, mely meghatározott időközönként látogatja meg az adott települést, mellyel együtt a szakképzett könyvtáros személye is biztosított.

Az Országos jelentőségű területfejlesztési programokra szolgáló fejezeti kezelésű előirányzatok felhasználásának részletes szabályairól szóló 75/2004. (IV. 15.) Korm. rendelet szabályozta a többcélú kistérségi társulások 2004. évi támogatásának és elszámolásának feltételeit, melyben a nyilvános könyvtári feladatok magasabb színvonalú ellátásának közös szervezését, illetve létrehozását is támogatta azokon a településeken, ahol nincs könyvtári szolgáltatás (Kenyéri, 2007. 20. o.).

Ezt követte a *Települési önkormányzatok többcélú kistérségi társulásairól* szóló 2004. évi CVII. törvény, amiben meghatározásra kerültek a térségi feladatellátás szakterületei között a könyvtári szolgáltatás. A társulás keretében vállalt feladatokhoz minden évben Magyarország költségvetési törvényében külön normatív támogatással ösztönözték a kistérségi társulások feladatellátását. Zala megyében is megalakultak a kistérségi társulások Keszthely, Lenti, Letenye, Nagykanizsa, Zalaegerszeg, Zalaszentgrót központtal. A Zalaegerszegi társuláshoz tartozott az országban a legtöbb (79) település. Nagynak számított a Lenti (51 település) és a nagykanizsai (48 település) társulás is.

A 252/2005. (XI. 24.) Korm. rendelet által nyílt lehetőség közösségi busz beszerzésére, melynél előnyt jelentett a közoktatási célon túl elsősorban szociális vagy gyermekjóléti, egészségügyi illetve mozgókönyvtári célokra történő hasznosítás. Ez még nem a könyvtárbusz, csak a könyvtári szolgáltatások támogatásának eszköze (pl. rendezvények, internetoktatás stb.).

A KSZR tagjai (*Kulturális Közlöny*, 2005. március 7. 375.)

- a szolgáltató könyvtárak: megyei könyvtárak, illetve azon városi könyvtárak melyek részt vesznek a térségi feladatellátásban;
- a megrendelő önkormányzatok vagy önkormányzati társulások;
- a szolgáltatást fogadók (a kistélepülések könyvtárai, szolgáltató helyei, teleházai, mozgókönyvtári állomáshelyek stb.).

3.2. Megrendelhető szolgáltatások (*Kulturális Közlöny*, 2005. március 7. 376.)

- Alapszolgáltatások: dokumentum-ellátás, dokumentum- és információ-szolgáltatás;
- Egyéb szolgáltatások: közösségi szolgáltatások (rendezvények, programok stb.), szakmai továbbképzések, használó-képzések, felnőttoktatás, speciális szolgáltatások (pl. fogyatékkal élők vagy nemzeti kisebbségek ellátása), praktikus szolgáltatások (kötészeti, technikai stb.).
- Könyvtárbusz esetén: egy busz állománya 5000 könyv és audiovizuális dokumentum, 30 000 kötetes raktárkészlet, illetve a szolgáltató könyvtár teljes állománya, információszolgáltatás, könyvtárközi kölcsönzés, internet-használat.

3.3. A KSZR működési infrastruktúrája, személyi feltétele, forrásai és költségei (*Kulturális Közlöny*, 2005. március 7. 376-380.)

A szolgáltató könyvtár részéről szükség van egy korszerű integrált könyvtári rendszerre, mely alkalmas a kistélepülések állományának feltárására, a gyarapodások nyilvántartásba vételére és azok online szolgáltatására. Ezen felül elengedhetetlen az ellátandó települések számától függő megfelelő számú és képesítésű szakszemélyzet, a dokumentumok feldolgozására alkalmas hely és szállítóeszköz. A szolgáltatást fogadó könyvtár részéről szükség van a korszerű ellátás biztosítását lehetővé tevő épületre, berendezésre és technikai felszereltségre, szélessávú internet-elérhetőségre és könyvtárosra.

A KSZR működési forrásai: a település hozzájárulása, a szolgáltató könyvtárak hozzájárulása, az állam hozzájárulása (pl. közművelődési és könyvtári hálózatfejlesztés pályázat, Közkincs pályázat, NKA-támogatás, IHM-támogatás a „Közháló” programban, érdekeltségnövelő támogatás, normatív támogatások).

Működési költségek önálló épület esetében: az önkormányzatra hárul a megfelelő épület építése, korszerűsítése, az infrastruktúra és személyzet biztosítása. Központi támogatásból megoldandó feladat: a szolgáltatások kialakításának és hozzáférhetőségének minőségi fejlesztése, korszerű állomány biztosítása, gyermekek ellátása és igény szerint speciális szolgáltatások biztosítása.

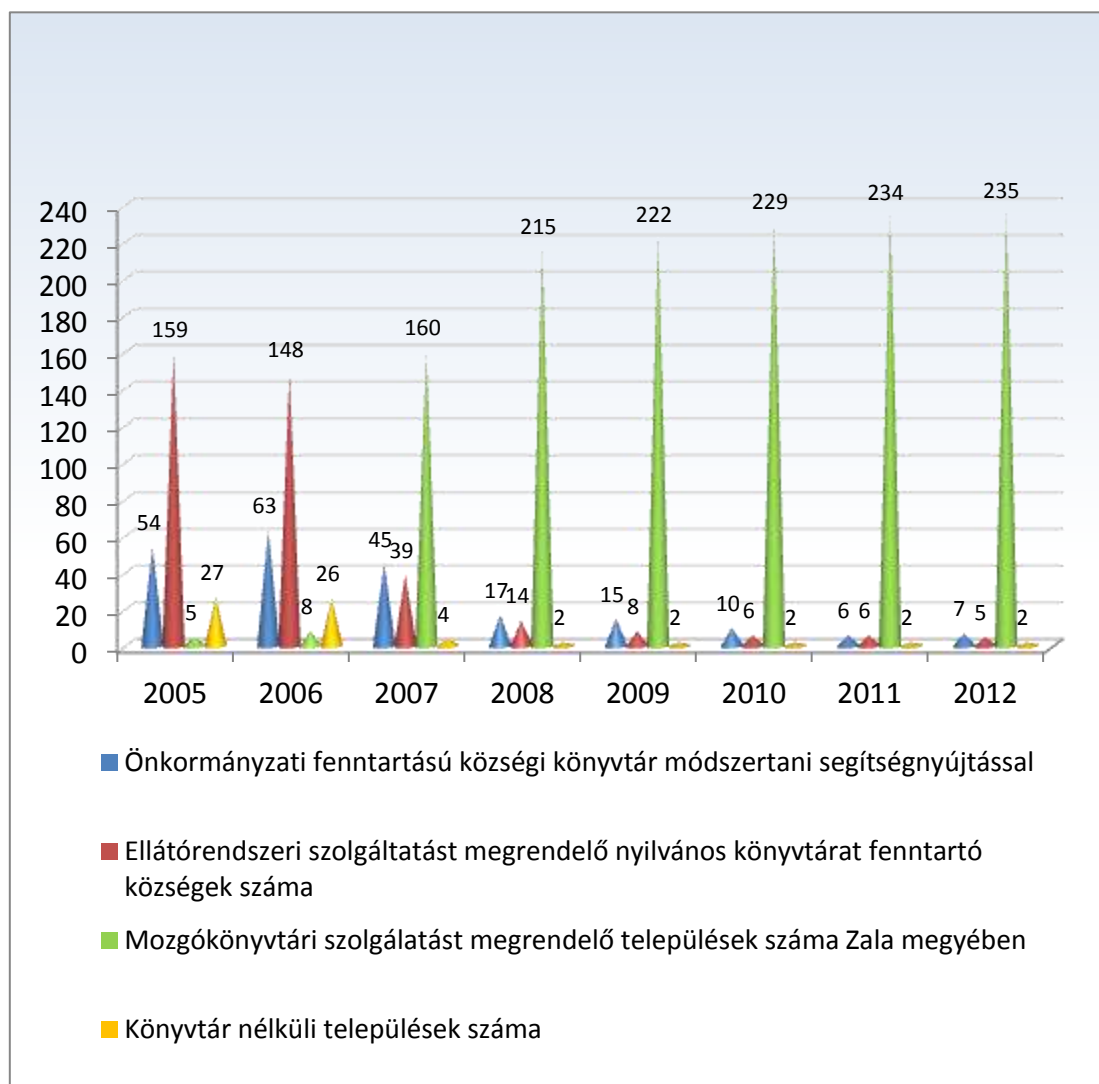
Működési költségek szolgáltató helyek esetében: az önkormányzat biztosítja a megfelelő épületet és infrastruktúrát. Központi támogatásból valósul meg a személyzet biztosítása, a korszerű, kurrens állomány és a megvásárolható szolgáltatások igény szerinti biztosítása.

Könyvtárbusz esetén: költségként merül fel az új busz beszerzése, annak fenntartási és üzemeltetési költsége, az állománygyarapítás valamint a szolgáltatást biztosítók személyi kiadásai. A megrendelő önkormányzat részéről kevés forrást igényel.

4. Mozgókönyvtári ellátás Zala megyében 2005-2012

A 2004-ben bekövetkezett változásokra leggyorsabban a nagykanizsai kistérség önkormányzatai reagáltak. 2004. június 28-án alakult meg 48 település részvételével a Nagykanizsai Kistérség Többcélú Társulása. Még ebben az évben a Belügyminisztérium által meghirdetett többcélú kistérségi társulások 2004. évi ösztönző támogatására pályázatot nyújtottak be. 2005-ben pedig a Halis István Városi Könyvtárban elindult a KSZR kialakítása. Ebben az évben Zala megyében is kidolgozásra került egy tervezet arról, hogy hogyan korszerűsíthető a községi könyvtárak ellátása, hiszen a megye településszerkezete és népessége mindenképpen indokolta az új szolgáltatási forma elindítását. *„A késlekedés oka részben a tapasztalatok hiánya, az újtól való félelem, másrészt a községek nagy része elégedett volt a két évtizede működő ellátórendszeri ellátással”* (Sebestyén Horváth, 2012. 95.). 2006-ben aktív szervezőmunka folyt a megyében az önkormányzatok meggyőzésétől kezdve a feltételek kialakításáig (pl. könyvtárak levétele a Nyilvános Könyvtárak Jegyzékéről). 2007-ben a keszthelyi, a lenti, a nagykanizsai, a zalaegerszegi városi könyvtárak és a megyei könyvtár 160 községgel kötött ellátási szerződést, mellyel meghatározóvá vált a mozgókönyvtári ellátás a megyében. A következő években folyamatosan növekedett azon önkormányzatok száma, akik így kívántak könyvtári szolgáltatást biztosítani településükön.

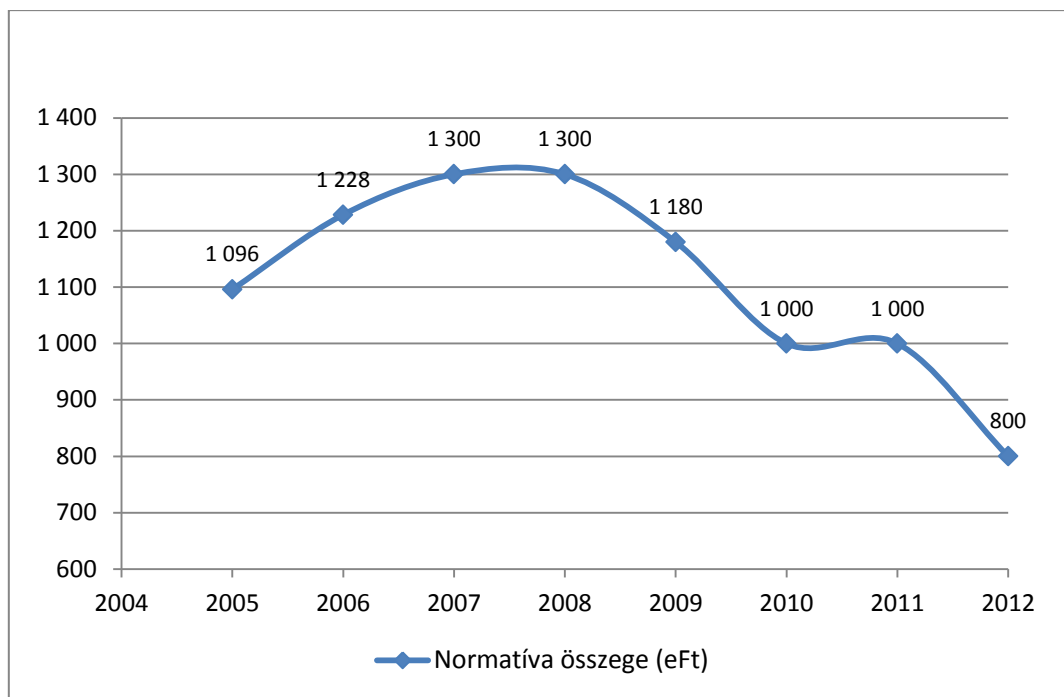
A 2007. évi CVII. törvény megjelenésével hivatalossá vált a hévízi, pacsai és zalakarosi térségi társulás létrejötte, melyek 2008-ban megkezdhatték közös munkájukat (*Központi Statisztikai Hivatal*, 2008). Természetesen a KSZR kiépítése, az átalakulás a régi-új településekkel tovább folytatódott: a pacsai térség könyvtárait továbbra is a zalaegerszegi könyvtárak, a zalakarosi térség könyvtárait a nagykanizsai könyvtár látta el. Hévíz és további 7 települése (Alsópáhok, Felsópáhok, Cserszegtomaj, Nemesbük, Rezi, Sármellék, Zalaköveskút) könyvtárainak gondozását Cserszegtomaj kivételével Hévíz város könyvtára látta el.



2. ábra: A községi könyvtárak ellátásának változása 2005-2012 között

A 2. ábra is jól mutatja a változás nagyságrendjét. A nyilvános könyvtárak jegyzékén lévő könyvtárak száma 2006-tól drasztikusan csökkent, egyre kevesebb önkormányzat gondolta úgy, hogy képes önerőből fenntartani egy könyvtárat. Zala megyében 2005-ben még 213, 2006-ban 211, 2007-ben 84, 2008-ban 31, 2009-ben 23, 2010-ben 16, 2011-ben 12, 2012-ben 12 községi könyvtár szerepelt a nyilvános könyvtárak jegyzékén.

A mozgókönyvtári normatíva összege a kezdeti emelkedés után a szolgáltató helyek számának országos szintű emelkedésével arányosan, folyamatosan csökkent. Ennek ellenére még így is elmondható, hogy egy-egy települési könyvtár sokkal nagyobb mértékű támogatásban részesült, mint amit a helyi önkormányzat önállóan biztosítani tudott volna.



3. ábra: A normatív támogatás mértéke 2005-2012 között

4.1. Szolgáltatási formák Zala megyében 2005–2013 között

Ahhoz, hogy a Zala megyei települési könyvtári ellátás tekintetében tisztán lássunk, meg kell vizsgálnunk a két domináns szolgáltatási formát. Az egyik a nagykanizsai modell, mely a mozgókönyvtári (bibliobusz hiányában autóval ládákban, táskákban történő szállítás, személyes jelenlét, nagymértékben az infokommunikációs technológiákra támaszkodó szolgáltatás) megoldást preferálja, a megyei és a többi városi könyvtár által nyújtott hagyományosabb, az ellátórendszeri időket idéző (felújított, korszerűen felszerelt helyi könyvtár, közösségi tér, helyi (a lehetőségeknek megfelelően szakképzett) könyvtáros, helyben igénybe vehető, illetve távszolgáltatás) módszerrel szemben. A két megoldás közül egyikről sem állíthatjuk, hogy egyedülként üdvöztető megoldás, mindkettőnek előnyei és hátrányai is vannak. Számos probléma megoldása még várat magára.

4.1.1. A Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár által használt forma

A Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár illetve, a hévízi, keszhelyi, lenti, letenyei városi könyvtárak az ellátott településeik igényeit figyelembe vevő KSZR-t alakítottak ki, mely a következőképpen épült fel.

A többcélú kistérségi társulások feladataként a szolgáltató könyvtárak 2006-2007-es helyzetfelmérését és több egyeztetést követően a települések könyvtáráépületeinek állagmegóvó és bővítő felújítása (szigetelés, festés, fűtés- és világításkorszerűsítés, akadálymentesítés stb.), infrastruktúra-fejlesztése (számítógépek, egyéb technikai eszközök és bútorok beszerzése) történt meg. Ezen időszak alatt több könyvtár másik épületbe, több esetben az Integrált Községi Szolgáltató Tér (IKSZT) épületébe költözött. A szolgáltató könyvtárak az önkormányzatokkal való tárgyalások során minden esetben igyekeztek kedvezőbb feltételeket teremteni (központi elhelyezkedés, megfelelő infrastruktúra és felszereltség stb.) a szolgáltató helyeknek. Számos pályázat is forrást biztosított a megfelelő elhelyezéshez. 2005-ben a Közkincs 3 Dióskál és Szilvagy községekben összesen 2,9 MFt támogatást nyújtott a települési közkulturális szolgáltatások továbbfejlesztésére. A Közkincs Hitelprogram – I. pedig 8 község (Gellénháza, Keménfa, Kerkaszentkirály, Nemesapáti, Salomvár, Sármellék, Surd, Zalaapáti) számára mindösszesen 101,4 MFt-ot a helyi művelődési házak bővítésére, felújítására, korszerűsítésére.

Európai Unió támogatásával 2006-ban Csömödéren információs központot adtak át. 2008-tól az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program keretében Integrált Községi Szolgáltató Tér címre lehetett pályázni, mely épület-felújításra, bővítésre és a szolgáltatások biztosítására szolgáló eszközök beszerzésére, működési támogatásra adott lehetőséget. Zala megyében a következő településeken működik IKSZT: Alsópáhok, Bak, Becsehely, Belezna, Bókaháza, Bucsuszentlászló, Csatár, Csesztreg, Gutorfölde, Hahót, Iklódbördőce, Kerkateskánd, Kisbucsa, Lipeszentadorján, Magyarszerdahely, Mikekarácsonyfa, Molnári, Murakeresztúr, Muraszemenye, Nagypáli, Nemesbük, Óhid, Pókaszepetk, Sand, Somás, Söjtör, Surd, Szepetnek, Teskánd, Zalacsány, Zalakomár, Zalasabar, Zalasántó, Zalaszentiván és Zalatárnok (NAKVI, 2014).

Ezek a települések az IKSZT-k adnak otthont a helyi könyvtárnak is, melyek így már kisebb ráfordítással is a megfelelő színvonalon tudnak üzemelni.

A települési önkormányzatok feladata volt az épületek fenntartása, könyvtáros biztosítása a törvényi előírásoknak megfelelően hetente legalább 2 napon, minimum 6 óra nyitvatartási időben. Sok esetben sajnos a könyvtárosok részmunkaidőben vagy megbízási díjas szerződéssel voltak foglalkoztatva, illetve sokszor önkéntesként látták el a feladatot. A települések jó részén nagy a fluktuáció, mely szintén problémát okoz.

A szolgáltató könyvtár feladata:

- dokumentumellátás (igénykövetés, rendelés, feldolgozás/állományba-vétel, kiszállítás legalább évi 6 alkalommal);
- információszolgáltatás biztosítása;
- elektronikus katalógus építése és nyilvános hozzáférés biztosítása;
- a régi települési könyvállomány visszamenőleges rögzítése az elektronikus katalógusba;
- könyvtárközi kölcsönzés (elsősorban a megye könyvtárai, illetve az ODR segítségével);
- szaktanácsadó tevékenység;
- módszertani gondozás (állományrendezés, selejtezés, állomány-ellenőrzés, raktári rend kialakítása)
- statisztikai adatszolgáltatás;
- közösségi szolgáltatások (rendezvények, programok, kiállítások szervezése főként könyvünnepekhez kapcsolódóan);

- szakmai továbbképzések (tanfolyamok, szakmai napok a települési könyvtárosok részére);
- kiadványok készítése;
- használó-képzés (a könyvtárhasználat, számítógép és internet használat oktatása).

A kistérségi társulással és a településekkel kötött megállapodás alapján a szolgáltató könyvtárak a normatíva meghatározott hányadát (40-60%-át) kapták meg, melynek egy része általában 40-60%-a dokumentum-beszerzésre, a másik része pedig működési költségekre fordítódott.

4.1.2. A nagykanizsai Halis István Városi Könyvtár által kidolgozott forma (Czupi, 2006. 1-7. o.)

Nagykanizsa kistérségéhez Zalakaros város és 46, többnyire alacsony lélekszámú település tartozott 2005-ben. A térség könyvtári ellátását differenciált formában kívánták megvalósítani a települések igényeit figyelembe véve.

A 2004-ben megalakult Nagykanizsai Kistérségi Többcélú Társulás 2005-ben felvette ellátandó feladatai közé a *„Térségi könyvtári feladatok nyújtásának összehangolását”* (Megállapodás – Nagykanizsa, 2004. 6. o.).

A megyében elsőként szerveződött meg a mozgókönyvtári ellátás a kanizsai térségben, melynek célja az volt, hogy *„Az együttműködő települések a könyvtári szolgáltatások színvonalának emelése és egyben hatékonyabbá tétele érdekében, figyelembe véve az országos kistérségi ellátásfejlesztés (KSZR) szakmai koncepcióját, többcélú kistérségi társulás keretében létrehozzák a Nagykanizsai Kistérségi Könyvtár-ellátási Szolgáltató Rendszert.”* (Megállapodás – Nagykanizsa, 2004. 2. o.)

Elsőként a szükséges személyi és tárgyi feltételeket biztosították a rendszer hosszú távú működéséhez, amely a technikai háttér megteremtésével, internet hozzáféréssel és a Nagykanizsai Könyvtári (Kistérségi) Adatkezelő Rendszer (rövidítve NagyKAR) létrehozásával kezdődött. A második ütemben meghatározták a szolgáltató könyvtár feladatait:

- Nagykanizsai Kistérségi (Könyvtári) Adatkezelő Rendszer üzemeltetése (www.nagykar.hu);

- Mozgókönyvtári ellátás: melyben a rendszeres (negyedévenkénti) dokumentum-ellátás mellett „Teljes könyvtár-ellátási szolgáltatást” biztosítottak. A teljes ellátás része volt az elektronikus információ és dokumentumcsere, a kistérségi információs rendszer működtetése, honlap gondozása, a könyvtárosok folyamatos képzése, módszertani felügyelet és gondozás. (*Megállapodás – Nagykanizsa*, 2004. 3. o.)

A NagyKAR segítségével könnyebbé vált az elektronikus dokumentumok kérése és a kérések adminisztrációja nem csak abban az esetben, ha a szolgáltató könyvtártól, hanem akkor is, ha az ODR-ben részt vevő könyvtáraktól történik a kérés. A központba érkező kéréseket feldolgozás, szükség esetén referenzs interjú lefolytatása után a helyi állomány segítségével vagy az ODR-ben indított könyvtárközi kölcsönzés segítségével kielégítették. Az elektronikus dokumentumküldés segítségével gyorsabb, hatékonyabb lett a szolgáltatás, hiszen a kérő akár a kérés napján hozzájutott a szükséges dokumentumhoz. De előnye többek közt a költséghatékonysága is, hiszen egy dokumentum egyszerre több kérést is kielégíthet, útja független a dokumentumszállítás rendjétől (nem kell a következő szállításig várni, illetve postaköltség sem keletkezik). Ehhez szükséges a településeken a megfelelő technikai háttér biztosítása: az internetes kapcsolat, az információ fogadására, átalakítására alkalmas személy és eszközpark.

A NagyKAR nyilvános felületén olyan dokumentumok voltak elérhetők, melyekkel kapcsolatban szerzői jogi probléma már nem merülhetett fel. A jelszóval védett könyvtári felületen a regisztrált könyvtárak, könyvtárosok, olvasók érhatték el az összes archivált dokumentumot, melyek helyben használható vagy kölcsönözhető dokumentumokként működtek. A dokumentum megtekintése jelentette a helyben használatot, a letöltés a dokumentumkölcsönzést, a feltöltés pedig az ajándékozást vagy szerzeményezést. Amennyiben valaki a nyilvános felületen közzétesz egy adott (szerzői jog által nem védett) dokumentumot, az ajándékozásnak minősül. Ha pedig a védett felületen tölt fel valaki védett dokumentumot, az szerzeményezésnek tekinthető.

A NagyKAR alkalmas a szolgáltató könyvtárak és szolgáltató helyek közötti elektronikus kommunikációra is. Lehetőség van a védett felületen csevegésre, üzenetküldésre pedig a nyilvános és védett felületen is. Találhatunk a rendszer szolgáltatásai között még eseménynaptárat, hirdetőt, társalgót, kívánságfalat is, mely mind-mind a felek közötti gyorsabb információszolgáltatást és kommunikációt szolgálja. A településeknek lehetőségük van egyedi (települési és tematikus) honlapok, internetes tartalmak létrehozására is, mely az önkormányzatoktól nem igényel anyagi ráfordítást. Megjelenhetnek ezeken a települések közhasznú,

turisztikai, gazdasági, tudományos információi, a települést bemutató fotók, a vállalkozások és civil szervezetek bemutatkozásai. A szolgáltató könyvtár munkatársai oktatták a nagykar.hu használatát a szolgáltató helyek munkatársainak és a könyvtár használóinak is.

A „teljes könyvtár-ellátási szolgáltatás” keretében végzett feladatok a következők:

- Kereskedelmi forgalomba kerülő, a községi szolgáltató helyek gyűjtőkörébe tartozó dokumentumok beszerzése, nyilvántartásba vétele, feldolgozása.
- Heti rendszerességgel történő szállítás során a friss dokumentumkínálat és az eseti kérések rendelkezésre bocsátása.
- Kölcsönzés lebonyolítása a TextLib integrált könyvtári rendszer segítségével.
- A szolgáltató helyek könyvtárközi kölcsönzéseinek lebonyolítása, nagy-mértékben támaszkodva a szolgáltató könyvtár állományára.
- Könyvtári szaktájékoztatást biztosít heti rendszerességgel nyitvatartási időben (minimum 2 óra).
- Koordinálja és segíti – helyi fontosságú dokumentumokkal, szakmai tanácsadással, oktatással – a települési-könyvtári honlap fejlesztését.
- Folyamatosan figyelemmel kíséri a szolgáltató hely működési feltételeinek alakulását és a felmerülő nehézségekről tájékoztatja a települési önkormányzatot. Az önkormányzat felkérése alapján elvégzi a szolgáltató hely működésével kapcsolatos részletes szakmai-módszertani elemzést, vizsgálatot is.
- igény szerint segíti a szolgáltató helyet és az általa közvetített szolgáltatásokat népszerűsítő tájékoztató szerkesztését, illetve szervezi a könyves ünnepekhez (ünnepi könyvhét, gyermekkönyvhét stb.) kötődő helyi rendezvényeket.
- A fenntartó önkormányzat egyetértésével kihasznál minden olyan pályázati lehetőséget, amely módot ad a szolgáltató hely állományának fejlesztésére, a rendelkezésre álló dokumentumgyarapítási keret bővítésére.
- A tárgyév végén elvégzi a szolgáltató hely munkájához kapcsolódó statisztikai adatgyűjtést. Írásban tájékoztatja a települési önkormányzatot a könyvbeszerzési támogatásnak felhasználásáról, a szolgáltató hely tevékenységének és helyzetének alakulásáról.

A településekkel kötött együttműködési megállapodások előírásai szerint a Halis István Városi Könyvtár végzi a rendszerszerű működést biztosító dokumentumok leltári nyilvántartását attól függetlenül, hogy milyen ellátási formában rendelte meg az önkormányzat a szolgáltatást. A községi szolgáltató hely jogot nyer a részére biztosított dokumentumok használatára. A községi önkormányzatok minden településen biztosítanak egy fő helyi segítőt, aki a szolgáltató hely működéséhez szükséges alapvető technikai feltételekről (nyitás, fűtés, világítás stb.) gondoskodik. A nyitvatartási időket kölcsönös megállapodás alapján, a település igényeinek figyelembe vételével alakították ki.

4.2. Előnyök és hátrányok

A Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár által nyújtott szolgáltatási forma egyértelmű előnyének nevezhető a helyben lévő épület, infrastruktúra, dokumentum és könyvtáros. De sok esetben ugyanez lehet maga a probléma is, hiszen ha a felsoroltak közül bármely hiányzik, vagy nem megfelelő minőségben van jelen, már nem lehet korszerű, színvonalas szolgáltatást biztosítani. Könnyen belátható, hogy egy vizes, fűtetlen épületben, penészesedő könyvekkel, alulfinanszírozott, képzettség nélküli, motiválatlan „könyvtárossal” nem lehet „csodát tenni”. Sajnos nem lehet kijelenteni, hogy nincs ilyen a megyében. E szolgáltatási forma alkalmazásakor tehát törekedni kell arra, hogy a lehető legjobb helyszínt találják meg és a legjobb könyvtárost nyerjék meg az ügynek az önkormányzat segítségével, támogatásával. Úgy gondolom, hogy ezt a formát választó szolgáltató könyvtárak okkal teszik le a voksukat emellett, hiszen ha a településsel közös az akarat, a központi források, pályázatok lehetővé teszik olyan szolgáltató helyek létrehozását, amely alkalmas nemcsak könyvtári, de akár közművelődési célokra is. A nagyobb településeken, melyekben IKSZT működik, általában nem csak olvasósarok a vállalt funkció, hanem könyvtár.

A Halis István Városi Könyvtár által kialakított „teljes körű szolgáltatás” inkább azon települések számára ideális, ahol a fent felsorolt feltételek hiányosak, nem alkalmasak a települések könyvtári szolgáltató hely működtetésére, csak a szolgáltatások fogadására.

Fontos, hogy minden településen a leghatékonyabb szolgáltatási forma érvényesüljön: nyilvános könyvtár, könyvtári szolgáltató hely vagy akár könyvtárbusz.

5. Megyei szintű könyvtárellátási rendszer kialakítása – 2013

5.1. Törvényi változások

A járások kialakításáról, valamint egyes ezzel összefüggő törvények módosításáról szóló 2012. évi XCIII. törvény több mint 80 db törvényi szinten szabályozott államigazgatási feladatot határozott meg a járások számára. A 2013. január 1-jétől alakuló járási hivatalok legfontosabb feladata a megyei szintnél alacsonyabb szinten intézendő államigazgatási feladatok ellátása. Így megvalósul az államigazgatási és az önkormányzati feladatok szétválasztása, a járások kizárólag államigazgatási területi egységet jelentenek. Elsősorban okmányirodai feladatokat, a gyermekvédelmi és gyámügyeket, valamint egyes szociális, környezetvédelmi, természetvédelmi igazgatási ügyek intézést vették át a településektől a járási hivatalok. A hatáskörök szétválasztásánál kiemelt szempont volt, hogy a helyi szabályozáshoz kapcsolódó, mérlegelési jogkörbe tartozó ügyek lehetőleg maradjanak a települési jegyzőnél, ahol viszont az adott ügyben az államnak van egyértelműen feladata, szerepe, ott a járási hivatal tudjon hatékonyabban intézkedni. Az azonos szabályozók mentén lefolytatható eljárásokkal hatékonyabb, racionálisabb ügyintézés valósul meg országszerte.

Zala megye kistérségei közül az önként vállalható célok között a mozgókönyvtári feladatot 2007 év végéig valamennyi kistérség felvállalta. Így lehetővé vált, hogy a feladatellátáshoz a mozgókönyvtári normatív támogatást is igénybe vegyék a társulások. 2005-2012 között a kistélepülések túlnyomó többsége így mozgókönyvtári ellátásban részesült. Ezen kívül nyilvános könyvtárként működik a megyei könyvtár, a városi könyvtárak, valamint a nagyobb községi könyvtárak.

A járások kialakulásával egy időben 2013. január 1-től megszűnt a kistérségi közreműködéssel finanszírozott mozgókönyvtári ellátási forma. A kistélepülések többségére kiterjedő kulturális szolgáltatás biztosítására új koncepciót alakítottak ki a Könyvtári Szolgáltató Rendszer (KSZR) átalakításával és finanszírozásával. Az 1997. évi CXL. (kulturális) törvény módosításával a települések könyvtári ellátásának megszervezése a megyei könyvtárak feladata lett. 2012 végén a megyében 236 település kötött megállapodást a megyei könyvtárral, így továbbra is rendelkezésre áll állami támogatás a kistélepülések könyvtári ellátására.

A Magyarország 2013. évi központi költségvetéséről szóló 2012. évi CCIV. törvény IV. pontja rendelkezik a települési önkormányzatok kulturális feladatainak támogatásáról,

mely tartalmazza a „*Települési önkormányzatok támogatása a nyilvános könyvtári ellátási és a közművelődési feladatokhoz*” fajlagos összegét, mely 2013-ban 1140 Ft/fő. Valamint a „*Megyei könyvtár kistépülési könyvtári és közművelődési célú kiegészítő támogatása*” előirányzatát (1 700 millió forint). A támogatást a megyei könyvtárat fenntartó megyeszékhely megyei jogú város igényelhetette a könyvtár által az 5 000 főnél kisebb lakosságszámú – könyvtári szolgáltató helyet működtető – településsel 2012. december 31-éig kötött megállapodások alapján települési lakosságszám kategóriák szerint.

A lakosságszám kategóriák a következők:

- 1000 fő lakosságszámú vagy az alatti település,
- 1001-1500 fő lakosságszám közötti település,
- 1501-5000 fő lakosságszám közötti település.

A munka megkezdéséhez szükséges másik jogszabály a Magyar Közlöny 2013. évi 86. számában megjelent, a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer működéséről szóló 39/2013. (V. 31.) EMMI rendelet, mely 2013. június 10-én lépett hatályba. Ez tartalmazza a megyei könyvtár kistépülési kiegészítő támogatásának számításának módját is, mely a következő:

$$T1=T2*0,8$$

$$T2=1\,700\,000/(K1*0,8+K2+K3*1,2)$$

$$T3=T2*1,2$$

ahol:

T1 az 1000 fő lakosságszámú és az alatti település támogatásának fajlagos összege E Ft-ban,

T2 az 1001–1500 fő lakosságszám közötti település támogatásának fajlagos összege E Ft-ban,

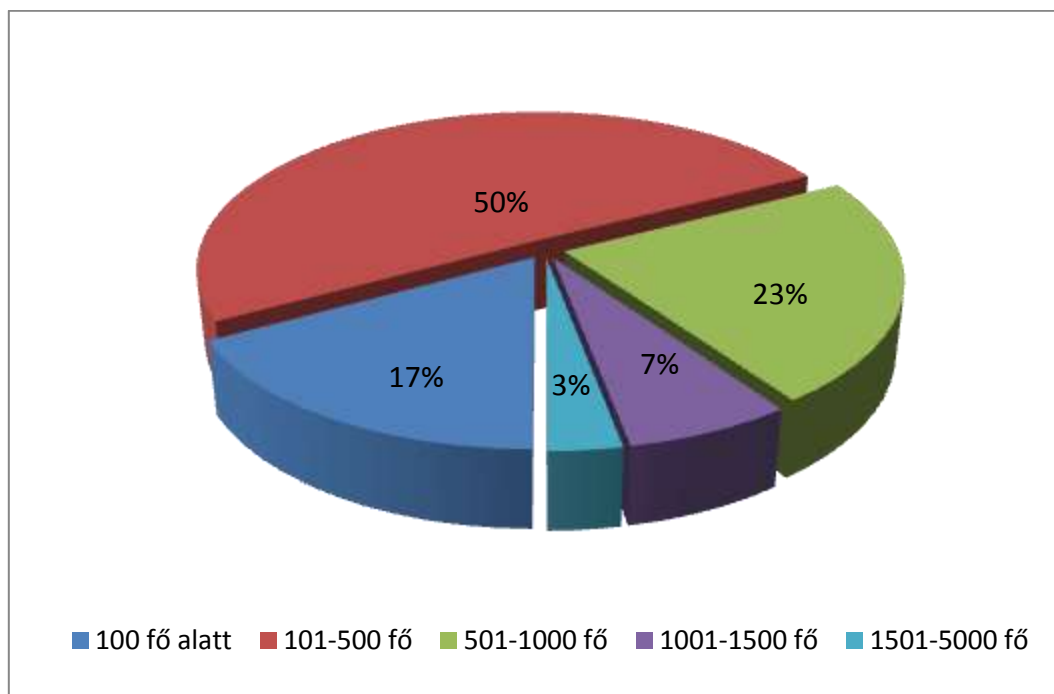
T3 az 1501–5000 fő lakosságszám közötti település támogatásának fajlagos összege E Ft-ban.

K1 a megállapodást kötött, 1000 fő lakosságszámú és az alatti települések száma,

K2 a megállapodást kötött, 1001–1500 fő lakosságszám közötti települések száma,

K3 a megállapodást kötött, 1501–5000 fő lakosságszám közötti települések száma.

Ennek értelmében a megyei könyvtár 1-1000 fő lakosságszámú település után 668 300 Ft; az 1001-1500 fő lakosságszámú település után 835 380 Ft; az 1501-5000 fő lakosságszámú település után 1 002 460 Ft állami finanszírozásban részesült.



*4. ábra: Szolgáltató helyek Zala megyében, a népesség arányában
2013. január 1-jén a KSH adatai alapján*

A 4. ábra is jól mutatja, hogy 2013-ban a Könyvtári Szolgáltató Rendszert igénybe vevő települések 90%-ában a népesség nem éri el az 1000 főt. 37 településen a lakosság száma nem éri el a 100 főt sem (17%), 101-500 fő közötti lakosságszámú a szolgáltatást megrendelő települések fele (117 település), 501-1000 fő közötti lakosságszámú a települések közel negyede (55 település). Az 1000 fő feletti települések száma mindössze 11%-ot tesz ki, ebből 1001-1500 fő közötti népességű: 19 település, 1501-5000 fő közötti népességű: 8 település. 5000 fő feletti település, mely nem veheti igénybe a megyei könyvtártól megrendelhető szolgáltatásokat, a megyeszékhelyen kívül csak Nagykanizsa, Keszthely, Lenti és Zalaszentgrót ahol városi könyvtárak működnek. Mindezt figyelembe kellett venni a megyei szolgáltatás megtervezésekor.

5.2. Az együttműködés átszervezése (DFMVK – KSZR éves terv, 2013. 12. o.)

A 1997. évi CXL. törvény módosítása eredményeképpen az 5000 fő alatti települések könyvtári ellátása a megyei könyvtár egyértelmű feladatává vált. A térségi ellátás finanszírozási módja is megváltozott, amelyet 2013-ban a központi költségvetésről szóló 2012. évi CCIV. törvény és a 13/2013. (II. 14.) EMMI rendelet szabályozott. A Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer 2013. évi szakmai működését a Zala megyei könyvtár is a 39/2013. (V. 31.) EMMI rendelet alapján, illetve a 2012. év végén a településekkel kötött megállapodások alapján szervezte meg.

A KSZR szolgáltatás előkészítését több tényező is nehezítette:

- a könyvtár a fenntartójának változása (a megyei könyvtár a megyei jogú városi fenntartásba került);
- összevonták a megyei könyvtárat a megyeszékhely városi könyvtárával, a József Attila Városi Könyvtárral, az intézmény új neve: Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár lett;
- intézményvezetői pályázatot írtak ki;
- a megyei könyvtár gazdálkodási feladatainak ellátása átkerült a Keresztury Városi Művelődési Központhoz.

A törvényben foglaltak alapján a kistépülési könyvtári szolgáltatási rendszer kialakítása során a megyei könyvtárak dönthetnek arról, hogy a feladatot kizárólag egyedül, vagy városi könyvtárak bevonásával kívánják megoldani.

A megyei könyvtár döntését nagyban befolyásolta: a megye településszerkezete, a fennálló közlekedési viszonyok, a községi könyvtári ellátás hagyományai. Ezért az ellátásban 2013-ban is részt vettek a városi könyvtárak.

A megyei könyvtár 236 településsel kötött, visszavonásig érvényes, megállapodást a könyvtár szolgáltató helyének gondozásáról. Közöttük egy város is szerepel: Pacsa, melynek lakosság-száma 2013-ban 1676 fő (*Központi Statisztikai Hivatal*, 2013c).

A feladatellátásban a megyei könyvtár mellett 5 városi könyvtár (Hévíz, Keszthely, Lenti, Letenye, Nagykanizsa) vesz részt:

- A Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár által ellátott települések száma: 81
- A Fáklya Művelődési Ház és Könyvtár (Letenye) által ellátott szolgáltató helyek száma: 26

- A Fejér György Városi Könyvtár (Keszthely) által ellátott szolgáltató helyek száma: 31
- A Gróf I. Festetics György Művelődési Központ Városi Könyvtár és Muzeális Gyűjtemény (Hévíz) által ellátott szolgáltató helyek száma: 5
- A Halis István Városi Könyvtár (Nagykanizsa) által ellátott szolgáltató helyek száma: 46
- A Városi Könyvtár Lenti által ellátott szolgáltató helyek száma: 50

Ezek a városi könyvtárak tehát a korábbi évekhez hasonlóan gondozzák kistélepüléseik szolgáltató helyeit a megyei könyvtár még fokozottabb irányító, finanszírozó felügyelete mellett. 2013-tól a keszthelyi városi könyvtár ellátási körzetébe tartozó két újabb település – Csereszegtomaj és Söjtör – is ebben a formában kívánja könyvtárát működtetni. Egy település – Dobronhegy – nem kötött megállapodást a megyei könyvtárral, mert a helyi önkormányzat az önálló könyvtárfenntartás mellett döntött.

A megyei könyvtár a városi könyvtárakkal 2013. június 10-én (a KSZR rendelet hatályba lépésével egy időben) megkötött megállapodásban rögzítette az alábbiakat:

- A megyei könyvtár feladata a Zala megyei KSZR szakmai irányítása, fejlesztési terv, költségvetés, szakmai beszámoló készítése. Rendszeres kapcsolatot tart a szolgáltatást megrendelő önkormányzatokkal, KSZR honlapot működtet, ahol információkat nyújt a feladatellátásról, elérhetővé teszi a szolgáltatásban részt vevők elektronikus katalógusát.
- A megyei könyvtár a jogszabály előírása alapján csak olyan feladatok ellátására veszi igénybe a városi könyvtár közreműködését, amelyek ellátása úgy hatékonyabb és gazdaságosabb.
- A városi könyvtár az általa ellátott szolgáltatáshoz megfelelő szakismerettel rendelkező szakembert és a feladatnak megfelelő technikai feltételeket biztosít.
- A városi könyvtár felelősséget vállal a szolgáltatások elvégzésére, és a költségeire számla ellenében kapott pénzeszközöknek a jogszabályokban rögzített szabályszerű felhasználására.
- A városi könyvtár folyamatosan figyelemmel kíséri a szolgáltató helyek helyzetét, információkat szolgáltat a megyei könyvtár részére, javaslatot tesz a szolgáltató helyeken a könyvtári szolgáltatás megvalósításához szükséges bútorzat, és műszaki eszköz-

zők (számítógép, nyomtató, szkennер, фénymásoló stb.) beszerzésére. Ennek összhangban kell lennie a szolgáltató helyre vonatkozó fejlesztési tervvel.

- A városi könyvtár folyamatosan ellenőrzi a szolgáltató helyek szakmai munkáját, elkészíti és minden év február 28-ig továbbítja a megyei könyvtár számára az éves szakmai beszámolót és statisztikai jelentéseket.
- A városi könyvtár kistépülési ellátással foglalkozó munkatársai részt vesznek a megyei könyvtár által szervezett munkaértekezleteken.
- A városi könyvtár által megállapodásban vállalt szolgáltatások költségeinek fedezetéről a megyei könyvtár gondoskodik.

2005–2012 között a kistérségi normatíva keretei között sok helyen felújításra kerültek a szolgáltató helyek, de a legfrissebb, 2012-ben végzett helyzetfelmérés alapján megállapítást nyert, hogy több helyen elhasználódtak a számítógépek, és hiányoznak különböző eszközök, bútorok. A fenntartó önkormányzatok javaslatait figyelembe véve elkezdődött a szolgáltatás biztosításához szükséges fejlesztések tervezése. Fontos cél volt, hogy *„a kistépülések könyvtári szolgáltató helyei meghatározó kulturális szolgáltató-pontokká váljanak, ahová szívesen betérnek az emberek, ahol nemcsak egy könyvgyűjtemény van, amit kölcsönözni lehet, hanem elsősorban az elektronikus szolgáltatások révén hozzá lehet férni bármilyen információhoz, ahol rendszeresen kulturális és közösségi programokra, képzésekre kerül sor.”* (DFMVK – KSZR éves terv, 2013. 5. o.)

A tervezés során a megyei könyvtár által meghatározott prioritások:

- egységes arculat kialakítása;
- közösségi és olvasásfejlesztő programok szervezése;
- technikai eszközfejlesztés;
- digitális írástudás fejlesztése;
- a szolgáltató helyek könyvtári állományának fejlesztése és elektronikus feltárása.

Ezen prioritások illeszkednek a települések számára nyújtott szolgáltatások körét meghatározó 39/2013 (V.31.) EMMI rendelet 4.§-ában rögzítettekhez, melyek a következők:

- Dokumentumszolgáltatás: cél a korszerű és széleskörű választék biztosítása. A folyóiratok kivételével a rendeléseket a közvetlen szolgáltatást végző könyvtár indítja. A könyvek beszerzésére a megyei könyvtár közbeszerzési eljárást indított, melynek nyertese 2013-ban a

KELLO Nonprofit Kft. volt. A beszerzett dokumentumok a szolgáltatást végző könyvtárhoz, a számlák a megyei könyvtárba érkeznek. A dokumentumok csoportos nyilvántartása a megyei KSZR rendszerben történik. Az egyedi leltári nyilvántartást, illetve a településekre való kiszállításokat a szolgáltató könyvtárak elkülönítve rögzítik, a saját integrált rendszerükben. A települések saját állományától való megkülönböztetést a KSZR tulajdonbélyegző és színcsík biztosítja. A beszerzett dokumentumokat a szolgáltató könyvtár legalább évente hat alkalommal kiszállítja a szolgáltató helyre, igény szerint rendszeresen cseréli azokat és gondoskodik annak adminisztrációjáról.

A dokumentumok a megyei könyvtár közös keresőjében visszakereshetők. A honlapon, egy közös felületen érhetők el a szolgáltató városi könyvtárak online katalógusai: <http://tudastar.dfmk.hu/z39.50>

A szolgáltatást végző könyvtárak – a hévízi városi könyvtár kivételével – a TextLib integrált rendszert használják, ez által egységes integrált könyvtári rendszerbe kapcsolja a települések könyvtári szolgáltató helyeit és biztosítja a dokumentumok könnyű visszakereshetőségét. A hévízi könyvtár jelenleg a Szirén rendszerben tartja nyilván a saját, és az ellátott települések dokumentumait, de 2014-ben ők is áttérnek a TextLib IKR-be. Így a megyei könyvtár hatáskörébe tartozó könyvtárak egységesen ezt a rendszert fogják használni, mely nagyban megkönnyíti a nyilvántartást, keresést, elektronikus kölcsönzést és a változások követését. A szolgáltató helyek saját állományának feltárása folyamatos. A feltárást követően a települések számára elegendő a TextLib integrált rendszer munkaállomás programját beszerezni az elektronikus kölcsönzés bevezetéséhez.

- Információs szolgáltatás: „A megyei könyvtár arculatváltása folyamatban van, melynek része egy új honlap készítése is (jelenleg tesztverzióban működik). Valamennyi szolgáltatást végző könyvtár, illetve a megyei könyvtár adatokat és információkat közöl az ellátásába tartozó települési szolgáltató helyekről, továbbá könyvtári, helyismereti, ügyintézési és egyéb információt szolgáltat, tájékoztatást nyújt az információkeresés ismereteiről, támogatja a tudományos kutatást, vagy az egyéni tanulást, tájékoztat a könyvtári rendszerben elérhető adatbázisokról, továbbá felhívja a figyelmet a települések szolgáltató helyeinek fejlesztését segítő pályázati lehetőségekre.” (DFMVK – KSZR éves terv, 2013. 6. o.). Fontos a lakosság tájékoztatása, a szolgáltatások népszerűsítése, hogy megismerjék a mi-

nősségi könyvtári szolgáltatásokat. Minden településen egységes tájékoztató feliratok és szórólapok segítik a tájékoztatást.

- Közösségi szolgáltatások: az állam által biztosított forrás lehetővé teszi, hogy a településen rendszeresen, a lakosság érdeklődésének megfelelő kulturális, közösségi, közművelődési rendezvények és egyéb programok, kiállítások, megszervezését, mely a szolgáltató könyvtárak feladata. A kulturális törvény előírásainak megfelelően a településeken negyedévente legalább egy kulturális, illetve közösségi programot kell szervezni. A települések javaslatot tettek arra vonatkozóan, hogy milyen programokat szeretnének. A rendezvényekről fotódokumentáció készül, a megyei könyvtár a látogatottságról nyilvántartást vezet.
- Képzés, továbbképzés: A szolgáltató könyvtárak rendszeres szakmai tanácsadással segítik a könyvtári szolgáltató helyek szolgáltatásainak kialakítását, bővítését, illetve továbbképzési lehetőséget biztosítanak a szolgáltató hely könyvtárosának. Emellett a lakosság könyvtárhasználati ismereteinek bővítésére, a digitális írástudás és az elektronikus ügyintézés terjesztésére 20 órás képzéseket szerveznek és bonyolítanak le azokon a helyeken, ahol a technikai feltételek adottak. A megyei könyvtár évente rendszeresen szervez szakmai napokat, tapasztalatcseréket. Terveik között szerepel, hogy évente a megyében több helyszínen szakmai roadshow-t szerveznek, ahová a kistépülési könyvtárosok mellett meghívja a fenntartó képviselőit is. Cél az új ellátási forma, a szolgáltatók és szolgáltatások bemutatása.
- Speciális szolgáltatások: A szolgáltató könyvtárak módszertani segítséget is nyújtanak a szolgáltató helyek számára. Ezek pl. a szaktanácsadás, működési dokumentumok elkészítése, tervszerű állományalakítás, raktári rend kialakítása, egységes tájékoztató táblák kihelyezése, statisztikai adatszolgáltatás segítése.

A Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár 2013-ban 163 566 600 Ft állami támogatásból valósította meg a szolgáltatást, melyet 2013. március elején Zalaegerszeg Megyei Jogú Város Önkormányzata utalt át a Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár alszámlájára. A szolgáltatás valamennyi kiadását erről az alszámláról egyenlítették ki.

A megyei könyvtár által kezelt állami finanszírozásból a szolgáltató helyek működtetésére nem lehet forrást biztosítani, hiszen minden önkormányzat 1 140 Ft/lakos állami támogatást

kap könyvtári, közművelődési feladatok ellátására, függetlenül attól, hogy önálló könyvtárat működtet, vagy megrendeli a szolgáltatást. E forrás felhasználásának módját szintén a 13/2013. (II. 14.) EMMI rendelet szabályozza.

A kisebb lakosságú településeken ugyanakkor gondot okoz, hogy e támogatás lakosságszám alapú. Ahol alacsony a lakosság száma, ott kérdésessé vált, hogy miből finanszírozza az önkormányzat a könyvtári, információs és közösségi hely működtetését, a helyi könyvtáros személyzet bérét. Ez valós probléma, hiszen ha pl. egy település 100 lakosú, könnyen kiszámíthatjuk, hogy összesen 114 000 Ft áll rendelkezésére, ami semmiképpen nem lesz elegendő ahhoz, hogy megoldja a helyiség fűtését, világítását, takarítását, nem beszélve a személyzet alkalmazásáról.

A szolgáltatások minőségének biztosítását megvalósító módszerek:

- a szolgáltatás pontos előkészítése: helyzetfelmérés,
- szabályozottság: megállapodások, finanszírozási szabályzatok;
- költséghatékonyság: a városi könyvtárak mint szolgáltató könyvtárak bevonásával;
- a források felhasználásának átláthatósága: a költségek elektronikus nyilvántartása;
- széles körű szolgáltatások: a törvényi előírásoknak megfelelően (korábban részletezve)
- a használók igényeinek figyelembe vétele: a szolgáltató könyvtárak segítségével;
- korszerű számítógépes nyilvántartás alkalmazása: közös megyei elektronikus katalógus;
- együttműködési rendszer kiépítése: a szolgáltató könyvtárakkal, települések fenntartóival, könyvtárosaival és a lakossággal minden lehetséges fórumon;
- korszerű intézményi infrastruktúra: a szolgáltató könyvtárakban rendelkezésre áll;
- szakismerettel rendelkező személyzet: rendelkezésre áll.

6. A kistérségek és a megyei könyvtár által koordinált szolgáltatás összehasonlítása

A kistérségi társulások által lehívott mozgókönyvtári normatíva 2005 és 2012 között csökkenő tendenciát mutatott. Ebben az időszakban nagyságától függetlenül minden település után egyforma összeget hívhatott le a társulás. Ez aránytalannak hatott, hiszen a 80 vagy 3000 fős népességű településre is ugyanaz az összeg fordíthatott. Zala megyében a nagykanizsai térségi társulás kivételével minden társulás maga diszponált az összeg felett, és a szolgáltató könyvtárakkal folytatott tárgyalásokat követően adta át annak valamely részét, 20-50%-át dokumentum-beszerzésre, illetve működésre. A társulások nem minden esetben vagy csak részben fordították könyvtári célra a normatívát. Ennek ellenére sok kiskönyvtár felújítása, bővítése történt meg, valamint megújult a könyvtárak dokumentum-választéka is. A KSZR finanszírozásának átalakításával azonban ez a probléma megoldódott, hiszen a megyei könyvtárak pozícióba hozásával az állam által biztosított teljes összeget a könyvtárakra fordítják.

Néhány probléma azonban megoldatlan maradt: ilyen például a szolgáltató helyek üzemeltetésének problémája, a munkatársak alkalmazása különböző (önkéntes, közcélú foglalkoztatott, megbízási díjas, főállású stb.) munkakörökben, különös tekintettel a törpetelepülésekre.

Ezek a településeken nem tudnak megfelelő forrást biztosítani a szolgáltató helyek épületeinek fenntartására (fűtés, világítás stb.), állagmegóvására és általában nincs alkalmas ember a könyvtárosi teendők végzésére sem. 2013-ban Zala megyében, a 236 szolgáltató helyen foglalkoztatottokról a következő adatokat találjuk a statisztikában (*Könyvtári Intézet*, 2013):

- felsőfokú végzettséggel rendelkező (könyvtáros munkakörben): 2 fő teljes munkaidős könyvtáros, 42 fő részmunkaidős (átszámítva 10,95 fő),
- felsőfokú végzettséggel rendelkező: 30 fő önkéntes segítő, 1 fő informatikus, 1 fő egyéb végzettségű;
- felsőfokú végzettséggel nem rendelkező (könyvtáros munkakörben): 3 fő teljes munkaidős, 103 részmunkaidős (átszámítva: 21,05 fő), önkéntes segítő 56 fő
- felsőfokú végzettséggel nem rendelkező: 1 fő teljes munkaidős informatikus, 3 fő egyéb részmunkaidős (átszámítva: 0,15 fő), 4 fő egyéb önkéntes segítő

Tehát 37 fő a könyvtáros munkakörben dolgozók száma átszámítva teljes munkaidőre. A 39/2013. (V. 31.) EMMI rendelet által előírt szakmai követelmények a következők:

„5. § (1) A szolgáltató hely alkalmas a KSZR keretében igénybe vett szolgáltatások fogadására, ha

a) rendelkezik a könyvtári dokumentumok tárolására szolgáló eszközökkel, valamint az egyéni helyben használatot biztosító és a közösségi programok során használható bútorzattal,

b) rendelkezik a 3. §-ban meghatározott szolgáltatások nyújtására alkalmas műszaki felszereléssel,

c) rendelkezik internet- és telefonkapcsolattal,

d) a lakosság számára nyújtott könyvtári szolgáltatásokra és az igénybe vett szolgáltatások fogadására alkalmas, tiszta és rendezett,

e) komfortos, megfelelő fűtéssel, világítással rendelkezik,

f) közterületről akadálymentesen megközelíthető és

g) a szolgáltató helyen a kistélepxlési önkormányzat

a) 1500 fő alatti lakosságszámú kistélepxlésen legalább érettségivel,

b) 1500–2500 fő közötti lakosságszámú kistélepxlésen középfokú szakirányú végzettséggel,

c) 2500 fő feletti lakosságszámú kistélepxlésen közalkalmazotti jogviszonyban felsőfokú végzettséggel és könyvtáros szakképzettséggel rendelkező személyt foglalkoztat.”

6.1. A Zala megyei KSZR a statisztikai adatok tükrében

A 2005–2013 közötti néhány statisztikai adat vizsgálatával megpróbálok választ találni arra a kérdésre, hogy hatékony volt-e a kistelepülések könyvtári ellátására fordított forrás elköltése. Mivel a vizsgálat során csak a statisztikai adatokra támaszkodhattam azok nem biztos, hogy mindig a teljes valóságot mutatják, hiszen lehetnek azonos statisztikai adatoknak különböző értelmezései miatt eltérései. A feldolgozott statisztikai adatok megtalálhatók a *Könyvtári Intézet* (2005-2013) honlapján [A magyarországi könyvtárak évenkénti egyes statisztikai adatai 2005-2013](#) pont alatt. Minden esetben, amikor a táblázatokban, illetve diagramokban nyilvános vagy KSZR könyvtárak, esetleg szolgáltató helyek szerepelnek, azok községi könyvtárak adatait tartalmazzák. Dolgozatomban ugyanis nem vizsgáltam a szolgáltató vagy egyéb városi könyvtárak, szakkönyvtárak, illetve a megyei könyvtár helyzetét.

Bizonyos esetekben a könyvtárak adatai – az országos statisztikai adatok között – még községi vagy városi könyvtárként és nem ellátott községi szolgáltató helyként szerepelnek. Ez leginkább akkor fordul elő, ha a települési könyvtár év közben került le a nyilvános könyvtári jegyzékről. Ilyen például a 2007-es év, ahol az országos statisztikában, mely szerint 136 település könyvtára szolgáltató hely, ezzel szemben 160 azoknak az önkormányzatoknak a száma, akik könyvtárat nem saját erőből finanszíroznak, hanem megrendelik a szolgáltatást. A 2012-es évben Pacsa is azok közé tartozik, mely városi nyilvános könyvtárként szerepel, nem pedig ellátott települési szolgáltató helyként. 2013-ban sem lehet csak Zala megye, azon belül pedig a könyvtári funkció alapján szűrt adatokkal dolgozni, hiszen Dobronhegy még szolgáltató helyként szerepel, pedig a helyi önkormányzat döntése alapján ismét önállóan kívánja megoldani ez irányú kötelezettségét, nem veszi igénybe ezt az állam által biztosított forrást. Még ugyanebben az évben csatlakozott a KSZR-hez Söjtör és Cserszegtomaj, akik az országos statisztikában önálló községi könyvtárként szerepelnek, pedig a 2013-as évben már úgy rendelték meg a szolgáltatást. Ezért a szolgáltató helyek számát és helyét illetően minden esetben a megyei könyvtár „*Zala megye településeinek könyvtári ellátása: A könyvtárak legfontosabb statisztikai adatai és címjegyzéke*” c. kiadványára támaszkodtam, melynek elektronikus formája megtalálható a <http://www.dfmk.hu/megyei-szolgaltatasok/statisztika> (továbbiakban: *ZM-TEKE*, 2005-2013) pont alatt.

A vizsgálat során a megye településszerkezetéhez, a települések alacsony lakosságszámához jobban illeszkedő lekeresési paramétereket alakítottam ki, melyek a következők:

- 100 fő alatti település;
- 101-500 fő közötti település;
- 501-1000 fő közötti település;
- 1001-1500 fő közötti település;
- 1501 fő feletti település.

Ezek az értékhatárok ugyan nem egyeznek a települések után igénybe vehető forrásokat meghatározó jogszabályokban megállapított paraméterekkel, de véleményem szerint pontosabb eredményre jutunk, ha Zala megye esetében a fentieket követjük. A statisztika a 200 fő alatti településeket külön vizsgálja, azokat törpetelepüléseknek hívja. Mégsem a 200 főt választottam az első kategória felső határának a vizsgálat során, mert úgy éreztem, hogy a legveszélyeztetettebbek a 100 fő alatti települések, és számuk megyénkben viszonylag magas. 2013-ban 39 100 fő alatti település veszi igénybe a szolgáltatást.

Csak az összehasonlítás miatt:

- Csongrád megye területe 4263 km², településeinek száma 60;
- Hajdú-Bihar megye területe 6211 km², településeinek száma 82;
- Zala megye területe 3784 km², településeinek száma 258.

A 2005-2006-os évben a megyében mindössze 5 (Balatonmagyaród, Börzönce, Gelsesziget, Kilimán, Pat), illetve 8 település (a fentiekén kívül Kacorlak, Magyarszentmiklós, Zalasárszeg) vette igénybe a mozgókönyvtári normatíva nyújtotta lehetőségeket. Valamennyien a nagykanizsai könyvtár szolgáltatási körzetbe tartoznak. A 2005-2006-os évről az országos statisztikában nem találtam forgalmi adatokat ezekre a könyvtárakra vonatkozóan. A 8 település közül 2004-ben csak 3 település szerepelt a nyilvános könyvtárak jegyzékén (Kacorlak, Magyarszentmiklós, Zalasárszeg). A 8 könyvtár közül 7 szünetelő könyvtár volt. A statisztikai jelentés szerint Kacorlak is csak heti 1 órában tartott nyitva, a fenntartó által biztosított állománybeszerzése 25 000 Ft volt, 1460 könyvtári egységből álló letéti állományból szolgáltatott, valamint megbízással könyvtárosi munkakörben foglalkoztatott alap- vagy középfokú végzettségű személy látta el a könyvtári teendőket. Fő forgalmi adatai 2004-ben: 12 fő regisztrált használó, melyből 6 14 év alatti személy, 24 személyes használat, 95 kölcsönzött dokumentum, 15 helyben használt dokumentum.

A szolgáltató nagykanizsai könyvtár nem tudta a dolgozat zárásáig biztosítani a következő, hiányzó statisztikai adatokat:

- használói számítógépek száma,
- internet eléréssel rendelkező használói számítógépek száma,
- internethasználat,
- személyes könyvtárhasználatok száma,
- kölcsönzött dokumentumok száma,
- helyben használt dokumentumok száma,
- távhasználat, ezért ezek vizsgálatától el kellett tekintenem, melyet a táblázatokban az „n.a.” (nincs adat) rövidítéssel jelzek.

Az egyes statisztikai adatok értékelésénél minden esetben tekintettel kell lennünk a bevont települések számának és össznépeségi adatainak alakulására:

- 2005: 225 település, **127517 fő**;
- 2006: 221 település, **126 516 fő**;
- 2007: 244 település, **131 777 fő**;
- 2008: 246 település, **130 986 fő**;
- 2009: 245 település, **128 721 fő**;
- 2010: 245 település, **129 647 fő**;
- 2011: 247 település, **126 266 fő**;
- 2012: 247 település, **126 825 fő**;
- 2013: 247 település, **123 556 fő**.

A kistérségi társulások átalakulása (funkcióvesztése) miatt ma már nem lehetséges a normatíva teljes összegének, azaz a ráfordítások egészének kimutatása. Ezért első vizsgálati szempontként a dokumentum-beszerzési keretek változását választottam, mert ezekről az adatokról a könyvtárak, kistérségi társulások felé benyújtott éves beszámolóiból pontos képet kaphattam. Köszönet érte mindenkinek.

A települések számának, illetve a dokumentum-beszerzések értékének (minden évben bruttóként szerepel) alakulását a következő táblázat jól mutatja.

1. táblázat: A mozgókönyvtári normatíva és a KSZR-forrás felhasználása dokumentum-beszerzés tekintetében 2005–2013 között

Térségi Társulások	2005		2006		2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013	
	Települé- sek száma	eFt	Települé- sek száma	eFt	Települé- sek száma	eFt	Települé- sek száma	eFt	Települé- sek száma	eFt	Települé- sek száma	eFt	Települé- sek száma	eFt	Települé- sek száma	eFt	Települé- sek száma	eFt
Hévíz	0	0	0	0	0	0	5	1 133	5	998	5	655	5	720	5	797	5	1 599
Keszthely	0	0	0	0	17	5 534	10	3 739	10	2 950	11	2 957	11	3 301	11	2 640	12	3 479
Lenti	0	0	0	0	48	15 743	50	14 063	50	5 974	50	5 345	50	5 372	50	2 724	50	12 481
Letenye	0	0	0	0	0	0	19	3 183	22	2 525	24	4 214	26	4 355	26	2 862	26	2 209
Nagykanizsa	5	1 244	8	3 099	13	4 027	16	3 937	19	3 429	22	2 869	23	3 623	24	2 408	24	7 210
Pacsá	0	0	0	0	0	0	19	7 100	19	4 869	19	3 240	20	3 874	20	3 037	20	6 450
Zalaegerszeg	0	0	0	0	63	22 060	61	14 063	61	16 388	61	7 021	61	4 624	61	2 544	61	19 170
Zalakaros	0	0	0	0	0	0	15	3 990	16	2 720	17	2 138	17	1 851	17	850	17	5 107
Zalaszentgrót	0	0	0	0	19	7 312	20	6 877	20	4 130	20	3 500	21	3 675	21	2 942	21	6 234
ÖSSZESEN	5	1 244	8	3 099	160	54 676	215	58 086	222	43 982	229	31 938	234	31 395	235	20 803	236	63 940

A 2005 és 2012 közötti időszak értékei a társulások által különböző arányban (20-30-50-100%) átadott normatíva erre a feladatra fordított összegeit mutatja. 2005-ben még csak a nagykanizsai térség 5, 2006-ban 8 települése igényelte a normatívát és használta fel a könyvtári/fejlesztési célokra. Ebben az évben 220 községi könyvtár közül 40 egyáltalán nem biztosított forrást állomány-beszerzésre, 48 könyvtár kerete pedig nem érte el éves szinten az 50 000 forintot. Ezen könyvtárak esetében a csökkenés 2006-ban sem állt meg, a kistérségi társulásokon keresztül nyújtott lehetőség tehát a legjobbkor érkezett. 2007-től már Zala megye 160 települési könyvtára, 2013-tól pedig 236 település könyvtára működhetett az állam által biztosított (KSZR finanszírozási) keretből.

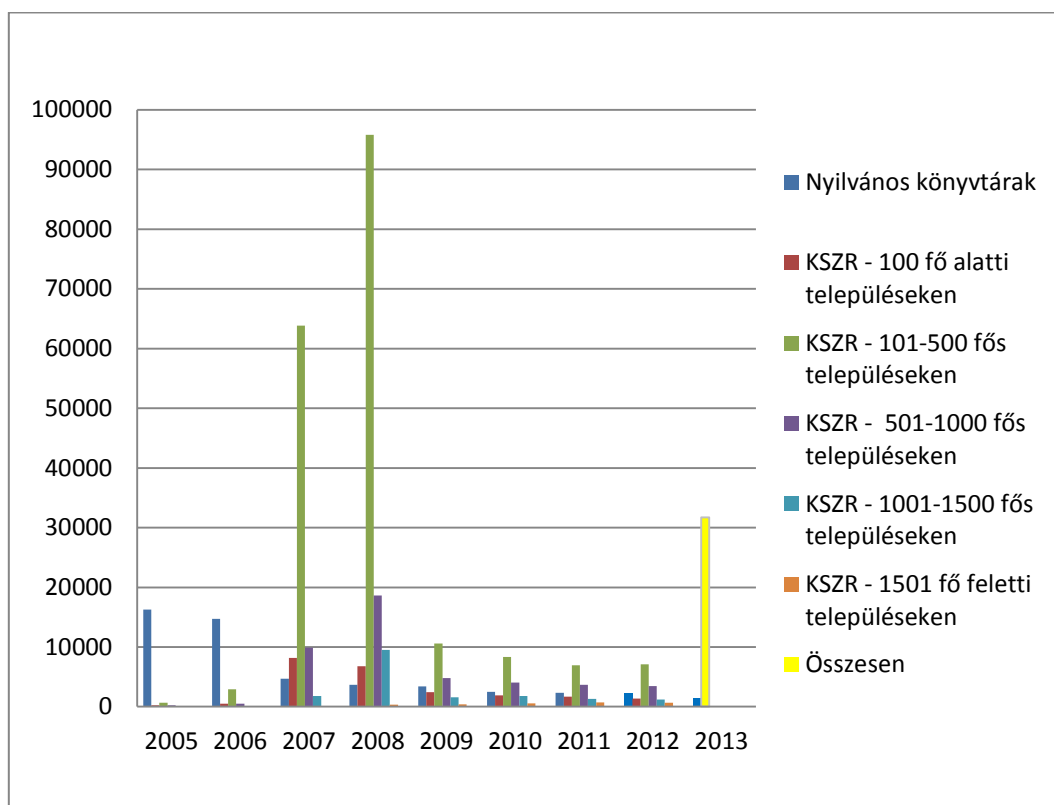
Látható, hogy az évek során nőtt a csatlakozó települések száma, ugyanakkor folyamatosan csökkent az állomány-beszerzési keret. Ez a fordított arányosság egyrészt a fokozatosan csökkenő mozgókönyvtári normatívának tudható be (2007-2008 között ez településenként 1 300 eFt volt, 2012-ben már csak 800 eFt). Másrészt annak, hogy a kistérségi társulások egyre kevesebb részt adtak át a normatívából. A csökkenés ellenére azonban belátható, hogy még így is sokkal nagyobb a ráfordítás, mint a 2005-öt megelőző években.

2013 kiemelkedő volt ebből a szempontból: háromszorosára növekedett ez az érték. Pedig az egy szolgáltató helyre jutó összeg, a település nagysága alapján lett meghatározva, így a keret összességében nem volt magasabb, mint 2012-ben. Mindebből jól látszik, hogy nem csak azért volt jó döntés a megyei könyvtárak gondjaira bízni az ellátás teljes körű biztosítását, mert szakmailag ez az indokolt, hanem azért is, mert így a teljes összeg a települések könyvtáraitra fordítódik.

A 2013-as évben a Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár tudatosan törekedett arra, hogy a 236 szolgáltató helyet minél nagyobb mértékben friss és népszerű dokumentumokkal (könyvek, DVD-k, CD-k, folyóiratok) lássa el, így minden szolgáltató könyvtár a keretnek legalább 40%-át fordította beszerzésre.

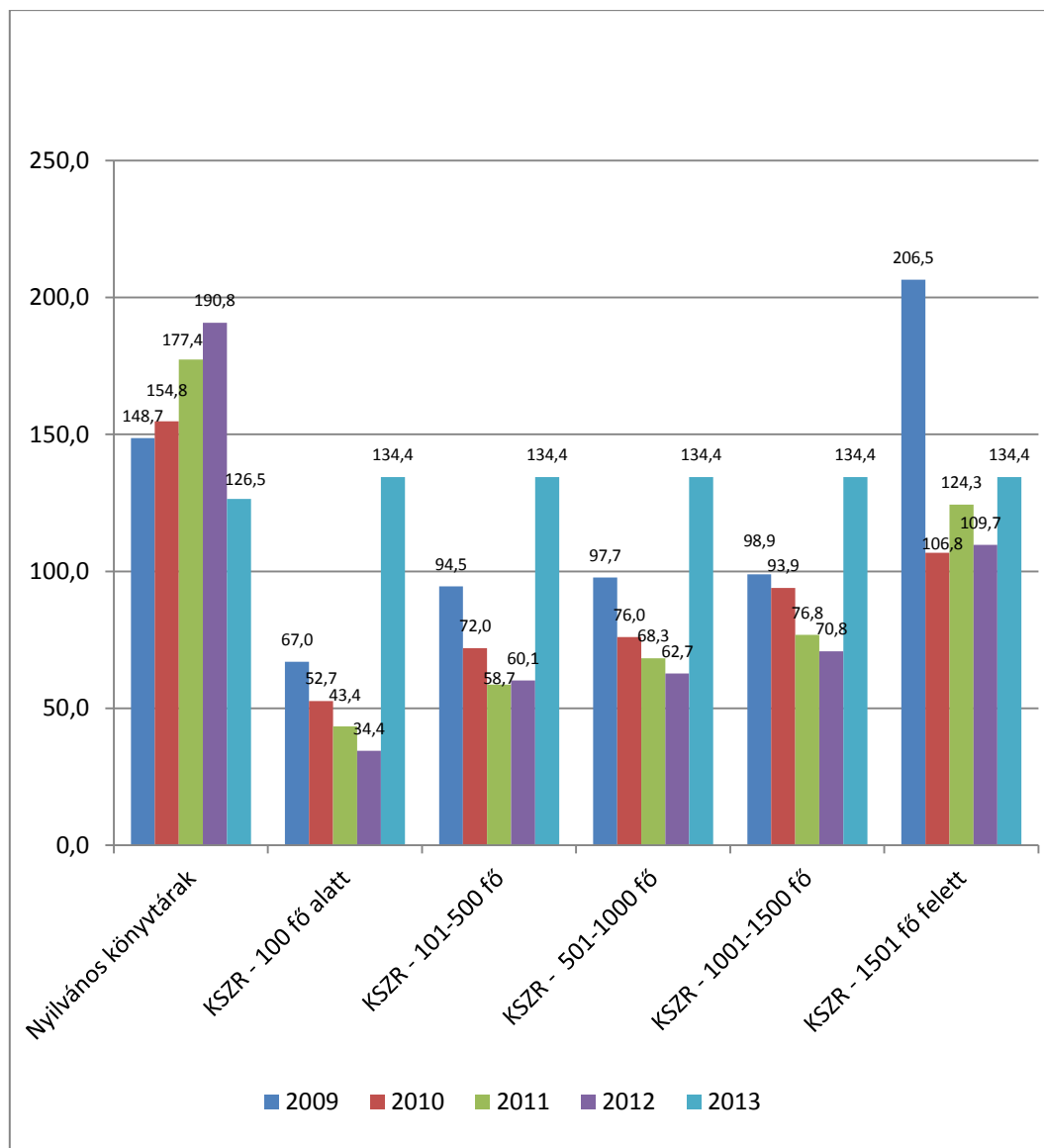
Az 5. ábra a beszerzett dokumentumok darabszámát mutatja be. Ennek változását több tényező is befolyásolja. Az egyik a dokumentumok árának, ÁFÁ-jának és az elért kedvezmények alakulása, de itt mutatkozik meg a statisztikai adatok értelmezésének, illetve bekérési módjának változása is. Az országos statisztika 2007-2008-ban és 2013-ban „Tárgyévben leltárba vett állomány darabszámáról” Zala megyéről a szolgáltató helyek esetében nem tartalmaz adatot. Így a két év adatait a Deák Ferenc Megyei Könyvtár által készített ZM-TEKE alapján tudtam feldolgozni. Itt nem leltárba vett, hanem mindkét évben a „kivitt mozgókönyv-

tári állományról” tartalmaz adatot. Ebben tehát nem csak a leltárba vett, hanem a településen konkrétan megfordult (csere, Nagykanizsa esetében az összes mozgatott) dokumentum szerepel. Ezért a két év kiugróan magas adatokat tartalmaz, különösen a 101-500 fő közötti településeken. 2013-ban az önkormányzatok által fenntartott községi könyvtárak összesen 1341 egységet szereztek be, míg a KSZR keretében történő beszerzés összesítve 31 712 db, melyhez nem találtam konkrét településekhez viszonyított adatokat.



5. ábra: A dokumentum-beszerzés (db) településnagyságonként összesen

2009-ben összesítve 222 településhez 19785 db, 2010-ben 229 településhez 16590 db, 2011-ben 234 településhez 14086 db, 2012-ben 235 településhez 13633 db, 2013-ban pedig 236 településhez 31712 db dokumentum került a KSZR keretében ellátott településekhez. A dokumentum-beszerzés értékéből és darabszámából látható, hogy a kistérségi társulások által koordinált időszakban csökkenő normatíva érték és átadott arány mellett, mindkettő erős csökkenést mutatott.



6. ábra: Az egyes települések számára leltárba vett dokumentumok darabszáma átlagosan

A dokumentum-beszerzési darabszámok vizsgálatakor érdemes kitérnünk az egyes településekhez tartozó átlagos darabszámokra. Itt eltekintettem a 2007-2008-as év bemutatásától, hiszen nem adna pontos képet a valódi helyzetről. A 2013-as évben, mivel részletező adatokat nem találtam, elosztottam az összes darabszámot a szolgáltató helyek számával, így kaptam egy átlagos darabszámot, amely csak egy hozzávetőleges képet ad a valóságról, de azt pontosan nem tükrözi. Még így is észrevehető ugyanaz a csökkenő tendencia, majd hirtelen kiugró érték, ami a fenti táblázat és diagram alapján már látható volt. Így a fent leírtakban megerősítést nyerhetünk.

A következőkben a technikai fejlesztés egyik alapját: a használók rendelkezésére álló számítógépek számát és az internettel rendelkező számítógépek számát vizsgálom, ezt követően a forgalmi adatok kerülnek górcső alá.

2. táblázat: A használók rendelkezésére álló számítógépek száma 2005-2013 között

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Nyilvános könyvtárak	344	360	216	95	71	54	34	26	41
KSZR - 100 fő alatt	n.a.	n.a.	42	55	59	60	62	60	60
KSZR - 101-500 fő	n.a.	n.a.	154	287	308	322	311	319	302
KSZR - 501-1000 fő	n.a.	n.a.	84	139	146	156	156	175	147
KSZR - 1001-1500 fő	0	0	22	41	44	47	40	42	41
KSZR - 1501 fő felett	0	0	0	5	6	8	18	24	29
ÖSSZESEN:	344	360	518	622	634	647	621	646	620

A településeken található használói számítógépek számának vizsgálatakor a 2005-2006-os években nem találtam adatot a kistérségi normatívából finanszírozott nagykanizsai szolgáltató helyekre vonatkozóan. 2005 és 2008 között nagymértékű növekedés figyelhető meg. Nem csak a normatíva, de saját forrás, illetve pályázatok is lehetővé tették az infrastruktúra-fejlesztő beruházásokat, mely során nem csak számítógépeket, de nyomtatót, fénymásolót, szkennert és egyéb technikai eszközt (pl. fényképezőgépet) is be tudtak szerezni. A 2013-as évben a megyei könyvtár összesen 1 861 778 Ft-ot költött beruházásra, illetve 25 729 496 Ft-ot kis értékű tárgyi eszközök beszerzésére. Utóbbiba tartozik a könyvtári bútorzat is.

Nagyon fontosnak tartom e terület folyamatos fejlesztését, hiszen elavult számítógépekkel és technikai eszközökkel nem lehet megfelelő minőségű szolgáltatást nyújtani. Jelenleg a keszthelyi és a zalaegerszegi szolgáltató könyvtárhoz tartozó települések közül 5-5 könyvtárban már elindult az elektronikus kölcsönzés, 2014-ben pedig további (minimum) 8 könyvtár tér át a hagyományos kölcsönzésről. Mindez megfelelő sávszélességű internetet és technikai háttérrel igényel. Sümegcsehiben (616 fő lakosságszámú település) már 2012-ben is majdnem minden (könyvtár, könyvtáros, számítógép, 100%-os adatfeldolgozottság) rendelkezésre állt az induláshoz, de az internet sávszélessége sajnos nem érte el azt a minimum szintet, mellyel a rendszert biztonságosan üzemeltetni lehet. Talán ebben az évben teljesül az utolsó feltétel is. Nem mondható el azonban az, hogy minden település rendelkezik megfelelő (szakképzett)

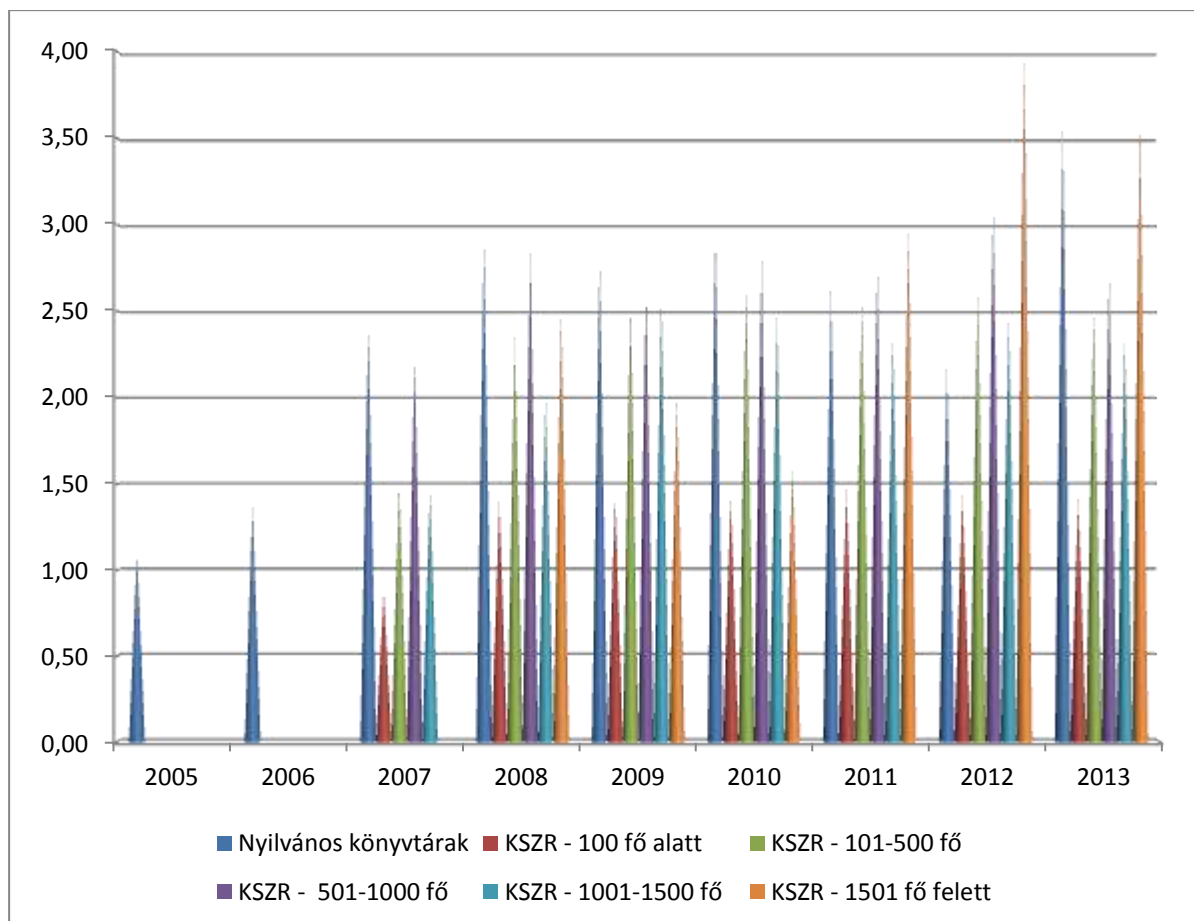
munkatárssal, illetve internetes használói számítógéppel. Amely helyeken indokolt az áttérés, mindenféleképpen szükséges a fejlesztés.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy azokon a településeken, ahol megfelelő személy látja el a könyvtári teendőket (függetlenül attól, hogy van könyvtáros végzettsége, vagy sem) és van fogadókészség az újítások iránt, a könyvtárak is jól működnek.

3. táblázat: Az internet eléréssel rendelkező használói számítógépek száma 2005-2013 között

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Nyilvános könyvtárak	236	292	202	90	64	47	34	26	39
KSZR - 100 fő alatt	n.a.	n.a.	26	49	51	51	57	56	55
KSZR - 101-500 fő	n.a.	n.a.	130	272	293	307	303	310	297
KSZR - 501-1000 fő	n.a.	n.a.	71	128	136	148	148	170	146
KSZR - 1001-1500 fő	0	0	16	34	41	47	40	42	40
KSZR - 1501 fő felett	0	0	0	5	6	8	18	24	29

Nem minden használói számítógép rendelkezik internet kapcsolattal, melyet a fenti táblázat mutat. Oka lehet ennek például, hogy régi számítógépről van szó, mely nem teszi lehetővé a kapcsolódást, vagy esetleg nincs is internet elérés a könyvtárban. A keszthelyi városi könyvtár ellátási körzetébe tartozó Vállusnak például 2013-ig nem volt lehetősége jó minőségű internet elérésre, hiszen olyan domborzati viszonyok között található a település, hogy csak egy adótorony felállítását követően vált elérhetővé a világháló, valamint a mobil kapcsolatok alkalmazása.

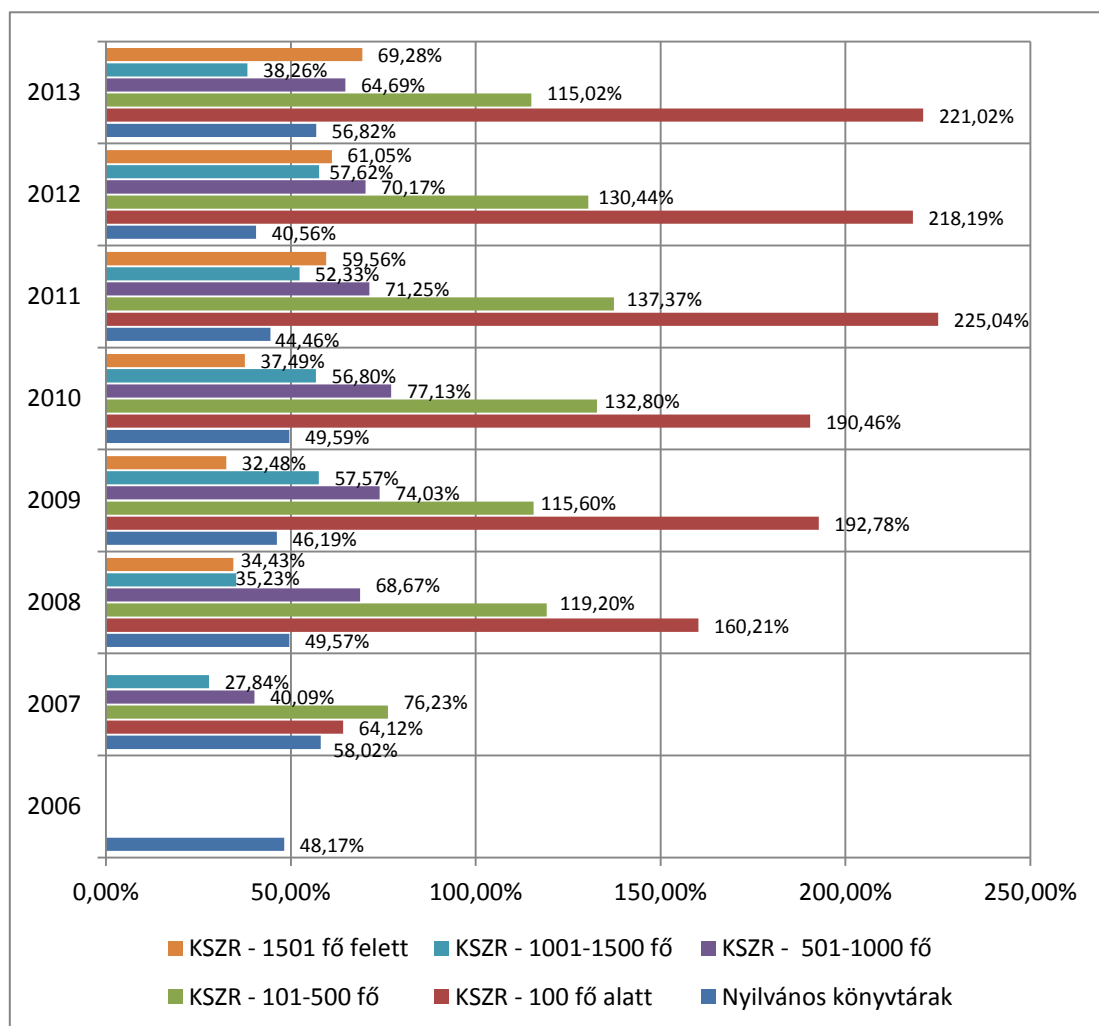


7. ábra: Az egy településre jutó internettel rendelkező számítógépek száma 2005-2013 között

Az egy településre jutó internetkapcsolattal rendelkező számítógépek számának grafikonja jól mutatja, hogy ezen a téren jelentős növekedés tapasztalható. Az évek során nem csak a nyilvános könyvtárak esetén, de a 100 fő alatti településeken is kihasználták a fejlesztési lehetőségeket. A leglátványosabb növekedés azonban az 1501 fő feletti településeken tapasztalható. A legtöbb helyen a könyvtár egyben eMagyarország Pont is, ahol a nyilvánosság számára fenntartott számítógépeket az olvasók ingyenesen használhatják. A kisebb településeken még mindig érzékelhető a szolgáltatás vonzó hatása, azaz, lehet, hogy a leendő vagy akár az aktív olvasó először internetezni tér be a könyvtárba. Úgy gondolom, hogy minden településen (még a legkisebbeken is) biztosítani kell a világháló elérését, mert csak így beszélhetünk az esélyegyenlőség megteremtéséről. Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy ezek a gépek gyorsan avulnak, fejlesztésükről, esetleges cseréjükről gondoskodni kell ahhoz, hogy a szolgáltatást folyamatosan fenn lehessen tartani.

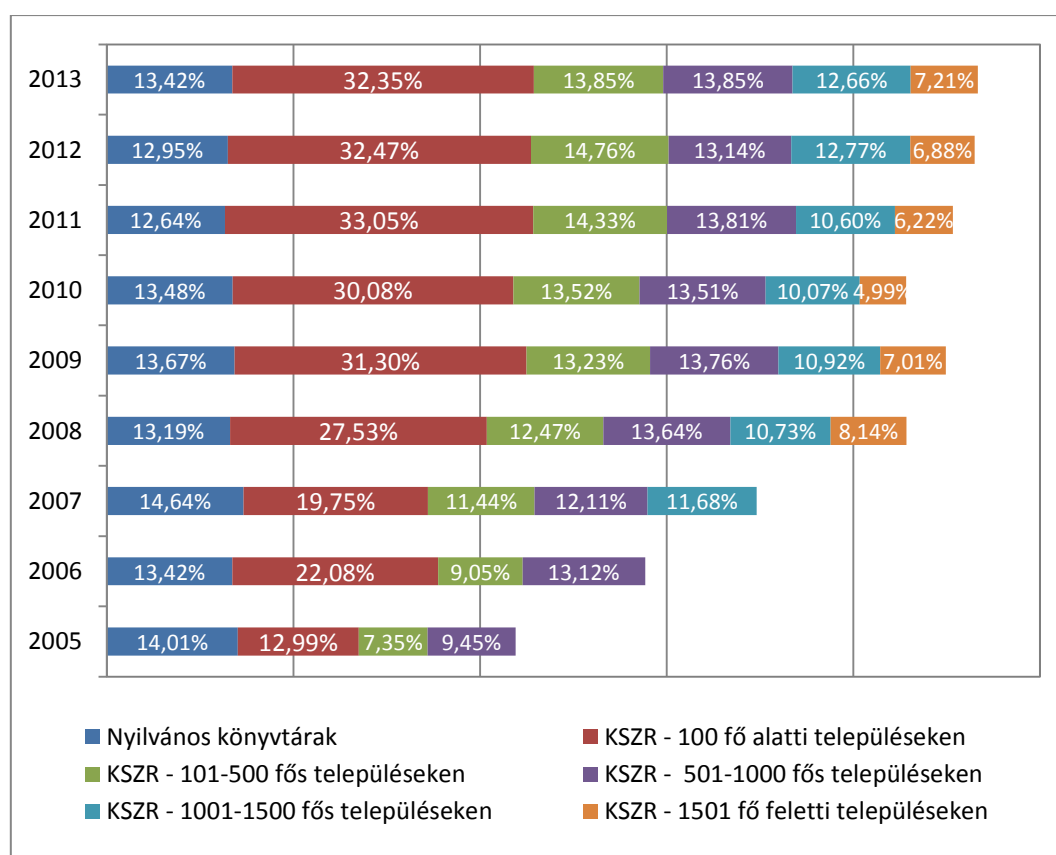
4. táblázat: Az internet-használatok száma 2005-2013 között

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Nyilvános könyvtárak	n.a.	60 937	41 422	20 272	15 261	12 342	9 860	8 917	9 829
KSZR - 100 fő alatt	n.a.	n.a.	1 133	3 422	4 243	4 192	5 059	4 905	4 858
KSZR - 101-500 fő	n.a.	n.a.	18 222	38 362	36 638	42 524	44 399	42 158	37 262
KSZR - 501-1000 fő	n.a.	n.a.	8 971	22 500	27 779	29 366	27 383	27 519	24 827
KSZR - 1001-1500 fő	n.a.	0	3 435	6 923	10 747	12 516	10 074	11 092	7 311
KSZR - 1501 fő felett	n.a.	0	0	1 154	1 817	3 911	7 050	7 205	11 044



8. ábra: Az internet-használatok a szolgáltató közösség számához viszonyítva

Az internettel rendelkező számítógépek szükségességét támasztja alá a 8. ábra is. A statisztikai adatok a személyes tapasztalatokat támasztják alá: a kisebb lélekszámú településeken magas a használatok száma, hiszen ezeken a településeken a magáncélú az internet-előfizetés „megfizethetetlen luxusnak” tűnik, így a fiatalok, aktív felnőttek és sokszor a nyugdíjasok is csak a könyvtárakban tudják igénybe venni a szolgáltatást, mely általában ingyenes. Még pontosabb képet kaphatnánk a szolgáltatás fejlesztésének szükségességéről (nyitvatartási idő optimalizálása, számítógépek számának növelése, használói tanfolyamok tartása stb.), ha megvizsgálnánk az egyes településeken élők szociális háttérét, az előfizetők számát, illetve a szolgáltatásra vonatkozó igényeiket.



9. ábra: A regisztrált használók aránya

A használóknak a szolgálандó közönséghez viszonyított aránya pozitív képet mutat annak ellenére, hogy a regisztrált használók száma összességében csökkent. Mivel az egyes kategóriákhoz tartozó lakónépesség csökkenése nagyobb mértékű volt, mint a regisztrált használók csökkenése, így összességében növekedést tapasztalhatunk. Véleményem szerint ez annak köszönhető, hogy 2005-ben a nyilvános könyvtári jegyzéken szereplő kiskönyvtárak szüneteltek vagy végétáztak. A kistérségi mozgókönyvtári normatíva és a 2013-as állami finanszírozás

fokozatosan beindította, felélesztette az alvó könyvtárakat. Amennyiben az elkövetkező években ilyen vagy hasonló szintű lesz az állami hozzájárulás, és a szolgáltatások igény alapú optimalizálása (pl. közösségi-kulturális rendezvények számának növelése, használó-képzések, megfelelő dokumentumkínálat stb.) a felmérést követően megtörténik, az várhatóan a regisztrált használók arányának további növekedését hozza magával.

5. táblázat: A kölcsönzött dokumentumok száma 2005–2013 között

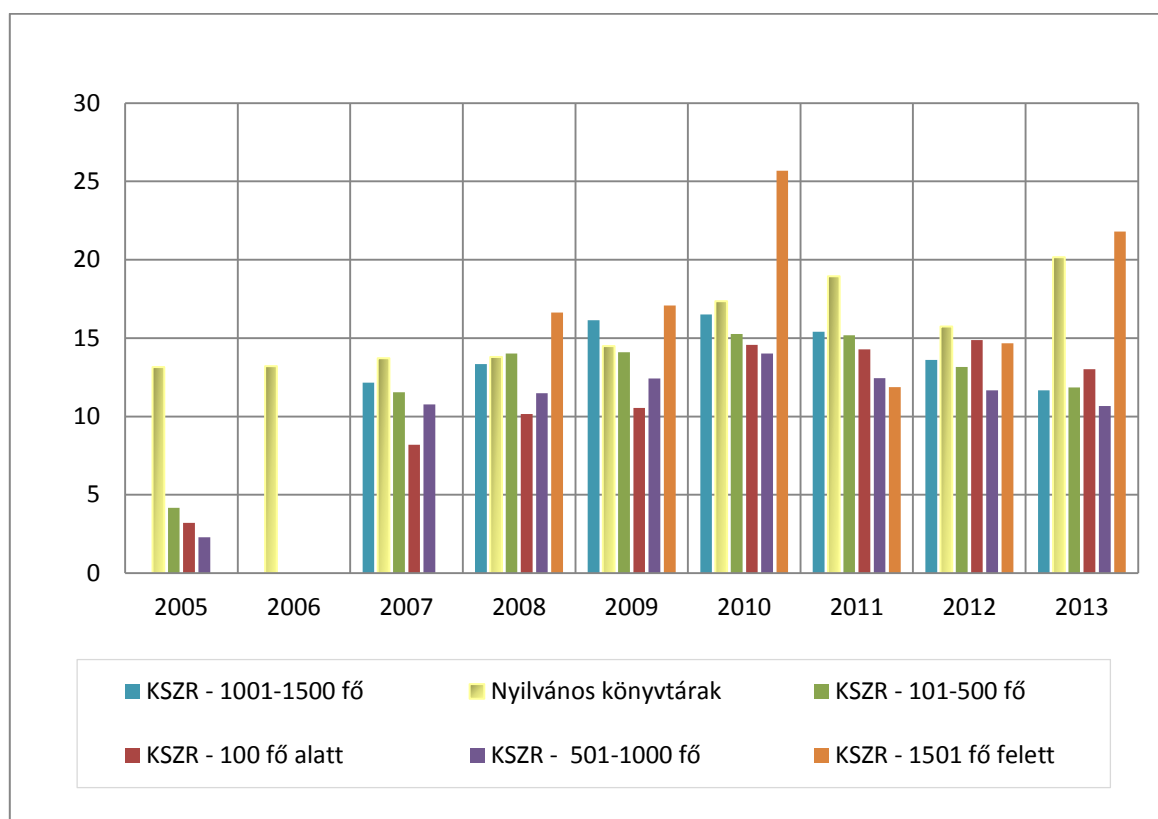
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Nyilvános könyvtárak	232 268	224 202	143 303	74 370	65 417	58 187	53 088	44 787	46 780
KSZR - 100 fő alatt	32		2 862	5 970	7 258	9 648	10 607	10 857	9 258
KSZR - 101-500 fő	238		31 562	56 212	59 121	66 102	70 288	62 735	53 141
KSZR - 501-1000 fő	114		29 154	51 291	64 145	72 071	65 991	60 120	56 720
KSZR - 1001-1500 fő	0	0	17 514	28 155	32 912	36 631	31 430	33 471	28 225
KSZR - 1501 fő felett	0	0	0	4 538	6 698	13 382	8 734	11 907	25 042
Összesen:	232 652	224 202	224 395	220 536	235 551	256 021	240 138	223 877	219 166

6. táblázat: Az egy településre jutó kölcsönzött dokumentumok száma

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Nyilvános könyvtárak	1056	1053	1706	2399	2844	3637	4084	3732	5198
KSZR - 100 fő alatt	32	n.a.	95	171	202	268	272	278	237
KSZR - 101-500 fő	79	n.a.	363	485	514	570	596	532	450
KSZR - 501-1000 fő	114	n.a.	911	1140	1234	1360	1222	1093	1050
KSZR - 1001-1500 fő	0	0	1592	1656	2057	1928	1849	1969	1660
KSZR - 1501 fő felett	0	0	0	2269	2233	2676	1456	1985	3130
Összesen:	1 281	1 053	4 667	8 119	9 083	10 439	9 478	9 589	11 726

Az egy településre jutó kölcsönzött dokumentumok száma vegyes képet mutat 2005 és 2013 között. A 2005-ös és 2006-os nagyon alacsony érték annak is köszönhető, hogy a nyilvános könyvtárak között 13, illetve 9 szünetelő községi könyvtár volt, illetve a működő könyvtárak között is számos nagyon alacsony forgalmú volt. De köszönhető volt ez többek között annak is, hogy a legtöbb kiskönyvtárban a dokumentumkínálat alig frissült, hiszen a fenntartó önkormányzatok nem tudtak erre a célra megfelelő forrást biztosítani. 2007-től kezdődően egy nagyon jelentős fellendülés tapasztalható itt is, hiszen a kistérségi társulások által

lehívott normatíva biztosította a keretét egy nagyobb arányú beszerzésnek. Míg 2005-ben, illetve 2006-ban 77 és 84 volt az egy településre jutó beszerzett dokumentumok száma, addig 2009-ben 119, 2010-ben 93, 2013-ban 137. Természetesen minden évben képeztek a szolgáltató könyvtárak cserealapot is, mely lehetőséget biztosított egy szélesebb dokumentumkínálat megteremtésére. De ennek arányai igazodtak az állománygyarapításra fordított értékhez, tehát belátható, hogy ez 2007-től tudott hatékonyabban működni. A kezdeti fellendülést követően az állomány-beszerzési keretek szűkülése következtében 2012-ben már csak 88,1 db dokumentum jutott egy településre átlagosan, mely eredményeképpen alacsony a kölcsönzési mutató. A személyes tapasztalatok mellett ezek a statisztikai szám adatok is alátámasztják azt, hogy a közművelődési könyvtárakban (a községekben hatványozottan) a legjelentősebb vonzóerőt a folyamatosan frissülő, az igényeknek megfelelően gyarapított dokumentumállomány adja.



10. ábra: Az egy regisztrált használóra jutó kölcsönzött dokumentumok száma átlagosan

A 10. ábra alapján azt érzékelhetjük, hogy a könyvtárak között nincs jelentősebb különbség annak tekintetében, hogy átlagosan hány darab dokumentumot kölcsönöznek használói. Minden kategóriában közel azonos értékeket láthatunk, főként azokban az években ahol a dokumentumkínálat kiegyenlítettebb volt. A 2010-es 1501 fő lakosságszám feletti települése-

ken található kiugrás két település nagyon magas értékeinek köszönhető. Az egyik a letenyei térségben található Becsehely, ahol 171 regisztrált használó 3731 dokumentumot kölcsönzött ki, mely átlagosan 21,8 dokumentumot jelent. A másik a nagykanizsai térségben található Zalakomár, ahol 86 regisztrált használó 7843 dokumentumot kölcsönözött ki, mely átlagosan 91,1 dokumentumot jelent egy használó esetében. Nagykanizsa esetében a NagyKAR felületén át elérhető dokumentumok is beleszámítanak ebbe az értékbe.

2013-ban kiugróan magas értéket találunk a nyilvános könyvtárak és az 1501 fő feletti lakosságszámú települések esetén.

A nyilvános könyvtárak esetén Balatongyörök, Murakeresztúr és Túrje könyvtára produkált kimagasló mutatókat ezen a téren. Az alábbi táblázat jól mutatja, hogy a használók népességhez viszonyított aránya nem mindig befolyásolja ezt az adatot, hiszen Túrje esetén a használók aránya a többi önkormányzat által fenntartott intézményhez képest alacsony 4,24. Az egy regisztrált használóra jutó kölcsönzött kötetek száma pedig magas 49,51, tehát a kevesebb olvasó sokkal intenzívebben használta a könyvtárat.

7. táblázat: A nyilvános községi könyvtárak összehasonlító adatai 2013-ban

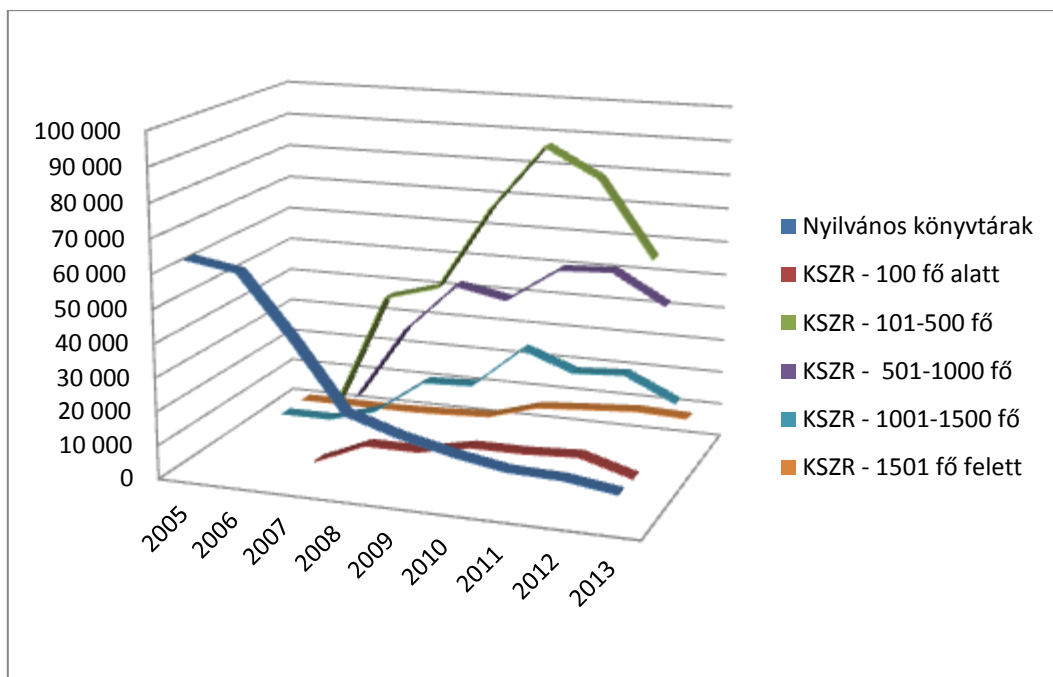
	Népesség (fő)	Regisztrált használók száma (fő)	Kölcsönzött dok. száma (db)	Egy reg. használóra jutó kölcsön- zott kötet	Használó- arány
Balatongyörök	1113	106	6956	65,62	9,52
Dobronhegy	137	25	126	5,04	18,25
Gelse	1056	126	1856	14,73	11,93
Gyenesdiás	3720	336	9582	28,52	9,03
Kehidakustány	1104	107	1254	11,72	9,69
Murakeresztúr	1757	398	15423	38,75	22,65
Sármellék	1843	413	1986	4,81	22,41
Szepetnek	1632	286	759	2,65	17,52
Túrje	1650	70	3466	49,51	4,24
Vonyarcvashegy	2291	282	4964	17,60	12,31
Zalaszentő	996	172	408	2,37	17,27

Az 1501 fő lélekszám feletti települések esetén több érdekességet is megfigyelhetünk, melyhez szükségesek a következő adatok:

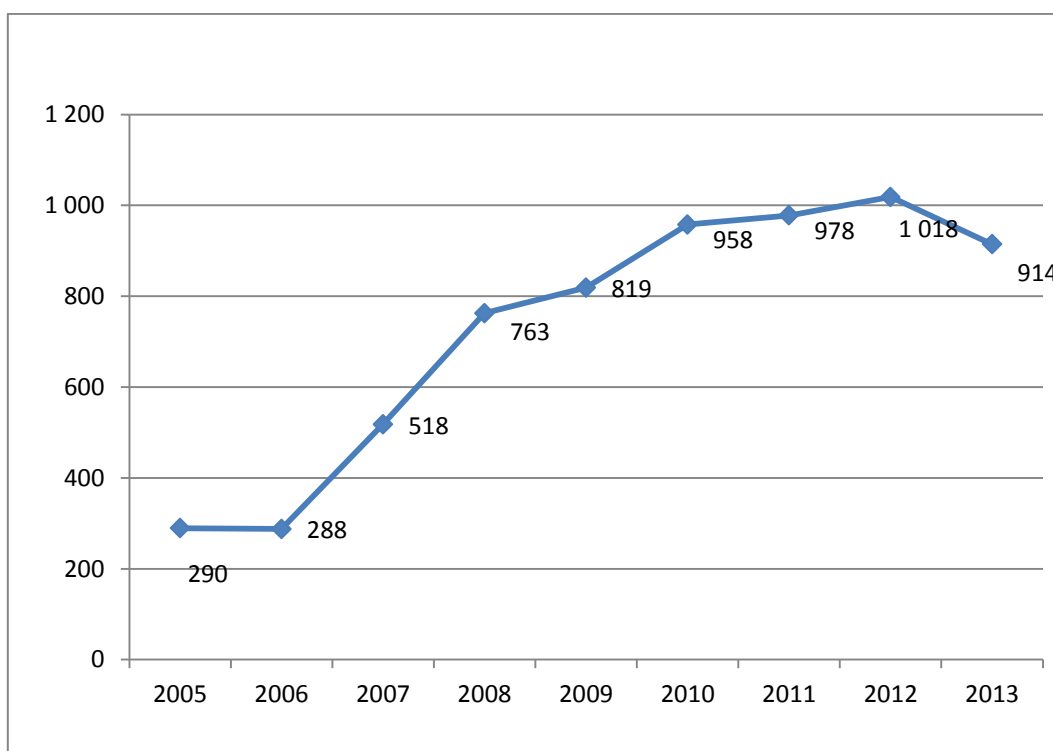
8. táblázat: Az 1501 fő feletti települések könyvtárainak összehasonlító adatai 2013-ban

	Népesség (fő)	Regisztrált használók száma (fő)	Kölcsönzött dok. száma (db)	Egy reg. használóra jutó kölcsön- zott kötetek száma	Használó- arány (%)
Bak	1665	198	2187	11,05	11,89
Becsehely	2066	139	5054	36,36	6,73
Cserszegtomaj	2794	242	8431	34,84	8,66
Söjtör	1506	76	2601	34,22	5,05
Zalakomár	3000	216	4133	19,13	7,20

Ha összehasonlítjuk Becsehely és Zalakomár települések népességi adatait 2010-re és 2013-ra vonatkozóan: egy erőteljes csökkenést láthatunk. Pedig ezek a községek nagynak számítanak Zala megyében, de népességmegtartó erejük úgy tűnik még sem elégséges. Becsehely esetében 4,5-ről 6,73-ra nőtt a regisztrált használók aránya, és az egy regisztrált használóra jutó kölcsönzött kötetek száma is 21,8 db-ról 36,36-ra nőtt. Zalakomár esetében 2,71-ről 7,20-ra nőtt a regisztrált használók aránya, míg a kölcsönzött dokumentumok száma 91,1-ről 19,13-ra csökkent. Valószínűleg a nagykanizsai könyvtárhoz tartozó település esetében a 2010-es évben más számítási módot alkalmaztak a települések könyvtárosai a statisztikai adatok meghatározásakor, mint 2013-ban.



11. ábra: A helyben használt dokumentumok számának változása 2005-2013 között

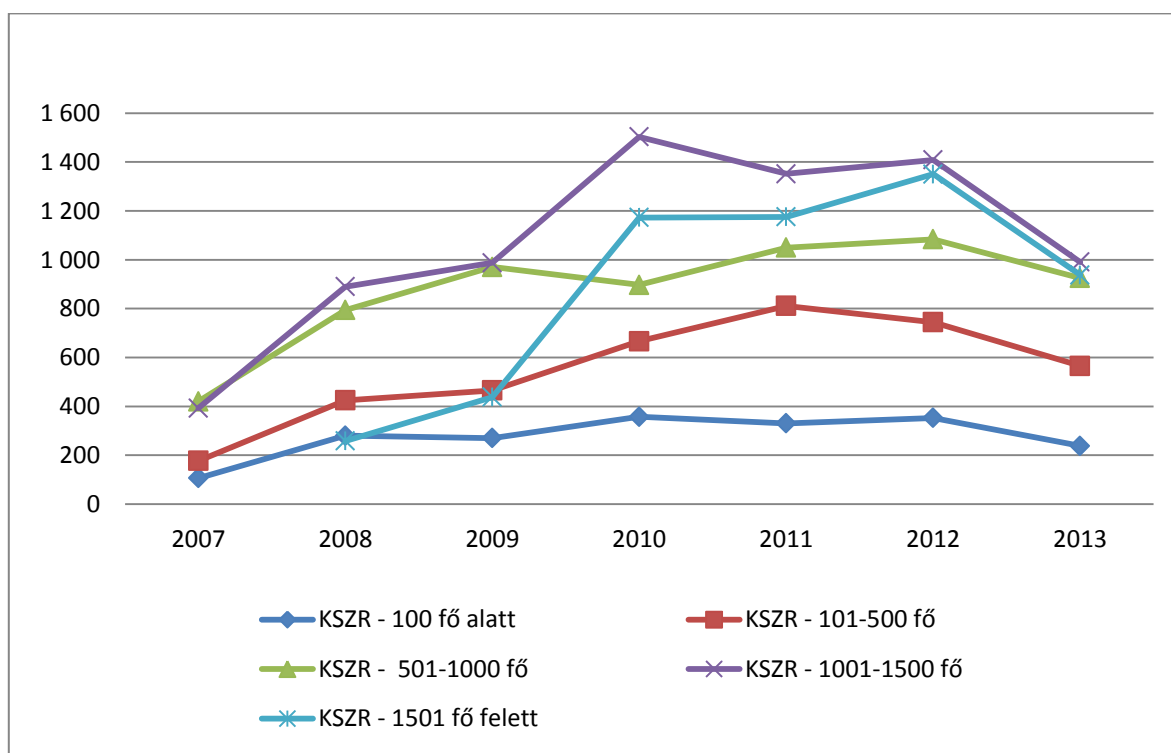


12. ábra: Az egy településre jutó helyben használt dokumentumok száma nyilvános községi könyvtárak esetén

A helyben használt dokumentumok számának alakulását a mi esetünkben háromféleképpen is vizsgálhatjuk. Az egyik, ha összességében tekintjük át az adatokat, a másik, ha az egy településre jutó, a harmadik, ha az egy regisztrált használóra jutó dokumentumszámot elemezzük.

Az első esetben nem kapunk valós képet, hiszen a települések számának változása eleve meghatározza az adott körbe (nyilvános, 100 fő alatti stb.) bevont könyvtárak adatait, a nyilvános könyvtárak használati adatai például nem csökkenő, hanem növekvő tendenciát mutatnak.

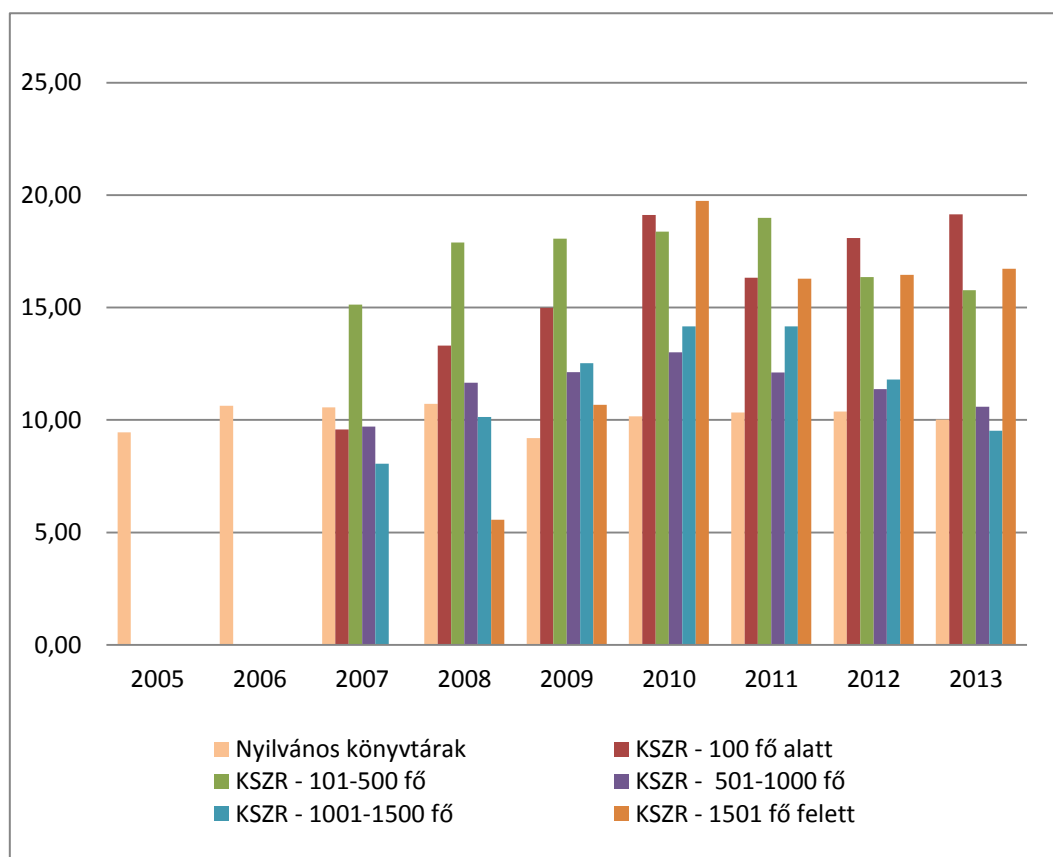
A második és harmadik vizsgálati mód már jóval pontosabban megmutatja a valós helyzetet. Itt célszerű különválasztanunk az önkormányzati fenntartású községi könyvtárakat és a KSZR-beli szolgáltató helyeket. A szolgáltató helyek 2005-2006-os évi adatai nem álltak rendelkezésre, ezért azokat nem tudtam az értékelésbe bevonni. Láthatjuk, hogy a statisztikai adatok szerint 2007-2012 között néhol kisebb arányú (100 fő alatti, 101-500 fő közötti lélekszámú, máshol (501-1000 fő, 1001-1500 fő, 1501 fő feletti települések) nagyobb arányú növekedés tapasztalható. A 2013-as évben minden kategória esetén visszaesés tapasztalható. A pontos okát ennek nem tudhatjuk, de vélhetően szerepet játszik benne az is, hogy az év első felében – az EMMI rendelet megjelenésének késedelme miatt – nem volt dokumentumbeszerzés, a nagykanizsai könyvtár az első féléves finanszírozás hiányában nem tudta megfelelően folytatni a mozgókönyvtári teljes körű szolgáltatását, ezért a forgalmi adatok elmaradtak a várakozástól.



13. ábra: Az egy településre jutó helyben használt dokumentumok számának változása a szolgáltató helyeken

9. táblázat: A személyes könyvtárhasználatok száma 2005-2013 között

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Nyilvános könyvtárak	166 996	180 680	110 472	57 808	41 538	34 111	28 964	29 551	23 243
KSZR - 100 fő alatt	n.a.	n.a.	3 342	7 827	10 332	12 655	12 136	13 208	13 619
KSZR - 101-500 fő	n.a.	n.a.	41 364	71 778	75 746	79 567	87 940	78 026	70 808
KSZR - 501-1000 fő	n.a.	n.a.	26 291	52 104	62 605	66 959	64 316	58 633	56 318
KSZR - 1001-1500 fő	0	0	11 605	21 369	25 536	31 441	28 920	29 010	23 043
KSZR - 1501 fő felett	0	0	0	1 521	4 183	10 286	11 984	13 367	19 221
Összesen:	166996	180680	193074	212407	219940	235019	234260	221795	206252



14. ábra: Az egy regisztrált használóra jutó személyes könyvtárhasználatok száma

A személyes könyvtárhasználatok esetében is megfigyelhető az a tendencia, hogy minden kategória 2010-ig növekedést mutat, majd 2011-től lassú csökkenés tapasztalható. 2013-ban minimális csökkenés volt a nyilvános községi könyvtárak, a 101-500 fő közötti, az 501-1000

fő közötti és az 1001-1500 fő népességű településen található szolgáltató helyek esetében. Növekedést mutatattak a 100 fő alatti és az 1501 fő feletti népességű települések.

10. táblázat: A személyes könyvtárhasználatok száma településenként

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Nyilvános könyvtárak	759	848	1 315	1 865	1 806	2 132	2 228	2 463	2 113
KSZR - 100 fő alatt	n.a.	n.a.	111	224	287	352	311	339	349
KSZR - 101-500 fő	n.a.	n.a.	475	619	659	686	745	661	600
KSZR - 501-1000 fő	n.a.	n.a.	822	1 158	1 204	1 263	1 191	1 066	1 043
KSZR - 1001-1500 fő	0	0	1 055	1 257	1 596	1 655	1 701	1 706	1 355
KSZR - 1501 fő felett	0	0	0	761	1 394	2 057	1 997	2 228	2 403

A személyes könyvtárhasználatok száma településenkénti bontásban is összességében kedvező képet mutat, hiszen a 2005-2006. évhez viszonyítva ez a szám megtízszereződött. Míg 2005-ben a községi könyvtárakban a személyes könyvtárhasználatok nem érték el az 1000 alkalmat sem, addig 2013-ban ez a szám 7863. A legmagasabb 2012-ben volt, amikor a 247 településen átlagosan (településenként) 8463 alkalommal használták a könyvtárakat.

6.2. Interjúk a könyvtári vezetőkkel múltról, jelenről és jövőről

Dolgozatom eddigi fejezeteiben megpróbáltam a téma szakirodalma alapján, majd ezt követően statisztikai adatok alapján bemutatni, elemezni a kistelepülések könyvtári ellátását – múltját, jelenét, jövőjét – a Dunántúli dombság völgyeiben megbújó sok-sok apró faluval tűzdelt Zala megyében. Speciális adottságai miatt nem hasonlítható össze az ország egyik megyéjével sem. Ahhoz, hogy teljes képet kapjunk a törpe, illetve apró falvak könyvtári ellátásának mindennapjairól, nehézségeiről véleményem szerint elengedhetetlen, hogy azok a könyvtári szakemberek, vezetők is elmondják véleményüket, tapasztalataikat és elképzeléseiket a témáról, akik sok-sok éve szinte napi kapcsolatban vannak a települések önkormányzataival, könyvtárosaival, lakóival. Akik szívügyüknek érzik és válllvetve működnek együtt a minél optimálisabb megoldás megtalálása érdekében. Az elmúlt 23 évben magam is megtapasztalhattam a Zala megyei könyvtárak problémáit, hiszen munkám során számos kistelepülésen jártam, ezért a szolgáltató könyvtárak vezetőit felkértem egy-egy interjú lefolytatására, melynek során minden résztvevő ugyanazt az 5 kérdést kapta, melyek következők voltak:

1. Mi volt a legjelentősebb változás az ellátórendszer és a KSZR között?
2. Ön szerint a szolgáltatási/finanszírozási forma szorosan követte-e az igények változását?
3. Kell-e változtatni a jelenlegi rendszeren? Ha igen, miben?
4. 2014-ben megoldottnak tekinthető-e a kistelepülések könyvtári ellátása? Ha nem, miért?
5. Milyen szolgáltatásfejlesztési terveik vannak az elkövetkezendő 5 évre?

Az interjúk sorrendjének kialakításkor arra törekedtem, hogy valamiféle logikai rangsort állítsak fel az egyes intézmények között. Így került első helyre Zalaegerszeg esetén az immár összevont intézmény mindkét vezetője, Kiss Gábor és Nitsch Erzsébet, majd őket Czupi Gyula Nagykanizsa, mint megyei jogú város, könyvtárának vezetője, illetve betűrend szerint a városi könyvtárak vezetői követték. Letenye esetén az intézmény települési könyvtárakkal foglalkozó munkatársa nyilatkozott, mivel sokéves szakmai tapasztalata miatt az összevont intézmény vezetője őt bízta meg az interjú lefolytatásával. Az interjúk teljes szövege megtalálható a mellékletben, az összegzésben pedig az általam levont tanulságaik, de úgy gondolom, hogy mindenki maga is levonhatja belőlük a számára legfontosabb konzekvenciákat.

7. Összegzés

A magyar könyvtárak működését, fejlődésének irányait a könyvtári törvényen, a hatályos jogszabályokon kívül a mindenkori országos könyvtári stratégia határozza meg.

A második stratégiai időszak (2003-2007) főbb célkitűzései között szerepelt a kistélepülések könyvtári ellátásának fejlesztése, mely a Könyvtári Szolgáltató Rendszer kereteinek létrehozásával és a szükséges források hozzárendelésével 2004-ben magas prioritást kapott.

A harmadik stratégia – a PORTÁL program – (2008-2013) főbb célkitűzései között szerepelt, hogy a könyvtár a használóközpontúság szellemében lakóhelytől és településtípustól függetlenül biztosítson hozzáférést az információkhoz és adatokhoz, valamint a könyvtári szolgáltatások jelentős részéhez, programokkal járuljon hozzá az olvasáskultúra fejlesztéséhez, közösségi szolgáltatásaival és a felnőttképzés támogatásával segítse elő az életminőség javítását, a foglalkoztatottság és az egyének versenyképességének növelését. (*Stratégia 2008-2013*, 2008)

Jelenleg a negyedik stratégiai ciklus előkészítése, helyzetelemzés, kulcsterületek kijelölése, prioritások meghatározása zajlik.

2012. november 22-23-án, Budapesten az Országos Széchényi Könyvtár adott otthont az Országos Könyvtárügyi Konferenciának, melyet a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az Informatikai és Könyvtári Szövetség szervezett „Könyvtárak a társadalom megújulásáért. Fejlesztés, fenntarthatóság, esély” címmel, melyen a szakma képviselőinek részvételével megvitatták azokat az irányokat és kereteket, melyek elősegítik a 2014-2020-ra szóló könyvtárügyi stratégia kidolgozását. A konferencián többek közt a következő tézisek és ajánlások születtek:

- *A könyvtárak valós társadalmi igények mentén működnek, folyamatosan megújulnak, és a társadalmi megújulást, fejlődést támogatják.*
- *A könyvtár alapfeladata hogy a működtető, a fenntartó helyi közösséget szolgálja, az információhoz való egyenlő esélyű hozzáférést biztosítsa.*
- *A könyvtárak hálózata olyan rendszer, amelynek szolgáltatásai a legkisebb településtől a fővárosig hozzáférhetők. Jelenleg a legkiterjedtebb közösségi hálózat Magyarországon.*
- *A könyvtárnak kiemelt társadalmi szerepe van a helyi közösségek megerősítésében, a társadalmi esélyegyenlőség növelésében. (Könyvtári Konferencia, 2012.)*

A könyvtáraknak be kell épülniük az emberek mindennapjaiba, hogy a könyvtár, mint segítő és közösségi hely jusson eszükbe akkor is, ha helyi információhoz szeretnének jutni, de akkor is, ha tanulmányaikhoz végeznek kutatást, vagy egyszerűen csak találkozni szeretnének barátaikkal. A túlélés és fejlődés alapja, ha nélkülözhetetlenné válnak ezen intézmények a települések és az állampolgárok életében, azaz „megéri” rájuk közpénzt költeni még a legkisebb településeken is.

A megvalósítás nem csak a könyvtárosokon múlik, a mindenkori kormányzat „szimpátiáját”, támogatását, elismerését kell elnyerni ahhoz, hogy a könyvtárak még nagyobb részt vállalhassanak a magyar társadalom életében.

Mint az a kutatás során megszólított Zala megyei könyvtárvezetők nyilatkozataiból is kiderül: van még mit tenni a kistépülések könyvtári ellátása kapcsán is. Egyöntetűen jelentős lépésnek tartották a megyei könyvtárak pozícióba hozását e téren, melynek haszna ugyan egy év távlatában még nem mutatható ki olyan markánsan, de mindenképpen elindult egy folyamat, mely igazi fejlődéssel kecsegtet. A könyvtári rendszer a legnagyobb, intézményesített kulturális rendszere Magyarországnak, mely a legtöbb ember számára képes közvetíteni a nemzeti értékeket, tudásvagyont, ott van nem csak a nagyvárosokban, hanem kevés kivételtől eltekintve a legkisebb falvakban is. Véleményem szerint csak akkor válik valóban hatékonnyá a rendszerbe fektetett tőke, ha nem csak a „végeken küzdő könyvtárosok” érzik fontosnak a feladatot, a mindennapi jelenlétet, hanem a fenntartó önkormányzatok is. Nekik kell megmutatnunk azokat a lehetőségeket, amelyekhez egy könyvtár működtetésével hozzájuthatnak, őket segíteni kell abban, hogy a kisebb falvakban szinte utolsó közösségi teret: a könyvtárukat megfelelő forrásból, a felmért igényeknek megfelelő módon működtetni tudják (az 1000 fő alatti településeken a kulturális normatíva nem elegendő forrás a könyvtáros bérére és az épületek fenntartására). Itt nem jöhetnek szóba egyszeri, tűzoltásszerű (pl. pályázati) megoldások, csak a folyamatos, hosszú távú finanszírozás lehet megoldás. Alapkérdés, – melyet Czupi Gyula interjújában kifejtett – hogy a 200 fő alatti településeken: milyen szolgáltatást kívánnak, tudnak igénybe venni? A településen próbálnak meg állandó könyvtárat működtetni, vagy amennyiben ez az önkormányzat számára az nem vállalható, mozgóellátás keretében kívánják a városihoz hasonló szintű, teljes körű szolgáltatást igénybe venni. Mindkét esetben a szolgáltató könyvtáraknak nagymértékben támaszkodniuk kell a legújabb technikai eszközökre, fejlesztésekre.

Zala megyében a továbblépéshez elengedhetetlen egy teljes körű igény- és elégedettségmérés lefolytatása, melynek túl kell mutatnia az 5 éves tervben meghatározottakon (felmért igényeken). Véleményem szerint ennek ki kell egészülnie egy társadalmi-szociológia, gazdaságossági felméréssel is. A statisztikai vizsgálat, az elégedettségmérés, a társadalmi szerkezet átfogó vizsgálata és a lehetséges szolgáltatási módozatok gazdaságossági vizsgálata a szolgáltató könyvtárak tapasztalataival kiegészítve talán elegendő lesz ahhoz, hogy egy hatékonyabb, a helyi igényeknek megfelelő szolgáltatási rendszert lehessen létrehozni. A 2014-es terveik alapján (pl. az elégedettségmérés az elkövetkező évben megvalósul) úgy tűnik, hogy mindehhez a KSZR-t működtető megyei könyvtár részéről is megvan a kellő affinitás. Úgy gondolom, hogy a vizsgálatra fordított idő, energia és egyéb igénybevett forrás hosszú távon megtérül, ha egy munkacsoport létrehozásával (esetlegesen más megyével kooperációban) belátható időn belül elkészülne egy minden fél igényeit kielégítő Zala Megyei Könyvtári Szolgáltató Rendszer. Lehetséges, hogy az nagymértékben különbözni fog az országban működőktől, vagy inkább pontosan annyira, amennyire Zala megye adottságai különböznek a többi megyéétől.

A törvényi előírásoknak a községek önkormányzatai sok esetben nem tudnak megfelelni. A vizsgálatokat követően kiderül az is, hogy Zala megye települései alkalmasak-e arra, hogy azokat megfelelő szinten betartsák, vagy kezdeményezni kell a jogszabályok módosítását, finomítását.

Nem lenne haszontalan a könyvtárosok életpálya-modelljének kialakítása sem, azért, hogy a könyvtárosok munkáját elismerjék, vonzóvá tegyék a pályát a fiatalok számára, és nem utolsósorban, hogy a törvényi előírásoknak megfelelő képzett szakemberek lássák el a kisebb települések könyvtári feladatait is (akár „mozgó” szolgáltatásokkal).

Fejlődjünk hát mi magunk is (csak az egyre jobb megoldások keresésével lehet), és fejlesszük a ránk bízott könyvtárakat úgy, hogy azok valóban hasznosak legyenek polgárnak, településnek és a könyvtári rendszernek egyaránt.

Felhasznált irodalom

1997. évi CXL. tv. *A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtárak ellátásáról és a közművelődésről.* <http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700140.TV> [Letöltve: 2014. február 1.]

2012. évi CCIV. tv. *A Magyar Köztársaság 2013. évi költségvetéséről.* <http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200204.TV> [Letöltve: 2014. január 12.]

2013. évi CCXXX. tv. *Magyarország 2014. évi központi költségvetéséről.* <http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1300230.TV> [Letöltve: 2014. február 1.]

5/2014. (I. 24.) EMMI rend. *A települési önkormányzatok, közművelődési és múzeumi feladataihoz nyújtott támogatások részletes szabályairól.* <http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1400005.EMM> [Letöltve: 2014. február 16.]

13/2013. (II. 14.) EMMI rend. *A települési önkormányzatok könyvtári, közművelődési és múzeumi feladataihoz nyújtott támogatások részletes szabályairól.* <http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1300013.EMM&celpara=#xcelparam> [Letöltve: 2014. január 12.]

39/2013. (V. 31.) EMMI rend. *A Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer működéséről.* <http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1300039.EMM> [Letöltve: 2014. január 12.]

Czupi Gyula (2006). *Jelentés a Nagykanizsai Kistérség Többcélú Társulása területén 2005-2006-ban végzett mozgókönyvtári ellátásról és az ezzel kapcsolatos normatív támogatás felhasználásáról.* (2006. május 29.). Nagykanizsa.

DFMVK – KSZR éves terv (2013). *A Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár éves terve a KSZR 2013. évi működésére.* (2013. július 5.). Zalaegerszeg.

Fehér Miklós (2002). Kistelepülések könyvtári ellátása. *Könyvtári Figyelő*, **48.** 3. sz. 367-429.

Kenyéri Katalin (2007). A többcélú kistérségi társulások jogi szabályozása könyvtári szempontból. In: *Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer (KSZR) : Tájékoztató a kistelepülések könyvtári ellátásáról.* Könyvtári Intézet, Budapest. 20-24.

Könyvtári fejlesztési koncepció a községekben, különösen a kistelepülésen élők számára "A könyvtár a jövő" program keretében. (2005). Kulturális Közlöny, **49.** 7. sz. 372-383.

Könyvtári Intézet (2003). *A PULMAN Digital Guidelines magyar változata: digitális útmutató kiemelt fejezetei.* Letöltés dátuma: 2013. december 10. forrás: <<http://www.ki.oszk.hu/pulman/dg/index.html>>

Könyvtári Intézet (2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013). *A magyarországi könyvtárak évenkénti egyes statisztikai adatai 2005-2013.* <<http://ki.oszk.hu/content/magyarorszagi-konyvtarak-statisztikai-adatai>> [Letöltve: 2014. április 22.]

Könyvtári Konferencia (2012). „Könyvtárak a társadalom megújulásáért. Fejlesztés, fenntarthatóság, esély” : Tézisek és ajánlások. (2013). *Könyvtárvilág*, 1. 1. sz.
<<http://mke.ladon.hu/konyvtarvilag/2013/03/orszagos-konyvtari-konferencia/194/>> (Letöltve: 2013. május 14.)

Központi Statisztikai Hivatal (2008). *A kistérségi szerkezet változása Zala megyében*. Letöltés dátuma: 2014. január 30. forrás: Statisztikai tükör:
<<http://www.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/stattukor/regiok/zalakisters.pdf>>

Központi Statisztikai Hivatal (2011a). *A népesség számának alakulása, népsűrűség, népszaporodás*. Letöltés dátuma: 2014. március 28. forrás:
<http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_20>

Központi Statisztikai Hivatal (2011b). *Öregedő falvak a Nyugat-Dunántúlon*. Letöltés dátuma: 2013. december 10. forrás: Magyar Elektronikus Könyvtár:
<<http://mek.oszk.hu/11100/11174/11174.pdf>>

Központi Statisztikai Hivatal (2013a). Népsűrűség, települések száma – megyei adatok, január 1. (2001-2013). Letöltés dátuma: 2014. március 28. forrás:
<https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd005.html>[Letöltve: 2014. március 28.]

Központi Statisztikai Hivatal (2013b). *Statisztikai tájékoztató, Zala megye 2013/4*. Letöltés dátuma: 2014. április 2. forrás: <<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/megy/134/zala134.pdf>>

Központi Statisztikai Hivatal (2013c). *Helységnévtár*. Letöltés dátuma: 2014. március 28. forrás: <http://www.ksh.hu/apps/hntr.telepules?p_lang=HU&p_id=31741>

Lechner Lajos Tudásközpont (2010). *TérPort*. Letöltés dátuma: 2014. március 28. forrás: <<http://www.terport.hu/megyek/magyarorszag-megyei/zala-megye>>

Megállapodás – Nagykanizsa (2004). Nagykanizsai Kistérség Többcélú Társulási megállapodása. Nagykanizsa.

Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet (2014). *IKSZT*. Letöltés dátuma: 2014. február 10. forrás: <<http://www.ikszt.hu/adatpublikaciok/mukodo-ikszt-k.html>>

Országos könyvtárfejlesztési stratégia 2008-2013 (2008). Oktatási és Kulturális Minisztérium, Budapest.

Ramháb Mária (2007): Új kultúraközvetítő modell a kistelepüléseken – A Bács-Kiskun megyei Könyvtárellátási Szolgáltatás. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 54. 5. sz. 195-203.

Sebestyén Horváth Margit (2012). A megyei könyvtári ellátás története. In: Kiss Gábor és Sebestyén Horváth Margit (szerk.): *A Deák Ferenc Megyei Könyvtár és a megyei könyvtári ellátás története : 1950-2010* Deák Ferenc Megyei Könyvtár, Zalaegerszeg. 53-105.

Skaliczki Judit (2007). Miért született a KSZR? In: *Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer (KSZR) : Tájékoztató a kistelepülések könyvtári ellátásáról*. Könyvtári Intézet, Budapest. 4-5.

ZM-TEKE (2004). A Zala megyei könyvtárak statisztikai mutatói 2004-ben. In: *Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár*. <<http://www.dfmk.hu/megyei-szolgaltatasok/statisztika>> [Letöltve: 2014. január 26.]

ZM-TEKE (2005-2013). A Zala megyei könyvtárak statisztikai mutatói és címjegyzéke ...-ben. (2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013). In: *Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár*. <<http://www.dfmk.hu/megyei-szolgaltatasok/statisztika>> [Letöltve: 2014. január 26.]

Ábrajegyzék

1. ábra: Öregedő falvak Zala megyében	6
2. ábra: A községi könyvtárak ellátásának változása 2005-2012 között.....	13
3. ábra: A normatív támogatás mértéke 2005-2012 között	14
4. ábra: Szolgáltató helyek Zala megyében, a népesség arányában 2013. január 1-jén a KSH adatai alapján	24
5. ábra: A dokumentum-beszerzés (db) településnagyságonként összesen	38
6. ábra: Az egyes települések számára leltárba vett dokumentumok darabszáma átlagosan	39
7. ábra: Az egy településre jutó internettel rendelkező számítógépek száma 2005-2013 között	42
8. ábra: Az internet-használatok a szolgálандó közönség számához viszonyítva	43
9. ábra: A regisztrált használók aránya	44
10. ábra: Az egy regisztrált használóra jutó kölcsönzött dokumentumok száma átlagosan ..	46
11. ábra: A helyben használt dokumentumok számának változása 2005-2013 között.....	49
12. ábra: Az egy településre jutó helyben használt dokumentumok száma nyilvános községi könyvtárak esetén	49
13. ábra: Az egy településre jutó helyben használt dokumentumok számának változása a szolgáltató helyeken.....	50
14. ábra: Egy regisztrált használóra jutó személyes könyvtárhasználatok száma	51

Táblázatjegyzék

1. táblázat: A mozgókönyvtári normatíva és a KSZR-forrás felhasználása dokumentum- beszerzés tekintetében 2005–2013 között.....	36
2. táblázat: A használók rendelkezésére álló számítógépek száma 2005-2013 között	40
3. táblázat: Az internet eléréssel rendelkező használói számítógépek száma 2005-2013 között.....	41
4. táblázat: Az internet-használatok száma 2005-2013 között	43
5. táblázat: A kölcsönzött dokumentumok száma 2005–2013 között.....	45
6. táblázat: Az egy településre jutó kölcsönzött dokumentumok száma	45
7. táblázat: A nyilvános községi könyvtárak összehasonlító adatai 2013-ban.....	47
8. táblázat: Az 1501 fő feletti települések könyvtárainak összehasonlító adatai 2013-ban ...	48
9. táblázat: A személyes könyvtárhasználatok száma 2005-2013 között.....	51
10. táblázat: A személyes könyvtárhasználatok száma településenként	52

MELLÉKLET

1. A Kiss Gáborral, a Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár igazgatójával 2014. február 26-án, Zalaegerszegen készített interjú szerkesztett változata

1-4.

Történet

- 50-es évek → nincs szabad választás → katalógus alapján választhatnak, könyvtáros szolgál ki raktárból.
- 60-as évek: általánossá válik a szabadpolcos rendszer, önállósulnak a községi könyvtárak
- 70-es évek mindig egy nagyobb, szakmailag felkészült intézmény von a szolgáltatási körébe több települést, akiket ellát.
 - letéti ellátás: leteszik adott könyvtárba a dokumentumot, nem viszik tovább
 - cseréletét: az új beszerzések először a települések között cserélődnek, majd a cserékörzet végén kerülnek az ellátó raktárba, s onnan újra kölcsönözhetők.
- Több fajta ellátórendszeri forma alakult ki:
 - devecseri modell: ellátórendszer, de a szerzeményezés egy állományba történik, központi raktárból látják el a településeket (hasonlít a nagykanizsai mozgókönyvtári gyakorlatra), a finanszírozást a Veszprém Megyei Önkormányzat biztosítja.
 - társulási modell (1976-tól Sümegen, majd Keszthelyen): alapvetően társulási alapon működik. A városi könyvtár a helyi feladatok mellett párhuzamosan látja el a térségi feladatokat, külön apparátussal, a dokumentum beszerzést a települések által összeadott pénzből finanszírozzák. Az adott korban ez jó megoldás volt, hiszen a bevételeket koncentráltan lehetett elkölteni. A Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága Művelődési Osztályának volt jogosítványa e könyvtárak ellenőrzésére. Megyei szinten fel kellett mérni a működési körülményeket. A jelentések a Minisztériumhoz, illetve a KMK-ba kerültek, így a szakma is rálátott. Vas, Veszprém, Zala, Somogy, Baranya, Győr-Moson-Sopron, Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében is voltak ilyen ellátórendszerek.
- Rendszerváltás: Megváltoztak a jogszabályok. 1990-ben minden önkormányzat önálló lett. A megyei önkormányzatok helyzete bizonytalanná vált, s ezzel együtt a megyei intézmények sorsa is bizonytalan lett. Az ellátórendszeri ellátási forma az ország délnyugati sarkába húzódott vissza. A nyugati megyékben maradt meg a legjobban → Zala közel 250 településéből közel 90%-ában volt könyvtár, abból kb. 170 település ellátórend-

szeri szolgáltatást vett igénybe. Egy ideig vitte még őket a lendület. Működőképes ellátórendszerek maradtak még: Vas, Veszprém, Győr-Moson-Sopron megyében.

- A Somogy megyei ellátás átalakult, a marcali könyvtár ellátási körzete kivételével a megyei könyvtár kezelésébe ment át a települési könyvtári ellátás.
- Az egyik részük ellátórendszeri szolgáltatást kapott, a másik részük könyvbeszerzési társulásként működött, ahol a tevékenység csak a könyvbeszerzésre korlátozódott. Ilyen társulás működött Szabolcs-Szatmár-Beregben is.
- Vas megye: Körmend azzal kísérletezett, hogy pénzt kért az ellátásért, így erősen lecsökkent az ellátott települések száma. Majd ezzel felhagyva visszaépült az ellátórendszere.
- Zala megyei példa: a városok önkormányzatai nem voltak kötelesek ellátni a városon kívüli települések könyvtári feladatait. Ezért 1991/92-ben a megyei könyvtár kezdeményezte a megyei önkormányzatnál, hogy legyen valamilyen megoldás a települések érdekében. Erre érzékenyek voltak a megyei önkormányzatnál, de nem volt még jogszabály, ami alapján szabályozni lehetett volna a megyei könyvtár működését. Ezért a megyei könyvtár kidolgozott egy megállapodás tervezetet, ami kísértetiesen hasonlít a mai KSZR-hez. Ebben leírták, hogy a megyei könyvtár milyen szolgáltatásokat nyújt a települések számára. A megyei könyvtár ezt a városi könyvtárakkal együtt teljesíti. Így közösen oldják meg a megye településeinek ellátását. Mivel jogszabályi háttér nem volt, ezt a megállapodást a megyei önkormányzat minden településsel megkötötte. Csak két település nem csatlakozott ehhez: Iborfia (nagyon kis lakosságszámú település) és Nagykanizsa.

Nagykanizsa elképzelése szerint két központi könyvtárat kell létrehozni a megyében, Zalaegerszegen és Nagykanizsán. A kanizsai könyvtár igazgatója a megyei önkormányzathoz fordult levélben, hogy a kanizsai könyvtárat is bízta meg megyei könyvtári feladatokkal és a megyei könyvtár költségvetésének 25%-át adják át neki. Ez elutasításra került.

A megyei önkormányzat vállalta, hogy forrást biztosít a városi könyvtáraknak a megyei könyvtáron keresztül az ellátás finanszírozására. Így összesen 2,6 MFt-ot kaptak a városi könyvtárak, melynek $\frac{3}{4}$ -ét az ellátórendszeri könyvtárak ellátására, $\frac{1}{4}$ -ét a csak módszertani segítségnyújtást igénybe vevők ellátására kapták.

Működtek ellátórendszerek a környéken (pl. Vas, Veszprém megyékben), de a zalai minta azért volt jó, mert az összetartás itt különösen erős volt, egy könyvtár vezette a módszertani munkát és a hálózati feladatokat, míg például Vasban a celldömölki, szombathelyi és körmendi ellátórendszer teljesen önálló volt.

Minden zalai település könyvtára a nyilvános könyvtárak jegyzékére került, így jogosult volt pályázni (pl. Könyvtárpártoló Önkormányzat) és az érdekeltségnövelő támogatást igénybe venni. Az ellátás legnagyobb problémája az alulfinanszírozottság volt, hiszen a településenkénti 50 000- Ft dokumentum beszerzés kevés volt.

1997-ben megjelent a kulturális törvény. A 90-es években lefolytattak egy, a *Dunántúlt* átfogó vizsgálatot 9 megye részvételével. Felmérték a megyék könyvtári állapotát, melynek eredménye a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 1997. évi különszámában jelent meg. Egy fejezetet az ellátórendszernek szenteltek (Takács Hajnalka írta), mely a legnagyobb hullámokat vetette szakmai körökben. Ezt követte egy konferencia a települési ellátásról, amelyen bizonyítást nyert, hogy működőképes a modell, de nagyobb központi támogatás és összefogás szükséges hozzá. Ez hívta életre a KSZR-t, a 2000-es évek első felében. A KSZR-t a kistérségi szervezetek létevel, működésével kapcsolták össze, nekik lett ellátandó feladatuk a kistélpülési könyvtári ellátás. A tevékenység a társulásokon keresztül valósult meg: első évben pályázat útján lehetett forráshoz jutni, Zala megyébe ekkor még csak Nagykanizsa lépett be. A megyei könyvtár először olyan települések számára pályázott, ahol egyáltalán nem volt könyvtári ellátás.

Ezt követően a térségi társulások által lehívható normatívából tették lehetővé a könyvtári ellátást. A térségi központok lettek a kedvezményezettek, ők rendelték meg az ellátást.

Előnye: a társulásoknak csak együtt lehetett igényelni a forrást, és a településeknek meg kellett állapodni egy szolgáltató könyvtárral, mert csak a megkötött szerződések alapján igényelheték a normatívát. Minden olyan település után igénybe vehette a társulás a normatívát, amely aláírta a szerződést, így több olyan település is igénybe vette a szolgáltatást, ahol addig nem volt könyvtár. Több, korábban önálló községi könyvtár, sőt egy városi is (Pacsa) bekerült az ellátásba. Feltétel volt azonban, hogy a községi könyvtáraknak le kellett lépniük a nyilvános könyvtárak jegyzékéről.

Egy év alatt megtörtént az átállás, 2007-ben már a megye több térségében működött ez a forma. Ha a településen volt megfelelő szolgáltató hely, akkor azt kellett működtetni, fejleszteni, ha ez reménytelen volt (pl. Baranya megyében), akkor a könyvtárbusz lehetett a megoldás.

Nagy előnye lett a szolgáltatásnak, hogy a társulások rászorították tagjaikat, hogy a településen található szolgáltató helyeket felújítsák. Létrejöttek a kistérségi vásárok, szavalóversenyek, rajzversenyek stb., melyek motorjai a könyvtárak voltak. Így egyre jelentősebb kulturális közösségi szerepet töltöttek be.

Hátránya: a társulások nem adták át teljes mértékben a normatívát és nem is használták a vállalt célra minden esetben. Voltak országosan nagyon szélsőséges példák, a települések elhasználták a forrás egy részét egyéb célokra is. Zsalában ez csak kisebb mértékben volt jellemző.

A 2012/13. év fordulóján Magyarországon 2053 település volt a rendszerben, tehát a szolgáltatás mozgósította a településeket, az egész országot. Olyan városi könyvtárak is szolgáltató könyvtárak lettek, akik addig ilyen feladatot nem láttak el (pl. Barcs, ahol 8 alkalmazottból 4-et a mozgókönyvtári normatívából fizettek).

A vidékfejlesztési politikában erre az időre elfogadták azt a szakmai véleményt, hogy minden településen szükség van egy olyan helyre, amely kulturális célokat szolgál.

KSZR

2010-től a kormányzat megszüntette (vagy legalábbis erősen visszaszorította) a kistérségi rendszert. Az újabb problémát az jelentette, ha megszűnnek a társulások, nincs, aki lehívja a forrásokat. A miniszterelnök meglátogatta Eger városát, ahol bemutatták számára többek között azt, hogy a megyei-városi könyvtár hány települést lát el a mozgókönyvtári rendszerben. Mivel országosan ez volt a jellemző, ezért látható volt, hogy a települések ezzel az átalakítással hátrányos helyzetbe kerülnek. Miután a megyei önkormányzatok feladatellátási kötelezettsége megszűnt, a megyei könyvtárak – egy év állami kitérő után - a megyeszékhely városokhoz kerültek: ők kapták meg az új, KSZR szervezési feladatot, mivel a városi könyvtárak bevonásával több mint 100 intézménnyel kellett volna a minisztériumnak együttműködni; szétaprózódott volna a finanszírozás és ellenőrzés.

A Nyugat-dunántúli megyék azonban azt az álláspontot képviselték, hogy csak a partner városi könyvtárak segítségével, bevonásával tudják ellátni a feladatot. Itt jól jött a már működő, kiépített ellátórendszeri/mozgókönyvtári modell. A partnerek bevonása kihagyhatatlan ezekben a megyékben, hiszen az ellátandó települések száma igen magas.

A mozgókönyvtári normatívával szemben a finanszírozás is változott, a településenként igényelhető összeg függ a település nagyságától. Mivel az ellátás ráépül az előző évek rendszerére, ezért Zsalában könnyű volt az átállás. Nagyon megerősödött a mozgókönyvtári rendszerben kiszélesedett közösségi kulturális tevékenység, a lakosság digitális képzése, az informatikai fejlesztés.

A buszos működés itt nagyon drága és alacsony a határfoka, a forrás nagy része a gépjárműre és a személyzetre fordítódik, kevés marad a településnek - a szolgáltató helyek működtetésénél pedig a pénz nagy része a településre kerül.

Jelenleg a koncentrált pénzeszköz koncentráltan kerül felhasználásra. Előnye egy olyan együttműködés, amelybe a társult intézmények bedolgoznak, tudásmegosztás van minden szinten, ez adja a szolgáltatás háttérét. Ehhez kell a sok évtizedes együttműködés és a bizalom, csak így lehet a szolgáltatásban minőséget produkálni.

Benne van az is, hogy mindenkinek tartania kell magát a megállapodásokhoz és a rendszerhez, különben nem lehet a pénzeket hatékonyan elkölteni.

Problémát jelent azonban, hogy az 500 fő alatti településeken az infrastrukturális és működtetési feltételeket meg kellene teremteni. Általában nincs megfelelő kapcsolattartó személy ezeken a településeken, és alacsony a működési forrás. A kereteket meghatározza az ide jutó forrás, az arányosságot egy bizonyos szinten meg kell tartani, de a támogatást *nem a települések* kapják, hanem a megyei könyvtári rendszer.

5.

Minden attól függ, hogy az állam fenntartja-e a feladatellátás finanszírozását. A szolgáltatás-fejlesztési tervekben meghatározott trendek az irányadók.

Most nagyon fontos (mivel a kistérségi társulások megszűnőben vannak), hogy minden településnek van egy partner szolgáltató könyvtára, aki segíti a problémák megoldásában. Fő célunk, hogy

- Számítógépes infrastruktúrával ellátott – összekötött legyen minden település. Most 80%-os a lefedettség.
- Folyamatosan legyenek alkalmasak a települések a kulturális közösségi rendezvények fogadására.
- A települések könyvtári állománya kerüljön be a megyei elektronikus katalógusba, és működjön az elektronikus kölcsönzés.
- Lehetőleg mindenhol legyen olyan kapcsolattartó személy, aki képes a könyvtári szolgáltatások közvetítésére.

2. A Nitsch Erzsébettel, a Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár tagkönyvtárának igazgatójával 2014. február 26-án, Zalaegerszegen készített interjú szerkesztett változata

1.

Az ellátórendszernek is voltak előzményei. Már a kistelepülések között is létezett korábban „körzeti” könyvtár, amely a közös beszerzést bonyolította. Közös leltárkönyvbe vezették a gyarapodást. Hogy cseréltek-e egymás között, azt nem tudom.

Aztán ez a forma megszűnt, a kis könyvtárak egy része önállóan gyarapított, nem gyarapított, vagy nem is működött.

Az ellátórendszer jelentősége szerintem abban állt, hogy felélesztette az alvó könyvtárakat. Próbálta mindegyiket elérni, bevonni a közös gyarapításba. Elve az volt, hogy a települések befizetései nyomán a közös vásárlásokkal és a cserékkel jóval több dokumentum juthat el az olvasókhoz, mint ha egyedül venne meg mindent. A gyarapítás és feldolgozás terhére is le akarták venni a kistelepülésen dolgozó, legtöbbször nem szakképzett és hozzáértő könyvtáros válláról.

A cserékkel lehetővé vált, hogy a kölcsönzés során felmerült egyedi igényekkel is foglalkozzanak: a könyvtárközi kölcsönzéssel vagy cserével átmenetileg kerültek ki könyvek a községi könyvtárakba.

A kistérségi finanszírozási forma megjelenésével a KSZR komplexebb szolgáltatás nyújtását tette lehetővé. A könyvtárakkal szembeni igények átalakultak: nem csupán dokumentumbázisként, hanem a vidéki élet egyik legfontosabb közösségi terévé váltak a kistelepüléseken. Legtöbbször a falu központjában, a középületek közelében vagy azokkal közös épületben működött, ezért központi szerepe lehetett a kulturális élet szervezésében.

A szolgáltatás komplexitása abban jelentkezett, hogy a dokumentumok vásárlásán, kiuttatásán, az állománygondozáson túl közösségi rendezvények szervezésében is közreműködött. A könyvek mellett folyóiratok is rendszeresen jártak, CD, DVD és CD-ROM formátumú dokumentumok is megjelentek a polcokon. A mindennapi élet szükségleteinek megfelelően számítógép és internet hozzáférés színtere lett a könyvtár, a közhasznú információk közvetítésének központja, szociális funkciói is felerősödtek.

2.

Össztársadalmi szinten mindenképpen, hiszen ez az igény hívta életre, tette lehetővé a források biztosítását a központi költségvetésben. A kistélepülési polgármesterek az országgyűlési képviselőkkel együtt lobbiztak azért, hogy a vidék kulturális hátrányai ily módon is csökkenthetők legyenek.

Kicsit külön szakasznak, bár egymás szerves folytatásának érzem a jelenleg megvalósuló KSZR rendszert és a kistérségi társulások keretében működő kistélepülési ellátási rendszert. Akkor alakultak ki a feltételei, de látszottak a hibái, gyengeségei is. A polgármesterekkel folytatott állandó harc a forrásokért kissé leértékelte a kulturális feladatokat pl. az infrastruktúra-fejlesztéssel szemben.

A jelenleg biztosított forrás biztosabb, pontosabban körülhatárolt, hogy mire lehet és kell fordítani – ugyanakkor jobban tudjuk igazítani a helyi igényekhez. Egységesebb követelményrendszerre épülő rendszer, ahol fel kell tudnunk mutatni a fejlődést – nem csak ellátni a feladatot évről évre.

Az igényekre irányuló kérdésekre válaszolva kifejténém álláspontomat arról, hogy az emberek általában, különösen a vidéken élő emberek egy része életmódjukból, mentalitásukból következően nem biztos, hogy igénylik mindazt, amit mi szolgáltatási szinten felépítettünk és számukra hozzáférhetővé tettünk.

Az igényesebbek, a kulturális javakra érzékenyebbek lehet, hogy a közeli nagyvárosokban veszik igénybe a könyvtári és kulturális szolgáltatásokat, és hazatérve már nem szívesen mozdulnak ki. A falusi életmódot folytatók egy része pedig nem tette élete részévé a kulturálódást. A közösségi életre, az identitás érzetére azonban mindenkinek szüksége van, s ha csak egyszer-kétszer egy évben, de részt vesz a falunap vagy más komplex program révén lakóhelye közös életében. Ez az igény a különböző klubok spontán szerveződésében is tetten érhető. Ott a kisebb közösségek iránti igény jelenik meg. Ahol pedig művelődési ház sincs, vagy még nem sikerült felújítani, ott a könyvtár az a hely, ahol mindezt megtehetik. Óriási lehetőség ez, amit igyekszünk kihasználni – ott elérni az embereket, ahol egyébként is szívesen jelennek meg. Mármost az igény felkeltésében lehetőség ez, hiszen mindezekkel azt akarom mondani: fel kell keltenünk az igényt ott, ahol ez nem egyértelmű. Hiszen az olvasás, a dokumentumokhoz való hozzáférés is egyre kevesebbek igénye sajnos. Ebben a felnövekvő

nemzedékeket célozzuk meg – de őket is komplexen, több és változatos program segítségével irányítjuk az irodalom élvezete felé.

3.

A jelenlegi rendszer jól körülhatárolt, gondosan megtervezett és felépített elemekből áll. De gátoló tényezőnek érzem azt, hogy a szolgáltatást végzők számára nem fizethetünk bér jellegű juttatást. Mivel a megye aprófalvas, az ellátandó 236 településre jutó munkatársak száma kevés. Nem jutunk el elegendő gyakorisággal minden településre ahhoz, hogy a célkitűzésekért a helyiekkel együttműködve mindent megtegyünk.

4.

Még nem valósítottunk meg a jelenlegi KSZR célkitűzései közül mindent. Legnagyobb problémának azt érzem, hogy a korábbi rendszerekre épített és kibővített szolgáltatásainknak nagyon kicsi terek adnak otthont. Ezen változtatni csak más pályázatok bevonásával lehet és a településvezetők döntésén múlik. Növelni kell a szolgáltató könyvtár presztízsét a kistelepülésen élő és dolgozó emberek előtt, hogy nagyobb bizalommal forduljanak hozzánk segítségért. Azt látom, hogy ahol pályázati erőből felújítják a közösségi tereket, akár a könyvtárakat is, elfelejtik megkérdezni a szakembereket, bennünket, a szolgáltatókat, hogy megfelelőek-e az elképzeléseik.

5.

Szükséges megerősíteni és jól működő csapattá formálni a KSZR-ben dolgozó valamennyi munkatársat az egész megyében. Erősíteni kell az informatikai hátteret a technikai és a humán oldalról egyaránt. Fejleszteni szükséges a tervszerűséget a tervezhető feladatok tekintetében.

Az online szolgáltatások kiterjesztése a kistelepülési könyvtárakra elkezdődött, de lassú folyamat. A helyi könyvtárosok szakmai és informatikai alapképzése kulcsfontosságú. Szeretném, ha sikerülne bevonni őket a könyvtári szakmában zajló eseményekbe. Minél több közös – akár kötetlen – programmal demonstrálni, hogy fontos az ő jelenlétük a könyvtáros szakmai feladatokban.

Új szolgáltatásformákra, új rendezvénytípusok bevezetésére is szükség lenne. A tagkönyvtáramban zajló példát látom: az Örömkör elnevezésű, kisgyermekes családoknak szóló rendezvényen a kicsikkel és a szülőkkel is foglalkozunk egy időben de külön-külön, illetve a szülők gyerekekkel közösen végzett tevékenységet is folytathatnak. Ilyen komplex jellegű, rendszeresen ismétlődő programok tudják tartósan bevinni a könyvtárakba a közönséget – ezáltal a hagyományos könyvtári szolgáltatások és értékek is fókuszba kerülhetnek.

3. A Czupi Gyulával, a nagykanizsai Halis István Városi Könyvtár igazgatójával 2014. március 28-án készített telefonos interjú szerkesztett változata

1.

Az ellátórendszer a 70-es évektől egészen a 2000-es évekig létezett Nagykanizsán is. A városi könyvtárnak volt olyan munkatársa, aki hálózati gondozással, módszertani feladatokkal foglalkozott. Azért, hogy falvakban legyen könyvújdontság, központi állománygyarapítás jött létre, aminek az volt a lényege, hogy a településekkel évente kötöttünk szerződést állománygyarapításra. A dokumentumokat évente 4 alkalommal szállítottunk ki. Volt cserealap és a településre tartósan kihelyezett könyv is. A központi állománygyarapítás könyveket jelentett 100%-ban, melyet a települések finanszíroztak, de azzal, hogy több helyen megfordult egy könyv, a választék jelentősebb volt, mintha csak azt a 20-30-50, néhol később 100 000 forintot költöttük volna az adott település könyveire. Nagykanizsán 5-6 település volt egy cserekörzetben. Nagy előnye volt, hogy napi kapcsolatban álltunk a helyi könyvtárossal, ismertük az ottani viszonyokat, és a fenntartóval is napi kapcsolatban lehettünk, hiszen ha másért nem, akkor a szerződés megkötése, illetve az év végi elszámolás miatt kapcsolatban kerültünk. Ennek a nagyon nagy előnye az volt, hogy évtizedek alatt felgyülemlett egy jókora tapasztalat, ami azt jelentette, hogy pontosan ismertük a települések könyvtárait, ismertük a helyi viszonyokat és mindenféle kondíciót. A KSZR – melynek a neve sokféle volt, leghosszabb ideig mozgókönyvtár – kialakítását ennek a tapasztalatnak a révén kezdhettük meg. Ez Nagykanizsán 2005-ben indult és tartott 2012-ig, mert 2013-ban elindult egy újfajta KSZR. Ekkor megállapítottuk azt, hogy a településeken nem csak az a gond, hogy nincsen szakember, aki az állománygyarapítást véghezvigye, a nyilvántartást vezesse, hanem sajnos olyan könyvtárosok sincsenek (kivételek azok a települések, ahol általános iskola van) akiknek a végzettsége, tapasztalata van, a gyűjtemény sem megfelelő, erre nem lehetett igazi könyvtári szolgáltatást alapozni. Minimális a népesség, minimálisak a lehetőségek, a kondíciók, ezért a kistérségi ellátásba felvett könyvtári ellátást úgy gondoltuk, hogy a lehető legmodernebb szolgáltatást visszük ki a településekre, azaz azt, hogy rendszeresen hetente megjelenünk a településeken, és ott a városi könyvtár szolgáltatásait biztosítjuk. A XX. század eleji elgondoláshoz képest, hogy könyvek kerüljenek ki a településre, mi magát a szolgáltatást vittük ki, melyben benne van a rengeteg új könyv, zenei CD-k, DVD-k is, egyfajta reneszánsza lett az olvasásnak. Kialakultak azok a napok, amikor kint voltunk, az emberek találkoztak, beszélgettek, a mozgókönyvtárat használták. A kollégák, akik kimentek a településekre, fel voltak vértézve mindazzal a tudással, amit ez a rendkívül jó szolgáltató könyvtár nyújtani tudott. A könyvtár kataló-

gusából tudtak tájékoztatni, hogy a kérést saját állományból legközelebb tudják-e adni, vagy más módon teljesítik. Amíg ott volt a könyvtár, tulajdonképpen olyan volt, mintha a városi könyvtárnak lett volna a vendége. Intenzív volt a használat, nagyon jól kialakult a rend, nagyon fontos tulajdonsága volt, hogy a dokumentumokat is jól tudtuk cserélni, és volt pénz arra, hogy fiatal munkatársakat alkalmazzunk szerződéssel. Akik mozgékonyak voltak, akik sokszor a saját gépkocsijukkal vagy más módon vitték ki a könyveket, tehát egy új csapat is megjelent a könyvtárban. Az addigi zárt rendszerbe nemigen került új ember, hiszen nem ment nyugdíjba senki. Ezzel 6-8 embernek tudtunk munkát adni, de a nálunk dolgozó, aktivitással rendelkező kollégák is végeztek feladatot túlmunkában, hiszen a teljes nagykanizsai és zalakarosi kistérségben a könyvtárra bízta a normatíva egészét, hogy mi költsük el. Ebből egy olyan szolgáltatást tudtunk tervezni, amelyet akartunk, közben pedig a települések kérései is teljesültek: ha azt kérték, hogy legyen internet, azt fizettünk elő, ha számítógép, fénymásoló, szkennер, fényképezőgép, vagy bútor kellett, azt szereztünk be. Megegyezés alapján egyenletes fejlesztésbe fogtunk a településeknél, tehát szolgáltatás volt, fejlesztés volt, és csak könyvtári célra mentek el a pénzek. Azt gondoljuk, hogy ez mintaértékű volt, a minisztérium létrehozott a jó gyakorlatokról könyvtári kiadványt és kérték, hogy abban írjuk le. Ennek fontos része volt az elektronikus rész, az internet szolgáltatás, a nyilvántartás pl. mit kértek legközelebbre, így ha nem az a kolléga szállított egy hét múlva, akkor is tudta, hogy erre a településre az olvasónak mit ígérték, így vitte ki a dokumentumokat. Ezzel a nagyon rugalmas, nagyon jól hasznosuló rendszerrel a környékünkön 1000 fő feletti beiratkozott olvasói létszám jött létre. A települések végül úgy érezték, hogy valami fontosat kaptak. Mert a kistérségi ellátás egyéb ügyeiből nem mindenki érezte úgy, hogy kapott, ilyen volt pl. az oktatás, de a könyvtárügyben mindenki azt mondta, hogy na, végre hoztak nekünk egy plusz lehetőséget. És ebben a pillanatban ért bennünket a változás.

2.

Az ellátórendszer a korabeli híradástechnikai, kapcsolattartási lehetőségekkel, kijárással stb. a kor színvonalán volt véleményem szerint. Volt egy nagyon fontos tulajdonsága, hogy benne volt a település akarata, tehát, hogy ki mennyit szán rá. Benne volt, hogy milyen könyvtárost alkalmazott, tehát volt benne egy saját akarat megnyilvánulási lehetősége, hogy áldoz-e rá. Ha áldozott, akkor a dokumentumcsere hasznos volt. Ott nem volt hasznos, ahol elvittük, majd negyedév múlva ugyanott találtuk a könyveket ahová raktuk a polcra vagy asztalra, mert senki nem nyúlt hozzá. Akkor is volt természetesen ilyen és volt olyan, ahol intenzíven használták a legfrissebbeket. Innen tudtuk, hogy a legfrissebb könyveket kell forgatni a mozgókönyvtár-

ban. A mozgókönyvtárban az volt a jó, hogy eldönthettük, hogy milyen formában alakítjuk ki a rendszert, a legadekvátabb formát választhattuk erre a nagyon aprótelepülési formára. A legújabb KSZR egy olyan könyvtárat feltételez, ami Nagykanizsa környékén nem nagyon van. Olyan könyvtárat, amely mögött van egy megfelelő infrastruktúra. A települések nagy része 500 fő alatti, 90%-a 1000 fő alatti, ez csak akkor működik, ha a szolgáltatást visszük ki. Mert a szolgáltatás kialakítása végtelenül nehéz egy 80-100-200-300 fős településen. Olyan könyvtárhelyiség, amelynek megfelelő gyűjteménye van, megfelelő fűtése van, rendszeres nyitva tartása van, és ebből fakadóan rendszeres használata van, nem is nagyon gondolható el. Az az elgondolás, amit ma ismerünk, az feltételez egy működő könyvtárat, amihez mi szállítjuk a dokumentumokat, és segítünk abban, hogy gondozva legyen, segítünk abban, hogy ott programok legyenek. De ezek a könyvtárak nem léteznek. Ez a rendszer nem illeszkedik a településszerkezethez, mert az azt feltételezi, hogy vannak kész, működő intézmények, melybe mi bemegyünk segíteni. Nagyon kis számban léteznek ilyenek, és továbbra is azt tudom mondani, hogy leginkább ott, ahol általános iskola van. Az általános iskolák száma pedig radikálisan csökkent a városok környékén. Korábban számuk jócskán tíz fölött volt, most pedig néhány van. Ahol van főállású könyvtáros, az pedig minimális. Ráadásul, hogy a településen alkalmazzanak embereket, olyanokat, akik érettségivel rendelkeznek, borzasztóan nehéz, hiszen nincsen erre forrásuk, nincsen helyben képzett szakember. Ott valójában a szolgáltatás fogadására volnának alkalmasak, a szolgáltatások előállítására a többségük nem alkalmas. Ezért gondoltuk mi annak idején a mozgókönyvtárban, hogy a szolgáltatást visszük ki, és aki kint segít nekünk, a bérét mozgókönyvtári normatívából finanszírozzuk, hiszen volt rá lehetőség. Remélem, majd ebből az újból is lehet. Aki közvetít, de ő nem egy klasszikus könyvtáros, inkább segítő, aki azt mondja a faluban: „Mariska néni, jönnek megint a könyvek, mit tetszik kérni”. Tehát egészen másképpen működik, mint az a könyvtári kép, amit a mostani KSZR-es szisztéma feltételez. Nem olyanok ezek a könyvtárak, nem adekvát ez a rendszer ahhoz, tehát azt gondoljuk, hogy ahhoz képest, amit korábban működtethettünk, ez csonkább működést tesz lehetővé. Nincs az a rendszeres találkozási lehetőség, ami nagyon nehezen alakítható ki, módszeresen nehéz jelen lenni, pedig azt kedvelték a legjobban, hogy ott van a könyvtáros, aki segít, aki kihozza a kanizsai könyvet, az információt és mindent. Ez pedig feltételezi, hogy minden ott van helyben: a dokumentum és a szolgáltatás. Sajnos ez nagyon kevés helyen lehetséges. Ahol persze rendelkezésre áll, ott rendben van, de a nagy többségében erre nincsen mód. Nagyon nehéz egy olyan településen, ahol 100 vagy 200 ember él, találni könyvtárost, aki nyitva tartja, és azt, aki azt finanszírozza. És fontos, hogy legyen értelme bemenni abba a könyvtárba. Mi azt tudtuk a korábbi mozgókönyvtárral megcsinálni, hogy

volt minden héten 1-2 óra, amikor érdemes volt bemenni a könyvtárba, mert volt újdonság, olvasnivaló, ott segíteni tudtak, tájékoztatni tudtak, vagy meg tudták szervezni, hogy egy hét múlva ott legyen a dokumentum vagy információ, amire ott helyben a lakosnak szüksége van.

Az nem mindegy, hogy valaki képes fogadni vagy létrehozni egy szolgáltatást. Internet mindenképpen kell, fénymásoló fontos, hogy legyen, ezeket mi is beszereztük korábban ahová csak lehetett. De az, hogy valahol teljes értékű szolgáltatást lehessen nyújtani, ahhoz gyűjtemény kellene, hozzáértő könyvtáros kellene, és megfelelő infrastruktúra. Ennek több eleme a települések nagy részén nehezen gondolható el. A lényeg, hogy a szolgáltatás jusson ki, nem csak a könyv. A tájékoztatóképességgel, az infrastruktúrával, a fejekben lévő tudással, azzal a kapcsolattal, amellyel a nagy szolgáltató könyvtár minden adottságát képes oda kiköszvetíteni, ugyan rövidebb időben, de teljes értékkel. Ez nem kerül többbe a korábbi évekénél, hiszen a normatíva nem volt sokkal több, mint most, csak átalakult a rendszer. Van ennek is egy nagy előnye: a foglalkozások és az oktatás, de én úgy gondolom, előbb a szolgáltatást kell megoldani. Foglalkozásokat, ismeretterjesztő előadásokat, oktatásokat szervezni nagyon jó dolog. De ahol nincs megfelelő színvonalú szolgáltatás, ott előbb arra áldoznék, és ha marad rá forrás, akkor csinálnám az olvasás- és könyvtár-népszerűsítő programokat. Népszerűsíthetjük, de ha nincs egy olyan jó hely, ahová legalább egy héten egyszer el lehet menni, akkor mit népszerűsítünk a programokkal? Azt gondolom, hogy egy kicsit az egésznek az alapja bizonytalanodott el, korábban a mozgókönyvtárral ezt az alapot tudtuk jól megcsinálni. Pl egy polgármester azt mondta, hogy ő nagyon jó helyen polgármester, mert mindene van: mozgópostája, mozgókönyvtára, mozgópéksége, mozgó húsboltja, mozgó ABC-je. Tehát nem zavarta az, hogy ez mind mozgó volt, hanem attól volt boldog, hogy minden volt. Nem láttak problémát abban, hogy nincsen ott helyben posta, könyvtár bolt stb., hiszen tudta, hogy az nem tud gazdaságos lenni. Ezzel a megoldással mindenhez hozzájuthatott az ott élő.

Az jó, ha van egy befogadó épület. Azzal a szemlélettel teljesen egyetértek, hogy egy településen legyen meg a közművelődés tere. Tehát legyen egy hely, ahol meg lehet tartani a lakossági fórumokat, ahol az orvos ismeretterjesztő előadást tarthat stb. Ha ez egyben az a hely is, ahová a könyvtár is költözik, az nem baj, hiszen ekkor ugyanez a hely az, amihez mindenki kötődik. Nem az a fontos, hogy könyvtár legyen, hanem könyvtári szolgáltatás legyen, és ahol mindezek befogadhatók. Infrastruktúra legyen, hiszen bárki tart előadást, szükséges kivetítő, hangosítás, szükséges fényképezőgép, hogy azt meg tudják örökíteni. De nem az kell, hogy ott legyen külön postaépület, színházterem, külön könyvtár, hanem az kell, hogy ezek a funkciók abban az adott térben megoldhatók legyenek. Lehet differenciált is, pl. ott van

Galambok, szép nagy település, önálló iskolával, soha nem volt még művelődési háza. Van ilyen is. Van, ahol gyönyörű művelődési ház van, de nem tudok róla, hogy tudnák igazán bármire is használni, mert nincsen benne funkció.

Azt gondolom, hogy a mozgókönyvtári forma az igényeket követte úgy, hogy teljesen átadták a normatívát könyvtári funkcióra, és folyamatos kontaktust kívánt a kistérséggel és a településekkel is, és ez rugalmas tudott lenni. Tudott rugalmasan reagálni a változásokra, a mostani KSZR az alapszolgálatokban jelentős településcsoportnál Nagykanizsán, Zalában nem találja el a dolgot, de programok ügyében például ragyogó. Mert azt finanszírozni kívánja a mostani költségvetés. Ilyen értelemben rugalmatlanabbnak érzem, mint a megelőző változatot. Ha a rugalmassága nőne a rendszernek, és jobban a települések igényeihez, nagyságához igazított szolgáltatásokat alakíthatnánk ki, az szerintem szerencsésebb volna. De annak is örülnék, ha változna az a szabály, hogy nem vonhatunk be újabb generációkat, hanem csak a munkatársainkat alkalmazhatjuk alapvetően munkaidőn kívüli tevékenységként ebben a rendszerben. Ez rugalmatlan. Óriási dolog volt, hogy a fiatalabb könyvtárosokat, a fiatalabb generációt meg tudtuk kínálni munkával, ki tudták próbálni benne magukat, mi is láttuk, hogy ha véletlenül valakit fel lehetett venni, hogy kit érdemes, mert már volt vele tapasztalatunk. Ő is el tudta dönteni, hogy jól választott-e, könyvtáros akar-e lenni? Ennek az ellátásnak a biztosítására 6-8 fő között tudtunk alkalmazni embereket, ez nagy lehetőség volt. Ez hány száz új könyvtáros munkahelyet jelenthetne az országban, ha a forrást így lehetne használni, ha csak Kanizsán és környékén ennyit lehetett alkalmazni.

3.

A legújabb tárgyalások során megállapodtunk abban, hogy forrásokat lehet globálisan kezelni, az egy-egy településre fordított összegnek nem kell azonosnak lennie, ha úgy gondoljuk, hogy valakinek nagyobb dolgot kell csinálni, akkor elvileg van arra mód, hogy pl. egy könyvtárnak teljesen kicserélni a polcrendszerét, így ugyan 8-10 településen egyáltalán nem lehetne bútort cserélni. De elvileg a rendszer most megengedi, majd meglátjuk, hogy gyakoroljuk-e. Egy egész térségben kell összesen a pénz elkölteni, Gyakorlatilag pedig igyekszünk, hogy minden településre valami jusson. Ez elaprózódást jelent, és azt, hogy alapszolgálat helyben kell megoldani. Tehát, ha új bútorzat, festés kell, akkor helyben is hozzá kell járulniuk, hiszen ez önmagában nem tud ehhez forrás lenni. De korábban a mozgókönyvtár idejében is volt olyan, hogy 20-30 ezer forinttal az önkormányzat hozzá tudott járulni a festéshez, parkettacseréhez. Ezeket meg lehetett oldani, és azt hiszem, e felé tud elmenni ez a mostani is.

4.

Ez a szisztéma a kistelepülési könyvtári ellátásra még nem eléggé alkalmas. Rugalmasabbnak kell lennie, és el kellene jutni oda, amit a bibliobuszban gondoltak el korábban. Bár szerintem, amit mi csináltunk, a bibliobusznál még jobb, hiszen a busz 40 órás heti programja van, akkor van ahol reggel 8 és 9 között van ott a településen. Mi viszont arra törekedtünk, hogy mindig délután voltunk ott, amikor volt esély, hogy a felnőtt és gyermek is oda tud jönni. Nálunk a mozgókönyvtári műszak délutános volt, amikor helyben jelen voltunk. Most is, ha velük kapcsolatba kerülünk (amit e forma megenged), akkor délután tudunk ott lenni, mert akkor találkozhatunk az ottani emberekkel, mert akkor már van élet. Ez a megoldás a kistelepülésekre véleményem szerint nem ad lehetőséget, arra kellene törekedni, hogy a szolgáltatást ki tudjuk vinni, mint ahogy pl. a mozgóposta stb. Mi esetünkben mozgókönyvtárként: ami azt jelenti, hogy a könyvtáros és a könyv mozog. Nagyon fontos, hogy legyen helyben egy segítő, aki közvetíti, a szolgáltató felé, hogy amikor kimegy hetente, kéthetente, mivel készüljön. Ő inkább médium, mint könyvtáros, aki jól közvetíti az igényeket. A mostani finanszírozási helyzetben arra van esély, hogy közmunkában fogják elvégezni a feladatot, tehát 3-4 hónaponként esetleg változik, vagy ott van valaki megszokásból, aki pl. hivatalsegéd, akkor ő nyitva tartja. Így túl sok mindent nem várhatunk tőle, ez a szerkezetből fakad, hiszen más a teendője. Hasznosnak tartanám, hogy a településen dolgozó valamilyen javadalmazást kapna az elvégzett munkáért. Mi eddig fizettünk ezért, 10-20 000 Ft-ot, hogy ott rend és tisztaság volt, nyitva volt a könyvtár, amikor ott voltunk, és amikor szükség volt rá. Így ő tudta, hogy ez a dolga és azért juttatást kap. Ez túl nagy kabát a kistelepüléseknek, közelebb kellene hajolni ehhez a problémához. Nekem az a benyomásom, hogy ez a rendszer nem érzékeli ezt a problémát.

5.

Leginkább abban gondolkodunk, általában is és a KSZR-ben is, hogy az iskoláskorúakat nagyon erősen szeretnénk elérni. Azt látjuk, hogy ott még van fogadókészség, tehát a gyerekek még olvasnak, a felnőttek sajnos kevésbé. Őket kell behozni abba a világba, amit az olvasás világának nevezünk, akik potenciális rendszeres olvasók, aztán könyvtárhasználókká formálódó emberek lesznek. Nagyon fontos ez a falvakban is. Úgyhogy egészen odáig próbálunk elmenni, hogy ha van olyan helyzet, hogy másutt van a falu könyvtára és az iskola, és nemigen találunk egymásra, akkor inkább foglalkozunk mind a kettővel. Nagyon nagy veszély, hogy ezzel az új oktatási szerkezettel a gyermekek 16 óráig az iskolában vannak, nagyon nehéz kijutni a könyvtárba, ha nem az épületben van. Mert 16 óra előtt nemigen lehet elhagyni az iskolát. Ez a városban is probléma és a falvakban is. Csak kísérőkkel mozoghatnak, vala-

hogy oda kell vinni ebben a szerkezetben is a gyerekekhez a könyvtárat. Van még egy nagyon nagy veszély, hogy úgy tűnik, legalábbis az elmúlt éveket illetően, hogy az iskolákban nincsen mód az állománygyarapításra. Tehát nincsenek újdonságok, ez csökkenti az esélyét annak, hogy a gyerekek a számukra érdekesnek tűnő könyvekhez jussanak. A KSZR lehetőséget ad arra, hogy fölhalmozzunk olyan fajta könyveket, amelyeket esetleg meg lehet forgatni ott is. De ez megint külön munka, de azt gondoljuk, hogy e felé kellene elmenni. Módszeresen foglalkozni az iskolákkal, valahogy beleépíteni a mindennapi tevékenységünkbe, a KSZR-be is. Külön megcélozni a diák, iskolás korosztályt olvasnivalóval. Abban gondolkodunk, hogy létrehozunk egy kisebb munkacsoportot, és azon gondolkozunk, hogyan tudjuk elérni őket, akár osztályokkal kommunikálni, hogyan tudjuk segíteni őket, hogy olvasóvá váljanak. Mert az nagy veszély, ha nem jutnak el odáig, hogy van élményszerű olvasás, hogy olvasmányélményekhez tudnak jutni. Ez tűnik most a legfontosabbnak.

4. A Német Józsefnével, a Lenti Városi Könyvtár igazgatójával 2014. április 3-án, Lenti-ben készített interjú szerkesztett változata

1.

Ahhoz, hogy a változásokat érzékelni/érezéltetni tudjuk, szükséges a történeti visszatekintés.

Lenti vonzáskörzetében 1983. január 1-jével alakult meg a Központi Ellátórendszer, amely az induláskor 6 település könyvtárának könyvellátását és módszertani gondozását jelentette. A későbbiekben ez a szám 34-re emelkedett. Az ellátórendszerben való működés célja a községi könyvtárak hálózati-módszertani gondozása mellett a színvonalasabb könyvellátás megvalósítása és az információs igények kielégítése volt. Létrejöttét az is indokolta, hogy a közigazgatási központokban dolgozó megbízási díjas könyvtárosoknak a szerzeményező-feldolgozó és olvasószolgálati tevékenységük mellett még a társközségek könyvcserék útján történő könyvellátását is meg kellett oldaniuk. A körzetekhez tartozó 5-6 község negyedévenkénti könyvcseréjét még a városi könyvtár segítségével sem tudták megoldani. Az ellátórendszer működése tehermentesítette őket e feladat alól, szakszerűen feldolgozott könyvanyagot kaptak (a gyarapítás mellett természetesen az ellátó központ végezte a feldolgozást, a nyilvántartásba-vételt stb.), melyet a helyi sajátosságok és az olvasói igények figyelembe vételével szerzett be, valamint a fiókkönyvtárak ellátásának gondját is átvállalta. A központi, megyei és városi támogatásnak köszönhetően jelentősen megváltoztak a hálózati gondozás személyi és tárgyi feltételei is. Megyei támogatásból 2 fő könyvtárost kapott a lenti könyvtár, így 3 fős módszertani csoport jött létre. A városi tanács biztosította a helyiséget, 120.000 forintot biztosítottak berendezésre és a Megyei Könyvtári Alapból 130.000 Ft értékben könyvállomány kialakítására került sor. 1983 elején már a könyvcserék lebonyolításához és a hálózatgondozáshoz szükséges gépkocsi is rendelkezésre állt. A társuláshoz csatlakozó könyvtárak állományának tulajdonjoga a községi tanácsoknál maradt, a lenti könyvtár csak kezelési joggal rendelkezett. A településekre törzsállomány (kézikönyvek, ismeretterjesztő és szakirodalom, klasszikus szépirodalom) és csereállomány (népszerű irodalom) került. A községi könyvtárak fenntartói által biztosított állománygyarapítási összeghez képest, köszönhetően a kialakított csererendszernek, az ellátó központban dolgozó szakképzett könyvtárosoknak és a dokumentumvásárláskor érvényesíthető kedvezményeknek, többszöröződött a könyvválaszték, ezáltal magasabb szintre emelkedett a könyvtári szolgáltatás is.

A 90-es évekre a települések önállóvá válásával és a helyi önkormányzatok létrejöttével előtérbe került az önállósulási törekvés és a tulajdonosi szemlélet, amelynek hatására a központi ellátórendszer tevékenységének is alapvetően változnia kellett.

1991-ben több könyvtárat is megszüntettek, és állománybeszerzésre is alig fordítottak (a legtöbb településen a keret 0 Ft volt). A helyzet megyei szinten történő kezelése vált szükségessé. 1992-ben új megállapodás született, és a Zala Megyei Közgyűlés vállalta a feladat finanszírozását. A lenti ellátórendszer sajátos formában, ún. vegyes rendszerben valósult meg, amely az együttműködési megállapodásokban is kifejezésre került. Működését tekintve könyvbeszerzési társulásnak volt tekinthető. A községi önkormányzatok lakossági fejkvóta alapján fizették az állománygyarapítási keretet és elutasították a könyvcserle lehetőségét, a beszerzett dokumentumok az adott település tulajdonába kerültek, az adott település könyvtárában kerültek elhelyezésre. A dokumentum beszerzésre fordított összegekről éves elszámolást kaptak. A befizetett összegeknél általában 20-30%-kal magasabb értékben részesültek a dokumentumokból, köszönhetően a lenti könyvtár beszerzési kedvezményeinek, a pályázatoknak, majd később az érdekeltségűvelő támogatásnak. Természetesen a dokumentumok szerzeményezése, teljes körű feldolgozása, felszerelése a központi könyvtárban történt, kiszállítás után a községi könyvtárosok feladata a kölcsönzés maradt. A megyei támogatásból egy központi ellátórendszeri közös állomány került kialakításra, amely cserelételként került a községi könyvtárakba, jogilag azonban a központi könyvtár tulajdona maradt.

Az 1997. évi ún. kulturális törvény alapján a lenti kistérség községei is éltek azzal a lehetőséggel, hogy nyilvános könyvtárakat működtessenek, annak ellenére, hogy a legtöbb településen ezek az intézmények nem feleltek meg a törvényi feltételeknek.

A lenti Városi Könyvtár is szembesült azokkal az alapvető problémákkal, amelyek végül a Központi Ellátórendszer ellehetetlenüléséhez, vegetálásához vezettek. Jogsabályok által nem voltunk kötelezve ellátórendszer működtetésére, a fenntartónk sem nézte jó szemmel ezt a tevékenységet, mivel a finanszírozása nem volt biztosítva, így a feladatok ellátásának nagy részét a saját költségvetésünk terhére biztosítottuk. 2006-ban 36 községi könyvtár hálózati gondozását végeztük, 31 számára működtettünk ellátórendszert, és 4 további települési könyvtárnak nyújtottunk módszertani segítséget.

Kiutat kellett keresni ebből a helyzetből, amelyre a megoldást a KSZR jelentette. A Lenti Kistérség Többcélú Társulása 2007-ben vállalta fel a mozgókönyvtári feladatot. Ugyanabban az évben a lenti térség 50 települése közül 48 rendelte meg a mozgókönyvtári szolgáltatást, 2 községi könyvtár esetében továbbra is javasoltuk a nyilvános könyvtár fenntartását. 2008-tól már mind az 50 településen szolgáltató hely működött. Egyik alapvető változás, hogy a jogi keretet ehhez egy háromoldalú megállapodás biztosította, amely a Lenti Kistérség Többcélú Társulása, a községi önkormányzatok és a szolgáltató lenti Városi Könyvtár között

kötöttség (tehát 50 megállapodásról beszélünk). További fontos és megkerülhetetlen változás a finanszírozási forma, amelyet a központi állami költségvetés biztosított a mozgókönyvtári feladatellátásra, normatív támogatás formájában. Szakmai-szolgáltatási oldalról vizsgálva szintén alapvető, nagy hatású változásról beszélhetünk. A Lenti Kistérség 50 kistélepülését tekintve, 15 településen valósult meg újra a könyvtári szolgáltatás, ahol a 70-es évektől nem működött községi könyvtár, ezáltal a kistérség teljes lakosságának biztosítottá vált a könyvtári ellátása.

A megállapodás alapján a normatíva megosztásra került a szolgáltató könyvtár és a községi önkormányzatok között. Így egyidejűleg valósulhatott meg a szolgáltató könyvtárban és a községi könyvtárakban is a komplex szolgáltatás alapját jelentő infrastruktúra kiépítése (számítógép, internet, technikai eszközök stb.), stabil gyűjteményszervezés, dokumentumbeszerzés (könyv, folyóirat, audiovizuális dokumentumok), lehetőség az információs szolgáltatások nyújtására/fogadására (elektronikus úton is), a könyvtárközi kölcsönzés mindennaposá válására, rendezvények, programok szervezésében való közreműködésre. A könyvtári szolgáltató helyek a Zala megyére oly jellemző aprófalvakban még nagyobb jelentőségre tettek szert, miután megszűntek a postahivatalok, boltok, és finanszírozási problémák miatt nem működtek a közművelődési terek sem. A könyvtári szolgáltató helyek lettek a közösségi élet egyedüli színterei.

2.

A finanszírozási forma az igények változását mutatja mindenképpen, azt azonban nem állítanám, hogy szorosan követte. A könyvtáros társadalom, a könyvtári fenntartók összefogásának, kezdeményezésének, és kitartásának köszönhető, hogy végül a törvényhozók elé került a javaslat, és 2004-ben kidolgozásra került a kistélepülési könyvtári ellátás koncepciója, komplex programja. Természetesen, ebben nagy szerepet játszottak a közigazgatásban akkor bekövetkezett átalakulások is. Véleményem szerint a 2013. január 1-jétől megvalósuló új finanszírozási formát nem a könyvtárhasználói igények hívták életre.

A szolgáltatási rendszer változása, azt gondolom, megelőzte az igényeket, és az igények még nem is érték fel hozzá mindenütt. Nem lehet egységesíteni ebben a kérdésben. Ez településenként változó, sőt településen belül is, könyvtárhasználónként más és más.

3.

Egyetértek azzal, hogy konkrétan meg kellett határozni, mire fordítható a finanszírozás, ezáltal biztosítva van, hogy valóban a kistépülési könyvtári ellátás valósuljon meg a támogatásból. Nem biztos azonban, hogy minden egyes településen, minden szolgáltatást helyben kell elérhetővé tenni. Saját példánkból is érzékelhető, hogy nagyon sokan a lenti könyvtár beiratkozott olvasói, mert a mindennapjaikban jobban elérhetők az itteni könyvtári szolgáltatások (Lentiben dolgoznak, tanulnak, a nyitvatartási idő tágabb stb.).

Ismét meg kell említeni a zalai települések sajátosságait, az aprófalvas településszerkezetet, az előregedő lakosságot, az egyre inkább elnéptelenedő településeket. Azt gondolom, hogy a jogszabályok által előírtakat nem minden esetben lehet vagy érdemes megvalósítani. Mégis, szolgáltató könyvtárként fel kell mutatni ezeket az „eredményeket”.

4.

Egyáltalán nem tekinthető megoldottnak. Ismét csak a településszerkezetre hivatkozva, megoldhatatlan problémát jelentenek a kis lélekszámú települések esetében a szolgáltató helyek működési kiadásai, amelyet lehetetlen finanszírozni, a működési körülményeket javítani az egy főre jutó ún. kulturális normatívából. Gondot okoz a könyvtárosok megbízási díja, bére, alkalmazása is.

Ugyancsak komoly gondnak találom, hogy alapvetőnek veszik a szolgáltató könyvtárak személyi-technikai feltételeinek meglétét, hogy szolgáltatási díj nélkül biztosítsuk a kistépülési könyvtári szolgáltatást. Zala megyében a városi könyvtárak bevonása is szükséges a feladat ellátásához.

5.

Ezeket az 5 éves munkatervben részletesen meghatároztuk. Minden más a további finanszírozási lehetőségektől, más forrásoktól függ. Inkább még néhány kérdőjeles felvetésem lenne. Erősíteni kell a szolgáltató helyek marketingtevékenységét. A kistépülési könyvtárosok képzése sarkalatos pont, hozzá kell tenni azonban, hogy az erre irányuló törekvések nagyon sokszor hiábavalónak bizonyulnak a személyükben bekövetkező gyakori változások miatt. Szükségét érzem egy megyei szintű, átfogó igényfelmérésnek a kistépülési lakosság körében (nem csak a könyvtárhasználók esetében), a szolgáltatásfejlesztés érdekében.

5. A Pappné Beke Judittal, a keszhelyi Fejér György Városi Könyvtár igazgatójával 2014. március 10-én, Keszthelyen készített interjú szerkesztett változata

1.

Az 1953-ban, Bécsi János által vezetett keszhelyi járási-városi könyvtár – ahogy az intézmény nevében is benne van – ellátta nem csak a helyi olvasókat, hanem kiemelt feladata volt a közel 40 települést is kiszolgálni. Elsősorban a dokumentumok vásárlása, feldolgozása, kiszállítása, cserekörzet kialakítása, szakmai segítségnyújtás, valamint az információátadás volt feladata az akkor dolgozott kollégáknak. Azt gondolom, hogy feladatukat a körülményekhez képes jól végezték eleink, ezt igazolják a szakmai lapokban közzétett elismerések, köszönetnyilvánítások.

50-60 év alatt azonban sokat változott ez az ellátási forma is. Megmaradt ugyan nevében is 2006-ig ellátórendszernek, de mégis mindig más-más változásokkal kellett dolgozzanak.

A járási feladatokat megyei központosítással, a Deák Ferenc Megyei Könyvtár által irányított és meghatározott feladatok szellemében végezték. Ma már nyugdíjas kollégáktól hallottam, hogy a települési ellátást kevés anyagi finanszírozásból végezték, s ehhez hozzájárult a községek anyagi lehetőségei szerinti összeg, amelyből a városi könyvtár gazdálkodott. Elsősorban dokumentumokat vásároltak és szállítottak nagy mennyiségben, hiszen elsősorban erős könyvtári alapokat kellett megteremteni mindenhol. A manuálisan végzett legkisebb munkafolyamat is – mai szemmel – lassú volt, több kollégát igényelt. Nem volt lehetséges az sem, hogy előadásokat, rendezvényeket vigyenek ki a településekre, hiszen munkaidejüket teljes egészében lefoglalta a leltározás és szállítás. Kezdő, ifjú könyvtárosként gyakran be kellett segítenem a kastély egyetlen dolgozószobájában az ellátórendszert végző munkatársaknak.

2005-2006-tól nagy fordulat állt be a könyvtári feladat-ellátási formában. Törvényi változások, rendeletek, valamint a kistérségi társulások megalakulása, és a könyvtári települési ellátás kistérségekhez történő integrálása jelentős fordulatot hozott a könyvtárak szakmai életébe. A települések ebben a 7 évben nagyarányú fejlődésen mentek keresztül. A kistérségek döntöttek arról, hogy könyvtári feladatra az állami normatívából százalékos arányban mennyit adnak át a szolgáltatónak, a fennmaradó keretet pedig a települések vagy a társulás költötte el.

Azok a községek, akik tudták és akarták fejleszteni könyvtári helyiségüket vagy az épületet, megtehették. A legtöbb esetben a könyvtár a művelődési házban vagy a hivatal épü-

letében van, esetleg az iskolában. Ez a komplexitás adta a településeknek a lehetőséget a felújításokra, fejlesztésekre a társulásoknál maradt anyagi források terhére. Az állomány bővítéséről pedig a szolgáltató könyvtár gondoskodott. Ebben a társulási formában már KSZR-nek, könyvtári szolgáltató rendszernek hívtuk a feladatellátást.

A 2013-as év volt rendeletmódosítás révén az eddigi legjelentősebb. Az új rendeletnek köszönhetően kibővített feladatokat végzünk, jelenleg 31 településen. Ebben a formában ez az év a második, tehát már van rálátásunk, s némi tapasztalatunk arra vonatkozóan, hogy mit hogyan módosítanánk.

A legjelentősebb változás tehát az ellátási forma átalakulása és annak finanszírozási kerete volt, ami lehetőséget ad az immár közösségi terekben az igény szerinti átfogóbb és szélesebb szolgáltatások bővítésére. Gondolok itt a dokumentum beszerzésen kívül pl. kis értékű tárgyi eszközök beszerzésére, vagy éppen kulturális rendezvények megtartására: mely közösségi értéket teremt.

2.

Igen egyértelműen így van.

Az a 40 év ellátórendszeri forma nem maradhatott hosszú távon. Behatárolta létét a települések anyagi helyzete, valamint az alacsony központi finanszírozási keret.

2006-tól a központi költségvetésből a kistérségi társulások kezelésébe került az állami normatíva, akik százalékos arányban osztották és adták át a városi könyvtáraknak az ellátásra szánt keretet. Az hogy ez ebben a formában kialakulhatott, az a szakmai vezetésnek, országgyűlési képviselőknek, valamint települések vezetőinek is köszönhető, akik eljártak annak érdekében, hogy nagyobb anyagi lehetőségei lehessenek a községeknek közművelődési-kulturális célokra. Hátránya talán az volt, hogy nem lett meghatározva konkrétan: mennyit és mire lehet fordítani. A könyvtárak az átvett pénzeszközt települések dokumentum-ellátására fordították, sőt kibővítették igény szerint folyóirat, CD, DVD megrendelésekkel. Mindenkor szoros kapcsolatot tartottak fenn a helyi könyvtárossal, vele egyeztetve a megrendeléseket. Meghatározó a helyi közösség, akiknek más-más igényeik vannak: pl. kinek a könyv kell, kinek pedig csak beszélgetőtárs. Rendkívül meghatározó egy településen a polgármester személye, hozzáállása, igénye. Ez a KSZR formában történő ellátás egy lehetőség számukra, hogy kisebb-nagyobb településükön valóban közösséget építsenek, teremtsenek, összehozzanak, melyhez hozzájárulnak az általunk megszervezett rendezvények is. Jól látható már ebben a rövid időszakban is, hogy igénylik a településvezetők és aktív könyvtárosok ezeket a programokat. A Falunap,

Idősek Napja, gyermeknap, ünnepek összehozzák a kicsiket és nagyokat, közösségteremtő erejük nagy.

3.

A jelenlegi rendszer véleményem szerint alapjaiban jól megtervezett, átgondolt és megfelelően felépített. Itt, Zala megyében a Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtárnak 236 településen kell ezt a szolgáltatást elvégeznie. Hiszem, hogy minden szolgáltató könyvtár és annak munkatársai a legjobb tudásukkal és szakmai ismeretükkel, lelkiismeretesen végzik ezt. Azok a kollégák, akik napi, heti kapcsolatban vannak a helyi munkatársukkal, polgármesterekkel, látják, és ha tudják, megoldják a problémákat. Amit a szolgáltató könyvtár nem tud megoldani, az gyakran a helyi, - egyébként törvényi előírások alapján kötelező - könyvtáros bér finanszírozása. Ez a legnagyobb gondjuk a könyvtári helyiség fenntartása mellett a települési vezetőknek. Sajnos, a gazdasági nehézségek miatt gondot okoz a fűtés vagy egy helyiség könyvtári szolgáltatásra alkalmassá tétele is. Az elmúlt években nagy segítség volt az IKSZT épületeire való sikeres pályázati forrás, melynek átadása után a több településen is megfelelő környezetbe költözhetett a könyvtár.

Fontosnak tartanám itt – az előző kérdésedhez szorosan kapcsolódva – azt, hogy valamivel nagyobb finanszírozást kellene átcsoportosítani a települési rendezvényekre, ott ahol szükség van erre. Gondolok arra, hogy a települések lakosságához viszonyítva és az igények figyelembe vételével vásároljunk, nem pedig forint összegre meghatározva. Ahol inkább közösségi rendezvény, vagy informatikai eszköz, esetleg egyéb tárgyi eszköz (pl. bútor) kellene, azt a szolgáltató megtehesse. Ez viszont megyei, szakmai egyeztetés kérdése, amit biztosan meg fogunk tudni oldani.

Komoly és eldöntendő szakmai kérdés az is, hogy kell-e, szükséges-e minden települést minél előbb bevonni az online kölcsönzési rendszerbe?

Van-e a településen arra alkalmas, képzett személy, s az informatikai háttere biztosított-e? Nem lenne-e célszerűbb előbb a lakosságot megtanítani az alapfokú számítástechnikai ismeretek elsajátítására?

4.

Véleményem szerint jelenleg igen. A fentiek alapján elmondottakból is látszik, hogy elindultunk egy számunkra is új, de a települések számára mindenképp magasabb színvonalat nyújtó

szolgáltatás útján. Ez szakmailag is fejlődést mutató irány. Egyéb lehetőségek tekintetében még van mit változtatnunk, módosítanunk.

Ez természetesen csak együttműködéssel lehetséges, megyei és szolgáltatást végző intézményi szinten is. A települési vezetőkkel és könyvtárosokkal, akik remélhetőleg – látva a nagyobb kulturális lehetőségeket – még szorosabb együttműködést fogunk tudni kialakítani. Szeretnénk, hogy ezután jobban bevonjanak bennünket a közösség döntéseibe, pl. amikor a könyvtáruk helyzetéről, könyvtárosáról döntenek.

5.

A könyvtárak településenként leadták azt az 5 éves tervet, mellyel mi is dolgozunk és próbáljuk ennek az "útvonalnak" mentén segíteni őket szakmai előrehaladásukban.

Ebben, úgy rendezvények tekintetében, mint előreláthatólag informatikai fejlesztésükben, valamint a könyvtárak színvonalának növelése érdekében tárgyi eszközfejlesztésekre vonatkozóan előre terveztek.

A szolgáltató helyeknek elsősorban a jó együttműködésre kell hangsúlyt helyezni, nem csak a települési kollégákkal, hanem a megyében feladatellátást végzőkkel együtt.

Ki kell alakítani egy szoros kapcsolatot annak érdekében, hogy kinek, mit, milyen színvonalon ajánlunk ki a közösségi, kulturális programok kapcsán. Ez a folyamat már szerencsére el is indult, s kialakulhat egy egységes, mindenki által jól használható táblázat. Ennek alapján segítséget ad a programszervezők részére, kiajánlásokat tehet a települések vezetőinek.

Informatikai fejlesztések tekintetében van még mit tenni: technikai fejlesztésben éppúgy, mint humán erőforrás tekintetében. Az előbbi kérdésben már utaltam arra, hogy fontos a szorosabb szakmai összhang a települési könyvtárosokkal. Informatikai képzettségük több helyen hiányos, s nehezíti ezt a folyamatos fluktuáció is, hisz nem tudjuk, hogy a következő hónapban ugyanaz marad-e a könyvtáros, mint aki korábban végezte a feladatot. Mivel a bérük nem mindig biztosított, vagy más települési közfeladatot is végeznek (pl. falugondnok), gyakran váltják egymást, így viszont problémás a folyamatos munka. Az online szolgáltatás bevezetését nehezíti az informatikai végzettség hiánya, pedig e nélkül nem lesz magasabb szolgáltatási szint. Fontos lenne a jövőben a kistelepüléseken még több – lakossági igény szerinti – informatikai alapképzés. Kollégáink kellő ismeretekkel rendelkeznek ahhoz, hogy alapszinten bevezessék a számítógép rejtelseibe az érdeklődőket.

A TEXTLIB adatbázis használata, annak megismertetése, használói szinten történő tanítása pedig a szakmát végzők részére lesz fontos.

6. A Rodek Gyulánéval, a letenyei városi könyvtár KSZR munkatársával 2014. március 16-án, készített telefonos interjú szerkesztett változata

1.

Letenye könyvtára 1992 óta hálózati központ szerepét is betöltötte. 26 községnek nyújtottak módszertani segítséget, illetve részben szerzeményeztek. A települések könyvtárai 2007-ig a nyilvános könyvtárak jegyzékén szerepeltek, ekkor döntöttek úgy az érintett önkormányzatok, hogy megteszik a szükséges lépéseket ahhoz, hogy a mozgókönyvtári normatíva segítségével biztosítsák a könyvtári ellátást a településükön. Leléptek a nyilvános könyvtárak jegyzékéről, és szerződést kötöttek a letenyei városi könyvtárral, mint szolgáltatóval, a feladat ellátására. A megyében egyedi megoldásként a kistérségi társulás nem adta át a normatíva összegét a városi könyvtárnak. A teljes összeget a könyvtár szakmai közreműködésével, segítségével költötték el. A normatíva 20-30%-át állomány-beszerzésre fordították, mely kiemelkedő volt a megyében. A tervszerű állománygyarapítás során a könyvtár megrendelte, nyilvántartásba vette és kiszállította a dokumentumokat, de a számlát a térségi társulás fizette ki.

Ez semmiféle problémát nem okozott, rendkívül jó kapcsolat alakult ki a társulás és a városi könyvtár között, mely köszönhető volt annak a sok éves közös munkának, amit a települések könyvtári ellátása során alakult ki.

A jelenlegi helyzetben véleményem szerint a megyei könyvtár központi szerepe a dokumentum-beszerzést megváltoztatta, hiszen akkora mértékű forrás fordítódik erre a feladatra megyében, hogy megkerülhetetlen a közbeszerzés eljárás lefolytatása, így később kezdődhet el a szerzeményezés. A 2013-as közbeszerzési eljárás nyertesével, a Könyvtárellátó Kht. szolgáltatásával teljes mértékig elégedettek voltunk, jelentősebb probléma nem volt. Bár az év végi központosított szállítás okozott némi zavart az addig megszokott rendszerben. 2013-ban a mozgókönyvtári időszak dokumentum-beszerzéséhez hasonló értékben költöttünk az egyes településekre. Már a korábbi időszakban is magas volt ennek az értéke, ezért nem volt jelentős a növekedés.

Úgy gondolom, hogy mindenképpen pozitívuma a megyei könyvtár által működtetett Könyvtári Szolgáltató Rendszernek, hogy jelenleg az állam által biztosított teljes összeg a települési könyvtárakra fordítódik. Korábban a térségi társulások – az ország sok pontján, így Zala megyében is – egyéb, könyvtáron kívüli feladatok ellátására is használtak fel a mozgókönyvtári normatívából.

A települések technikai eszközökkel való ellátottsága véleményem szerint jó, hiszen a több éve tartó önkormányzati pályázati fejlesztések és a mozgókönyvtári normatíva is jól hasznosult ezen a területen. Így a szolgáltató helyek számítógépekkel, nyomtatókkal stb. rendelkeznek, más technikai eszközök, mint pl. projektor, hangosító berendezés stb. a község egy intézményében biztosan megtalálhatók, felhalmozásuk nem célszerű. Ezzel a forrással inkább azok szükség szerinti cseréjét kell megoldani.

2.

Igen, hiszen a könyvtárak mindig törekedtek arra, hogy a települések ellátása is a lehetőségekhez mérten megfelelő színvonalú legyen, a fejlődés kövesse az aktuális trendeket.

3.

A megyei könyvtár által koordinált KSZR-ben folytatódik a sok évtizedes együttműködés és munka, mely segítségével a falvak is minőségi könyvtári szolgáltatásokhoz jutnak. A források felhasználása hatékonyabb lehet, de mindenképpen igazodni kell a települések igényeihez: dokumentum-beszerzésnél kevesebb DVD, folyóirat, több könyv; több kulturális rendezvény stb. szükséges.

4.

Igen. Hiszen nincs a városi könyvtár által ellátott települések között olyan, ahol az önkormányzat és a lakosság ne lenne elégedett a könyvtári szolgáltató hely működésével.

5.

A terveink között szerepel többek között a könyvtári szolgáltató helyek állományának ellenőrzése, vonalkódosítása és retrospektív felvitelének folytatása, majd ezt követően lehetőség szerint a gépi kölcsönzés bevezetése minél több településen.